

LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETAS
LITUANISTIKOS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

Jurgita Girčienė

NAUJOJI LIETUVIŲ KALBOS LEKSIKA: TEORIJA IR PRAKTIKA

Metodinė priemonė

edukologija

Vilnius, 2012

Metodinė priemonė apsvařtyta Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakulteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedros posėdyje 2012 m. lapkričio 26 d. (protokolo Nr. 1), Lietuvos edukologijos universiteto Lituanistikos fakulteto tarybos posėdyje 2012 m. gruodžio 4 d. (protokolo Nr. 4) ir rekomenduota spausdinti.

Recenzavo:

doc. dr. Jurgita Mikelionienė (Kauno technologijos universitetas)

dr. Vilma Zubaitienė (Vilniaus universitetas)

© Jurgita Girčienė, 2012
© Leidykla „Edukologija“, 2012

ISSN 2335-240X
ISBN 978-9955-20-825-9

Turinys

PRATARMĖ	4
1. PAGRINDINIAI NAUJAŽODŽIŲ TIPAI.	6
1.1. Naujažodžiai raiškos požiūriu: naujosios leksemos ir naujosios sememos	6
1.2. Naujažodžiai kilmės požiūriu: naujieji skoliniai ir naujieji dariniai.	11
1.3. Naujažodžiai funkcinio požiūriu: referentiniai ir ekspresiniai	15
2. NAUJAŽODŽIAI NORMOS ASPEKTU	20
2.1. Naujųjų darinių tipiškumas	20
2.2. Naujųjų skolinių raiškos variantiškumas	25
2.3. Naujųjų skolinių ir naujaisiais dariniais išreikštų jų atitikmenų konkurencija . . .	31
3. NAUJAŽODŽIAI STILIAUS ASPEKTU	41
3.1. Stiliškai neutralūs ir stiliškai konotuoti naujažodžiai	41
3.2. Stiliškai konotuotų naujažodžių vartosenos ypatumai	45
LITERATŪRA	50

PRATARMĖ

Šis elektroninis leidinys yra 2008 m. išleistos praktiniam darbui su studentais skirtos spausdintinės metodinės priemonės *Naujoji lietuvių kalbos leksika (1990–2007)* tąsa. Jo radimąsi paskatino keletas priežasčių. Pirmoji iš jų – dalis minėtoje knygoje pateiktų užduočių atspindi jau praėjusius tam tikrų naujažodžių leksikalizacijos ir socializacijos procesų etapus, nefiksuoja naujai atsiradusių žodžių, neatskleidžia pačių naujausių leksikos pokyčių. Tai lėmė objektyvios priežastys – itin spartus žodyno kismas. Kita pristatomo elektroninio leidinio radimąsi lėmusi aplinkybė – išryškėjęs poreikis teorinių apmatų, kurie užduotis atliekantiems studentams visada būtų po ranka, pasiekiami kaip visuma, padedanti geriau suvokti įdomius, bet nelengvus neologijos mokslo dalykus. Taip radosi ši teoriniais skaitiniais papildyta metodinė priemonė, atspindinti pačius naujausius neologijos procesus. Elektroninis jos formatas pasirinktas taip pat neatsitiktinai. Jo poreikį galima laikyti dar viena naujo leidinio radimosi priežastimi – elektroniniu formatu pateiktus tekstus galima tvarkyti su specialia kompiuterine redagavimo programa.

Šis leidinys pirmiausia skiriamas Lietuvos edukologijos universiteto bakalauro studijų kurso lietuvių kalbos ir literatūros specialybės studentams, tarp jų ir būsimiesiems redaktoriams, klausantiems naujosios lietuvių kalbos leksikos kursą. Bet jo rengėja, atsižvelgdama į pateikiamos medžiagos aktualumą kalbinei bendruomenei, ypač būsimiesiems edukologams ir apskritai akademiniam jaunimui, viliasi jį būsiant naudingą ne tik šios, bet ir kitų aukštųjų mokyklų lituanistams bei vertėjams ir redaktoriams, norintiems pagilinti su neologijos problematika vienaip ar kitaip besisiejančių mokslo sričių – leksikologijos, žodžių darybos, stilistikos, kalbos kultūros žinias bei teksto redagavimo ir tvarkybos įgūdžius, taip pat kitų specialybių studentams, siekiantiems geriau susipažinti su naująja specialybės – kompiuterijos, kulinarijos, ekonomikos, muzikos ir kt. – leksika.

Keletas pastabų dėl knygoje dažniausiai vartojamų sąvokų pavadinimų. Neologijos terminai lietuvių kalbotyroje dar nėra galutinai nusistovėję, sakykim, vis dar svarstoma, kaip tikslingiau vadinti visus naujai į lietuviškus tekstus patenkančius svetimus žodžius: *naujaisiais svetimžodžiais* ar *naujaisiais skoliniais*. Čia sąmoningai apsistota ties pastaruoju terminu. Naujai sudaryti žodžiai tradiciškai vadinami *naujaisiais dariniais* (retais atvejais sinonimiškai – *naujadarais*), visus aptariamojo laikotarpio naujus žodžius apimanti sąvoka taip pat įvardijama lietuviškai – aiškesnės motyvacijos terminu: *naujažodis*, plg. *neologizmas*. *Naujojo skolinio* ir *naujojo darinio* opozicija pasirinkta siekiant padėti geriau suvokti pagrindinių žodyno pildymo būdų – žodžių darybos ir žodžių skolinimosi – prigimtį ir konkurenciją. Taikantis prie platesnės auditorijos, vengta labai specifinių neologijos terminų, paties objekto nulemtas sudėtingo turinio užduotis stengtasi formuluoti kiek įmanoma paprasčiau. Paliekama vietos individualiai interpretacijai, siekiama skatinti kritinį mąstymą, diskusijas.

Nagrinėti pateikiama įvairaus pobūdžio bei pavidalo (daugiausia šiuo metu ypač plintančio elektroninio, kurio dalis dubliuoja rašytinį) tekstų ir jų fragmentų, kaip įmanoma geriau atspindinčių įvairialypę naujosios – 2008–2012 m. – lietuvių kalbos leksikos vartoseną. Leidinio autorė laikosi nuomonės, kad žodžio, o ypač naujažodžio, savastis skleidžiasi būtent tekste. Tad kiek tokio žanro leidinys leido, stengtasi kuo mažiau tekstus kupiūruoti (tai žymi daugtaškiai) – nelygu užduoties tikslas. Medžiaga, kiek įmanoma ir konkrečiai užduočiai tikslinga, yra dokumentuota. Siekiant atspindėti vartosenos pobūdį, išskirtiniais atvejais nurodomi net autoriai. Vartosenos pavyzdžiuose aktualūs teksto elementai pajuodintu šriftu išskirti knygos autorės, kalbinė raiška ir grafiniai ženklai – kabutės, kursyvas – palikti autentiški.

Siekiant studentams padėti struktūrinti neologijos teorijos žinias, sąmoningiau jas taikyti praktiškai, knyga suskirstyta skyriais, kurie kiekvienas pradedamas pagrindinių sąvokų pateiktimis. Kiekvienas poskyris prasideda šio leidinio autorės ankstesniais tyrimais paremtu, prireikus kiek modifikuotu, papildytu teoriniu aprašu (pagrindiniai jo šaltiniai nurodomi laužtiniuose skliaustuose po santrumpos *pl. žr.*, visa kita literatūra, kaip kad moksliniams tekstams įprasta, nurodoma skliaustuose). Vis dėlto griežtai atriboti naujažodžių struktūros ir jų vartosenos, kodifikacijos ir stilistikos dalykų neįmanoma, tad, norint tai pabrėžti, užduotys numeruojamos nuosekliai, o ne kiekvieno skyriaus atskirai, sąsajomis siejami teoriniai poskyriai.

Autorė nuoširdžiai dėkoja recenzentėms doc. dr. Jurgitai Mikelionienei ir dr. Vilmai Zubaitienei, Lietuvos kalbotyros ir komunikacijos katedros kolegoms, taip pat visiems kitiems bendradarbiams ir bendraminčiams – tarp jų ir naujosios leksikos kurso klausytojams, su kuriais bediskutuojant gimė keliolika naujažodžius nagrinėjančių teorinių darbų, tapusių pamatu šiam labiau taikomojo pobūdžio leidiniui.

2012 m. lapkritis

1. PAGRINDINIAI NAUJAŽODŽIŲ TIPAI

Pagrindinės sąvokos: naujažodis: naujasis skolinys, (lietuviškas, hibridinis) naujasis darinys; referentinis, ekspresinis; naujoji leksema, naujoji semema.

1.1. Naujažodžiai raiškos požiūriu: naujosios leksemos ir naujosios sememos

Kalba, kol gyva, kinta. Sparčiausiai keičiasi žodynas: anot garsiojo danų kalbininko Louiso Hjelmslevo, žodžiai be perstojo gimsta ir eina užmarštin, mainosi jų reikšmės (Hjelmslev 1995: 144). Pastebėta, kad vi-suomenės raidos lūžius lydi naujų žodžių, arba kitaip naujažodžių, srautas. Tokį metą išgyvena ir dabartinė lietuvių kalba: XX a. dešimtą dešimtmetį prasidėjusius politinius, ekonominius, socialinius, technologinius ir kt. Lietuvos pokyčius atspindi itin gausi naujoji lietuvių kalbos leksika [pl. žr. Girčienė 2006a]. Pavyzdžiui, *rinkodara, feisbukas, veidaknygė, intranetas, tinklažmogis, krakeris, programišius, sašimis, dangietis*. Remiantis Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno duomenimis, nustatyta, kad vien 1991–1996 metais lietuvių kalboje radosi per 10 000 naujų žodžių (Mikelionienė 2000: 144) [pl. žr. Girčienė 2005b].

Atsižvelgiant į naujosios leksikos apimtį, dabartinį lietuvių kalbos raidos tarpsnį galima pavadinti „naujažodžių bumu“ (plg. panašią XIX a. pab. – XX a. pr. situaciją: žr. Palionis 1995: 252–253; Girčienė 2005a ir kt.). Lietuvių kalba šiuo požiūriu nėra išskirtinė – panašūs procesai vyksta ir daugelyje kitų kalbų.

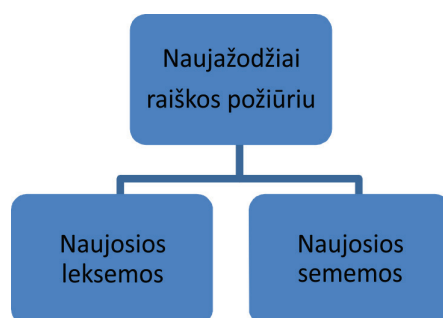
Naujažodžiai yra ypatingi, pasyviajam žodynui priklausantys žodžiai (Jakaitienė 1980: 81; Розенталь, Голуб, Теленкова: 2002). Į aktyvųjį leksikos fondą jie gali patekti, t. y. tapti tikrais žodžiais, tik perėję keletą socializacijos ir leksikalizacijos etapų: pirmiausia per tarpininkus – žiniasklaidą, švietimą ir kt. – turi būti skleidžiami viešojoje erdvėje, vėliau paplisti plačiojoje vartosenoje, įsitvirtinti kalbos sistemoje (Заботкина 1989: 15) [pl. žr. Girčienė 2006].

Naujažodžio, arba neologizmo, samprata ir apibrėžimai įvairuoja. Vieni naujažodžiais laiko visus naujai atsirandančius žodžius (Urbutis 1978: 28; Picone 1996: 3), kiti juos siūlo skirti nuo egzotizmo, įvardijančių nepažįstamas, tolimai kultūrai būdingas realijas, efemerizmą – žodžių, kuriais pavadinami trumpalaikiai reiškiniai (plačiau žr. Mikelionienė 2000: 10). Keliamą ir daugiau su naujažodžio samprata ir apibrėžtimi susijusių klausimų, nelygu, kokia teorija remiamasi, koku atžvilgiu – struktūriniu semantiniu, leksikografiniu, sociolingvistiniu, psicholingvistiniu, kognityviniu ar kt. jie tyrinėjami (plačiau žr. Mikelionienė 2000: 7–11; Picone 1996: 3 ir tt.; Попова, Рацибурская, Гугунава 2005: 8–24). Vieni tyrėjai būtina naujažodžio ypatybe laiko jo keliamą naujumo išpūdį, kitiems pastarasis kriterijus nėra svarbiausias – naujažodžius jie traktuoja kaip žodžius, iki tol neįtrauktus į žodynus (Mikelionienė 2000: 8). Būtent šis kriterijus išskiriamas kaip vienas objektyviausių, nors, žinoma, taip pat trūktinas: žodžiai dėl įvairių priežasčių gali nepatekti į žodynus (Gaivenis 1987: 41–51). Kita vertus, galimas ir atvirkštinis variantas: žodis gali būti įtrauktas į žodyną, bet realiai vartosenoje (bent jau kurį laiką) nefunkcionuoti. Kaip pavyzdį galima nurodyti į 1985 m. išleistą „Tarptautinių žodžių žodyną“ įtrauktus skolinius *boulingas, bukmekeris, čipsai, marketingas, menderis, serfingas, supermarketas* ir kt., kurie kartu su anksčiau Lietuvai nebūdingomis realijomis ar sąvokomis vartosenoje paplito tik atkurtos nepriklausomybės laikotarpiu – iš esmės pasikeitus politinei, ekonominei, socialinei ir kultūrinei aplinkai.

Pritartina nuomonei, kad „kiekvienas naujai pasirodęs žodis gali būti vadinamas naujažodžiu“: tiek įvairius tikrovės pakitimus – naujus reiškinius ir sąvokas – įvardijantis, tiek „stilistiniais ir apskritai didesnio kalbos veiksmingumo sumetimais“ įsivestas naujas raiškesnis žodis (žr. Urbutis 1978: 27–28; dar žr. Offord 2001: 98). Taigi naujažodžiais šiame darbe laikomi atkurtosios nepriklausomybės laikotarpio nauji žodžiai, radęsi nuo 1990 m., iki tol nefiksuoti lietuvių kalbos žodynuose: LKŽ 1–20¹, DLKŽ 1993, TŽŽ 1985 ir kt. (plg. Girčienė 2005: 78; Mikelionienė 2000: 4), išskyrus minėtuosius į TŽŽ įtrauktus, bet realiai vartosenoje iki tiriamojo laikotarpio pradžios neplitusius svetimžodžius.

Naujažodžiai klasifikuojami įvairiai, pavyzdžiui, pagal radimosi kalboje būdą, naujo kalbos reiškinio tipą, pavadinamos realijos pobūdį, naujumo laipsnį, – nelygu tikslas, pasirinktas teorinis pagrindas, tiriamosios medžiagos pobūdis ir pan. (plačiau žr. Cabré 1999: 205–207; Mikelionienė 2000: 7–11; Попова, Рацибурская, Гугунава 2005: 52; Girčienė 2006: 74–75). Bene įprasčiausia klasifikacija, bent jau lietuvių kalbotyrai, pagal naujažodžio radimosi kalboje būdą. Pirmiausia naujažodžiai sutartinai skirstomi į du stambiausius leksinių inovacijų tipus: **naująsias leksemas** ir **naująsias sememas** (Jakaitienė 2010: 206; Mikelionienė 2000: 7), plg. *tinklaraštis* (angl. *blog*) ir *tinklas* (angl. *network*), žr. toliau pateiktą schemą [pl. žr. Girčienė 2012].

Naujosios leksemos skiriamos į savo kalbos išgalėmis pasidarytus naujuosius darinius ir iš kitų kalbų pasiskolintus naujus žodžius – naujuosius skolinius (Urbutis 1978: 28–29; Mikelionienė 2000: 7; Offord 2001: 97; Попова, Рацибурская, Гугунава 2005: 49; Girčienė 2005: 79; Girčienė 2005a: 75), plg. *tinklaraštininkas* ir *blogeris* (apie naujuosius darinius ir skolinius plačiau žr. 1.2 skyriuje).

Taigi su visuomenės gyvenimo pokyčiais susijusios naujos realijos gali būti įvardijamos ne tik naujai padarytais ar naujai pasiskolintais, t. y. naują raišką turinčiais, žodžiais, naujosiomis leksemomis, bet ir suteikiant turimam žodžiui naują reikšmę. Pavyzdžiui, *pele* dabar vadinamas ne tik gyvūnas, bet ir dažnam kompiuteriui būtinas priedas, svečius galima kviesti užėti ne tik į materialią, bet ir virtualią *svetainę* [pl. žr. Girčienė 2005b]. Naująja semema taip pat laikytinas daiktavardis *tinklas*, skaitmeniniame amžiuje įgavęs naują, interneto, reikšmę: „grupė kompiuterių ir kitų įrenginių, sujungtų ryšio linijomis taip, kad būtų galimas keitimasis duomenimis tarp jų, o „didžiausiu kompiuterių tinklu laikomas internetas“ (EKŽ).

Naujų leksinių žodžio reikšmių gali rasti įvairiais būdais: perkeltiant vienos realijos (denotato) pavadinimą kitai, pasiskolinant reikšmę ar jos elementą iš atitinkamo kitos kalbos žodžio, sukonkretinant ar suabstraktinant kurią nors reikšmę (Mathiot, Rissel 1996: 126; Picone 1996: 4; Palionis 1999: 175; Offord 2001: 117–120). Atsiradusios naujos žodžių reikšmės dar vadinamos neosememomis, neosemantizmais, semanti-

¹ Iš esmės remiamasi elektroniniu šio žodyno variantu (žr. <http://www.lkz.lt>), spausdintiniu – tik išskirtiniais atvejais. Pavyzdžiui, jei naujas žodis vartosenoje užfiksuotas anksčiau, negu buvo įtrauktas į atitinkamą šio žodyno tomą, jis, be abejo, laikomas naujažodžiu, pvz.: naujadaras *vaizdajuostė*, vietoj *videojuostos* įtrauktas į LKŽ 17 tomą (1996); naujadaras *žiniasklaida*, išstūmęs svetimžodį *mass-media*, įtrauktas į LKŽ 20 tomą (2002).

niais neologizmais, semantiniais dariniais, arba semantiniais naujadarais (žr. Jakaitienė 1980: 84; Jakaitienė 1988: 102; Palionis 1999: 178; Mikelionienė 2000: 7; Girčienė 2005: 68).

Naujosios sememos yra netiesioginės antrinės nominacijos vienetai. Šiuo atveju atsiranda ne savarankiškas žodis, kurio reikšmė ir forma remiasi jau esamu žodžiu, bet tos pačios formalios struktūros vienetas, kurio reikšmę sukuria ne vienas naujai perprasminamas žodis, o dar kažkas, kas sudaro junginį su pirmuoju vienetu. Ir tik tokia junginyje perprasminamas žodis gali būti traktuojamas kaip tam tikro tikrovės reiškinių reprezentuotojas. Šiuo atveju ir darybos šaltinis, ir jo rezultatas formaliai visiškai sutampa. Darybos akto rezultatas – tik nauja to paties žodžio reikšmė (Jakaitienė 1988: 24, 92).

Nauja leksinė reikšmė žodžio semantinėje sistemoje įsitvirtina palengva. Iš pradžių nauja reikšmė žodis (pa)vartojamas individualiame šnekos akte. Jeigu nauja žodžio reikšmė ima plisti, pamažu iš okazinės tampa sisteminė. Žodis imamas sieti su kitos semantinės grupės žodžiais, keičiasi jo junglumas (Palionis 1999: 175–178). Kiek kitokiu būdu semantinių darinių randasi terminijoje. Čia jau turima žodžio forma pritaikoma kitam denotatui žymėti be ilgesnės evoliucijos: žodžių reikšmės gali būti sukonstruojamos ir priskiriamos tam tikriems leksiniams vienetais (Даниленко 1977: 102; Суперанская, Подольская, Васильева 1989: 65). Panašiai elgiamasi ir teikiant skoliniams atitikmenis.

Pavyzdžiui, naujųjų sememų esama tarp naujesiems skoliniams siūlomų atitikmenų. Tačiau jų nėra daug: jie sudaro tik septynis procentus visų naujesiems skoliniams siūlomų atitikmenų. Naujosiomis sememomis, atsiradusiomis bendrajai vartosenai įprastu semantinės derivacijos būdu, galima laikyti tik per dešimtadalį realiai vartosenoje funkcionuojančių naujųjų skolinių atitikmenų, pvz., *svetainė* ((*veb*)*saitas*) ‘asmens ar organizacijos prisistatymas bei įvairių paslaugų siūlymas internete tam tikru adresu’ (plg. *svetainė* ‘svečių kambarys, salonas’ DLKŽ₃ 795), *traškučiai* (*čipsai*) ‘labai ploni traškūs bulvių griežinėliai, virti riebaluose’ (plg. *traškučiai* ‘sausas, mažas riestainis’ DLKŽ₃ 852), *pogrindis* (*andergraundas*) ‘neoficialioji, nekonformistinė kultūra’ (plg. *pogrindis* ‘slapto politinio veikimo aplinkybės’ DLKŽ₃ 574). Kitą nedidelį naujosios sememos galimų laikyti atitikmenų pogrupį sudaro (dažniausiai) perkeltine reikšme kaip skolinių atitikmenys siūlomi vartoti, tačiau siūlomąją reikšmę realiai nevartojami dabartinės lietuvių kalbos žodžiai, pvz.: *genys* (*dartsai*) ‘žaidimas, kai į apvalų sunumeruotą taikinį svaidomos strėlytės’ (plg. *genys* ‘medžius kalantis miško paukštis’ DLKŽ₃ 171), *plaštakė* (*cheerleader*) ‘mergina, palaikanti savo komandą per sporto varžybas ir skatinanti minią drąsinančiais pritarimo šūksniais’ (plg. *plaštakė* ‘drugys’ DLKŽ₃ 563). Toks metaforinis vieno denotato pavadinimo perkėlimas kitam yra vienas iš leksinių žodžio reikšmių atsiradimo būdų (plg. Palionis 1999: 175–178).

Didžioji dalis savotiškomis naujosiomis sememomis galimų laikyti atitikmenų – atitikmenys, kurių grafinė raiška sutampa su istorizmu, archaizmu arba dialektizmu raiška, bet leksinė reikšmė yra nutolusi arba visai kita. Pavyzdžiui, tokiais galima laikyti *plaktuvę* ‘indas, kuriame, greitai kratant į abi puses, plakami kokteiliai’ (plg. ‘plūktuvė; rantuota lentelė šiaudams sulyginti dengiant stogą; kultuvė’ DLKŽ₃ 562), *iešką* ‘priedaisas, priimantis radijo paieška siunčiamus signalus’ (plg. ‘ieškinys; bičių spiečius, ieškantis vietos’ LKŽ 4 14), šveitalą ‘kremas su smulkiomis kietomis dalelėmis, pašalinantis negyvas odos ląsteles’ (plg. šveitalas ‘batų tepalas’ LKŽ 15 475). Yra žinoma, kad dalis tokių naujųjų sememų radosi jau minėtu terminijoje įprastu būdu – žodžių reikšmės buvo priskirtos tam tikriems, šiuo atveju – plačiau nebevartojamiems, leksiniams vienetais [pl. žr. Girčienė 2005a].

Užduotys

1. Nustatykite, kurie iš pateiktųjų naujažodžių yra: a) naujosios leksemos; b) naujosios sememos. Kokia realija jie įvardija? Prireikus pirminės informacijos apie šiuos naujažodžius bei jų sąsajas galite rasti VLKK Konsultacijų banke, interneto prieiga <http://www.vlkk.lt/lit/konsultacijos> (pasinaudokite ir čia pateiktomis interaktyviomis kitų šaltinių nuorodomis), semantikos pokyčius išvelgti padės *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* 1993; *Lietuvių kalbos žodynas* 1941–2005, interneto prieiga <http://www.lkz.lt> (į nuo 1995 m. išleistus toms, pradedant 16-uju, apimančius T, U, V, Z, Ž raidėmis prasidedančius žodžius, gali būti įtrauktas vienas kitas labai paplitęs naujažodis, apie tai žr. 1.1 teorinėje dalyje).

Naujažodis	Naujoji leksema	Naujoji semema	Naujažodžio reikšmė
tinklavietė			
svetainė			
vebsaitas			
pelė			
eternetas			
tinklas			
netas			
lazonija			
lakštiniai			
šeikeris			
plaktuvė			
vasabiai			
pipirkrieniai			

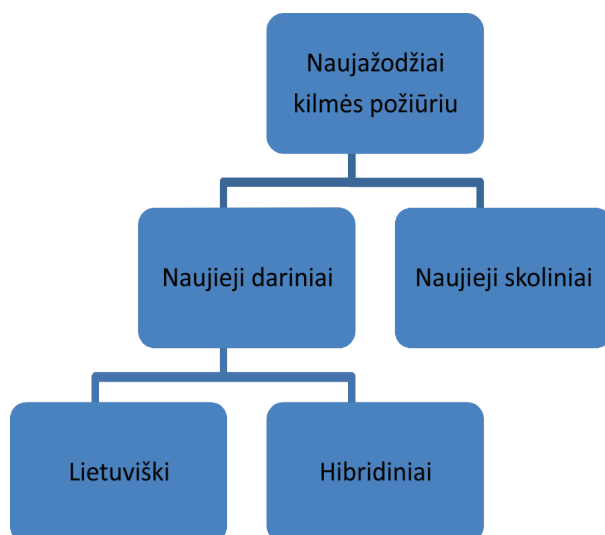
2. Raskite tekste pavartotus naujažodžius – naujasias leksemas ir naujasias sememas. Pagrindiniai patikros šaltiniai: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, interneto prieiga <http://dz.lki.lt/> (kai kuriais atvejais būtina patikrinti senesniame – 1993 m. – jo leidime); *Lietuvių kalbos žodynas*, interneto prieiga <http://www.lkz.lt>; *Tarptautinių žodžių žodynas*, interneto prieiga <http://kazkas.kobra.ktu.lt>.

Dažniausia interneto ryšio problemos priežastis yra neprijungti kabeliai <...>. Pirmiausia pabandykite paleisti tinklo trikdžių diagnostikos priemonę ir patikrinti, ar ji aptinka ir išsprendžia kilusią problemą. <...> Yra kitas būdas atidaryti tinklo trikdžių diagnostikos priemonę. Perbraukite į vidų nuo dešiniojo ekrano krašto (jei naudojate pelę, nukreipkite žymiklį į viršutinį dešinįjį ekrano kampą ir perkeltkite pelės žymiklį žemyn), tada bakstelėkite arba spustelėkite *Ieškoti*. <...> Jei pirmą kartą nustatote naują kompiuterį, patikrinkite, ar kelvedis visiškai suderinamas su „Windows“. <...> Informacijos apie su „Windows 8“ <...> suderinamus kelvedžius rasite „Windows“ žiniatinklio svetainės suderinamumo centre [<http://windows.microsoft.com/lt-LT/windows-8/cant-connect-to-internet>, 2012, *Kodėl negaliu prisijungti prie interneto*].

3. Iš pajuodintu šriftu pažymėtų teksto elementų išrinkite kompiuterijos srities naujusias sememas.
- Svetainės** interjeras turi didžiulį poveikį Jūsų nuotaikai ir gerovei. **Svetainės** kambario dizainas, – tai stebuklinga lazdelė, kuria galima įtakoti savo dvasinio, emocinio ir fizinio komforto ribas [<http://www.namudizainas.lt/2011/01/23/26-nuostabios-svetaines-interjero-dizaino-idejos>, 2011].
 - Svetainės** baldai internetu. Žemos **svetainės** baldų kainos ir dažnos akcijos. Apsilankykite ir išsirkinkite tinkamiausius **svetainės** baldus. <...> Paieška **svetainėje** [<http://www.b-a.lt/Svetaines-baldai-Baldai/kaina/internetu/1945,2010-2012>].
 - Nedidelis **kilimėlis**, tarsi atsitiktinai numestas prie lovos ar staliuko, – puošni interjero detalė, suteikianti kitokios nuotaikos, jaukumo ir šilumos įspūdžio. O kur dar malonumas tik atsikėlus iš lovos kojomis paliesti švelnų ir minkštą **kilimėlį**... **Kilimėlis svetainėje** paprastai derinamas prie sofų spalvos [<http://www.moteris.lt/manonamai/mazas-kilimelis-didelis-jaukumas.d?id=59672108>, 2010].
 - Individualizuota dovana kompiuterio maniakams. Nustebinkite Jį ar Ją asmenišku **kilimėliu** jo / jos „**pelytei**“, kuris neleis pamiršti ir jūsų. „**Kilimėlio**“ dydis 23 x 18,5 cm [<http://www.fotofabrikas.lt/items/Kilimeliai-pelytems/Gamybine/12f.1-Kilimelis-kompiuterio-pelytei-su-nuotrauka--185-x-230-x-5mm-.html>, 2003–2012].
 - Į kiekvieną **svetainės** puslapį galima įeiti suaktyvinus **pelės** spragtelėjimu puslapio šone ar apačioje esantį **Meniu** [<http://www.musicalia.lt/struktura.htm>, 2010].
 - Drambliai bijo pelių? Jei jie bijotų pelių, seniai būtų išnykę nuo žemės paviršiaus [http://www.ltvirtove.lt/ar_zinai.php?lt=ar_tikrai_drambliai_bijo_peliu#ixzz2CV5jvDv4, 2012].
 - Universalus vokiškas **kilimėlis**, skirtas apsaugoti kiliminę dangą nuo braižymo. <...> Tinkami paviršiai: medinės, laminuotos grindys, keraminės plytelės, linoleumas [<http://www.parquet.lt/Apsauginis-kilimelis-kiliminei-dangai-F1.1309>, 2012].
 - Naujoji belaidė „Logitech“ **pelė** išsiskiria stilingomis ir komfortiškoms išorės linijomis, tai padės nenuvargti rankai net ir dirbant ilgas darbo valandas [<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:emvDUMRZ99MJ:www.penki.lt/IT-naujienos/Inovatyvios-Logitech-peles-ir-lietiminis-kilimelis>, 2012].
 - Po kėdės skirtas pakloti **kilimėlis** apsaugo grindų dangą ar kilimą, kad nesidėvėtų nuo besisukiojančių kėdės ratukų ar kojelių. <...> Minkšta danga dengtoms grindims naudokite nelygius **kilimėlius**, o kietoms grindims – lygius [<http://www.ajproduktai.lt/lt/biuras/kilimliai-po-kde/kilimlis-po-kde/462713-57600.wf>, 2012].
 - Klaviatūros, **pelės**, **kilimėliai** [<http://www.aisuva.lt/index.php/biuro-technika-ir-kompiuteri/kompiuteri/kompiuterijos-priedai.html>, 2012].
 - Ar gali vienuose namuose gyventi šuo, katė ir **pelė**? <...> Apie tai žiūrėkite Šiaulių TV laidoje „Žmogus ir gyvūnas“ [<http://zebra.15min.lt/lt/video/Suo-kate-ir-pele-po-vienu-stogu.html>, 2009].
 - Per puslapio gyvavimo laikotarpį esame apžvelgę ne vieną **pelę**, o kiek dar buvo išbandyta ir pasilikę už kadro <...> dar niekada nečiupinėjau tokios paprastos ir patogios **pelės** kaip *Zowie EC1*. Rinkoje šiuo metu galime aptikti įvairiausių **pelių**. <...> ant mano senojo **kilimėlio** ir ant stalo **pelė** slydo kaip per sviestą [<http://www.techpill.lt/index.php/apzvalgos/zowie-ec1-ir-g-rf-apzvalga/>, 2012].

1.2. Naujažodžiai kilmės požiūriu: naujieji skoliniai ir naujieji dariniai

Naujosios leksemos pagal kilmę skiriamos į **naujuosius skolinius**, t. y. iš kitų kalbų pasiskolintus žodžius, ir hibridinius (turinčius kitų kalbų elementų) bei savakilmius **naujuosius darinius**, t. y. naujai sudarytus žodžius, pavyzdžiui: *hakeris, hakeriškai, tinklažmogis* (plg. Urbutis 1978: 28–29; Cabré 1999: 205–207; Offord 2001: 97; Попова, Рацибурская, Гугунава 2005: 49) [pl. žr. Girčienė 2005; 2005b; 2006].

Naujaisiais skoliniais gali būti laikomi ir tam tikri žodžiai su skolintomis šaknimis bei lietuviškais darybos afiksais, kurie vertintini greičiau kaip prisitaikymo prie lietuvių kalbos gramatinės sistemos, o ne darybos priemonė, pvz.: *bloginti*, angl. *to blog* (plg. Keinys 1985: 114; Mikelionienė 2000: 70) [pl. žr. Girčienė 2005a; 2012].

Didesnę antrojo nepriklausomybės laikotarpio naujažodžių dalį sudaro naujieji skoliniai (Mikelionienė 2000). Jų gausa neturėtų stebinti: dauguma naujų realiųjų randasi ne Lietuvoje, tad natūralu, kad jos atsineša ir skolintą pavadinimą, pvz., *intranetas, kaitserfingas*. Be to, atsivėrus sienoms, įsivežama pasauliui ne naujų, bet Lietuvoje anksčiau nematytų daiktų, vaisių, sūrių, kavinėse jau galima paragauti įvairių tautų nacionalinių valgių ir pan. Ir visi jie, savaime suprantama, bent jau iš pradžių įvardijami skoliniais, pvz.: *tosteris, rambutanai, mangustanas, durianas, persimonas, anona, papaja, granapadanas, griužeris, ementalis, parmidžanas, paelja, sušis, pita, fetučiniai*. Stebina gausybė nematytų „užjūrio“ vaisių: **durianas** – *malajiečių vaisių karalius*, *purpurinis mangustanas*, *geltonas blizgantis setaras* ir kt. (www.vegaturas.lt) [pl. žr. Girčienė 2006a].

Dabartinis skolinimosi procesas paprastai siejamas su didėjančia anglų kalbos, dabar iš esmės jau tapusios *lingua franca*, įtaka: daugelis naujųjų skolinių yra atėję iš anglų kalbos arba per anglų kalbą. Kai kurios Europos žemyno kalbos šį poveikį pajuto po Antrojo pasaulinio karo, bet vadinamosios Rytų bloko šalys jį patiria tik pastaruosius dvidešimt metų (Phillipson 1994: 74) [pl. žr. Girčienė 2005a].

Ilgalaikė leksikos gryninimo tradicijos lėmė, kad šalia dalies naujųjų skolinių radosi ir jų lietuviškų dubletų. Dalis pastarųjų – taip pat naujažodžiai, tiksliau – naujieji dariniai. Pavyzdžiui, „Gimtosios kalbos“ konkursui „Ieškokime žodžių“ buvo pasiūlyta per penkiolika skolinio *bodis* atitikmenų, kurių dauguma – naujai sudaryti žodžiai: *aptemptė, nirtė, liemkelnės, smauktinis, glaustinukas, glaustinukė* ir kt. Aišku, ne

visi iš pasiūlytų atitikmenų patenka į vartoseną – kai kurie taip ir lieka „amžini naujažodžiai“: nematyti negirdėti žodžiai, net ir po daugelio metų keliantys naujumo, neįprastumo įspūdį. Tai pasakytina ir apie minėtuosius naujuosius darinius, išskyrus vienintelį – į vartoseną patekusį ir prigijusį naują darinį *glaustinukė* (plačiau apie naujųjų skolinių ir naujaisiais dariniais išreikštų jų atitikmenų santykius žr. 2.3 skyriuje) [pl. žr. Girčienė 2003; 2005b].

Pavyzdžiui, iš įvardiašaknių naujam skoliniui *blògas* ir per dvidešimt jam giminiškų skolinių, pvz.: *blo-geris*, *blog(o)sfera*, bei per dešimt bendrašaknių darinių su lietuviškais afiksais, kurių dalis yra aplietuvinti skolinių sinonimai, plg. *blòginimas* ir *blogingas* [pl. žr. Girčienė 2008] pasiūlytų atitikmenų vartosenoje plinta naujaisiais dariniais su elementu *tinklarašt-* išreikšti jų atitikmenys, pvz.: *blogeris* – *tinklaraštininkas*, *blog(o)sfera* – *tinklaraštija*, *bloginimas* – *tinklaraštinimas* [pl. žr. Girčienė 2008; 2011]. Plg. kitus skoliniams su ta pačia šaknimi siūlytus naujaisiais dariniais išreikštus atitikmenis: *blogeris* – *tinklarašy(i)s*, *tinklarašėiva*, *asmenraštininkas*, *dienoraštininkas*, *dienrašys*, *inter(net)saitininkas*, *mintrašys*, *mintininkas*, *saitraštininkas* ir kt. (plačiau apie naujųjų skolinių ir naujaisiais dariniais išreikštų jų atitikmenų konkurenciją ir jos baigtį lemiančius veiksnius žr. 2.3 skyriuje; apie naujųjų darinių darybos būdus ir tipus žr. 2.1 skyriuje) [pl. žr. Girčienė 2008; 2012].

Visi aptartieji naujažodžiai – ir naujieji skoliniai, ir kaip jų atitikmenys sukurti lietuviški naujieji dariniai – sietini su naujų realijų pavadinimais, be kurių neįmanoma apsieiti, atlieka referentinę, arba informacijos perdavimo, funkciją (tarp tokių pasitaiko ir su skoliniais nesusijusių naujųjų darinių, pavyzdžiui, lietuviškų gaminių pavadinimai *javinukai*, *duoniukai*, *gruzdučiai*). Bet esama ir tokių naujųjų skolinių bei naujųjų darinių, kurie vartojami tarsi ne iš būtino reikalo įvardyti realiją, bet siekiant ekspresyvesnės raiškos, jiems itin svarbi emocinė ekspresinė funkcija (apie funkcinis naujažodžių skirtumus žr. 1.3 skyriuje) [pl. žr. Girčienė 2005b].

Užduotys

4. Nustatykite, kurie iš pateiktųjų kulinarijos srities naujažodžių yra: a) naujieji dariniai; b) naujieji skoliniai. Pasitelkę kitų kalbų žodynus (pvz., *Merriam-Websterio žodyną* <http://www.merriam-webster.com/>), interneto paieškos sistemą *Google*, pamėginkite nustatyti naujųjų skolinių originalo formą.

Naujažodis	Naujasis darinys	Naujasis skolinys	Naujojo skolinio originalo forma
javinukai			
fetučiniai			
gruzdučiai			
tagliateliai			
spagečiai			
duoniukai			
ravioliai			
krimstukai			

5. Verstinėje knygoje „1000 patiekalų. Rinktiniai valgiai iš viso pasaulio“ pavartota per 170 naujažodžių. Kiek daugiau nei pusė jų yra naujieji dariniai, kiek mažiau nei pusė – naujieji skoliniai. Nustatykite, kurie iš pateiktųjų naujažodžių yra pasiskolinti, o kurie – naujai pasidaryti žodžiai.

Akytėpyragis, baltpadažis, čatnis, čiorisas, dailykrepšis, fokačia, kimštainis, kopūstdešrė, kuskusas, lakštainis, lazanja, margasluoksnis, mocarela, morkainis, paelja, puodienė, sūrpadažis, šaltėpyragis, tapenadas, tešladangtis, tirštienė, tortelinis, židiniūonis.

6. Raskite pateiktuose tekstuose pavartotus naujažodžius – naujuosius skolinius ir naujuosius darinius. Pasvarstykite jų santykius ir radimosi tekste priežastis. Nustatykite, kurie naujieji dariniai yra lietuviški, kurie – hibridiniai. Pasvarstykite, kurių hibridinių darinių lietuviški afiksai galėtų būti vertinami kaip prisitaikymo prie lietuvių kalbos gramatinės sistemos, o ne darybos priemonė (žr. 1.2 teorinę dalį).

a) Vilniečiai užsikrėtė po pasaulį plintančiu virusu – prigulti ir fotografuoti keisčiausiose miesto vietose. Šis užsiėmimas paprastai vadinamas anglišku žodžiu – „plankingu“. Lietuvių kalbininkai jį pavadino rąstgula. Šios pramogos šaknys – Australijoje. Užsienio šalyse išpopuliarėjusi rąstgula jau pasiekė Lietuvos miestus ir vienas kitas mūsų tautietis jau tapo šios pramogos gerbėju.

„Iš Australijos daug keistų dalykų kyla, – sakė vienas rąstgulos mėgėjų Lukas Misiukevičius. – Jokios gilios idėjos čia nėra, reikia tiesiog gulėti suglaudus rankas ir ištiesus kojas, o visą šitą veiksmą įamžinti nuotraukoje. Kai pamačiau pirmąsias „plankingo“ nuotraukas, man tai pasirodė visiškai nesąmonė, kurią susigalvojo neturintys ką veikti australai. Bet vieną vakarą pabandžiau ir tiesiog užsikabinau. Nes tai neužėmė daug laiko – viskas trunka keliolika sekundžių – ir buvo tikrai juokinga.“

Lukas šypsojosi paklaustas, kaip reaguoja aplinkiniai: „Dažniausiai žmonės žiūri ir nieko nesupranta. Manau, tai yra paprasta, natūrali reakcija. Aš irgi taip reaguočiau.“

Dar platesnė šypsena Luko veidą papuošė, kai buvo užduotas klausimas, kaip renkamos vietos, kuriose reikia „plankinti“: „Tai yra visiškas ekspromtas – atėjau, pamačiau, atsiguliau.“

Pasak jo, jokio didelio „plankingo“ judėjimo Lietuvoje nėra. „Yra keli interneto puslapiai, kuriuose žmonės deda savo nuotraukas. Bet tai nėra masinė mada. Tiesiog žmonės, kurie pamano, kad tai juokinga, „plankina“ ir įkelia savo nuotraukas. Nieko čia gilaus ir rimto“, – sakė Lukas.

Jis dabar dirba vienoje sostinės reklamos agentūroje. Paklaustas, kokioje ekstremaliausioje vietoje yra tekę gulėti, vilnietis pasakojo, kad drąsos prireikė atsigulti ant stalo universiteto auditorijoje prieš pat bakaluro darbo gynimą. ... Kaip mėgėjas ledo ritulį žaidžiantis ir kartais didžėjaujantis vaikiną teigė, jog rąstgulos negalėtų palyginti nė su viena sporto šaka. „Gulėjimo aš negalėčiau prilyginti jokiame sportui, o ekstremalaus čia irgi nieko nėra, nebent kvailai pavojainga kartais būna ir tiek. Yra ir užsimušusių žmonių, kurie balkonuose „plankino“.

Iki šiol verda aštrios diskusijos dėl to, kas pirmasis sugalvojo šią pramogą. 1994 m. humoristas Tomas Greenas paskelbė sugalvojęs „plankingą“. Po šešių metų Gary Clarksonas ir Christianas Langdonas šią pramogą išpopuliarino Šiaurės Rytų Anglijoje [<http://kauno.diena.lt/dienrastis/ivairenybes/atejau-pamaciau-atsiguliau-371416#ixzz2Caz51Esa>, 2011, *Atėjau, pamačiau, atsiguliau*].

b) Jei jūsų nuotraukų albumuose nusibodusios nuotraukos, kur šypsojęs vienoda veido išraiška, ar nusibodo pozuoti sudėjus rankas prie šonų, pagalvokite, ar neverta prisijungti prie rąstgulos (angl. *planking*)

mėgėjų ir taip pajavairinti ne tik nuotraukas fotoaparate, bet ir prisijungti prie daugybės tos pačios pramogos gerbėjų pasaulyje.

Rąstgula – tai veiksmas, kai gulint veidu į žemę, bandoma nusifotografuoti kuo įdomesnėse vietose. Patalpinti nuotrauką internete – būtina šios pramogos dalis. Manoma, kad ši pramoga atsirado 1997 metais Anglijoje. Nors yra teigiančių, kad jos ištakos Australijoje. Tačiau kai kurie rąstgulos nepavadintų „pramoga“. Daugybė interneto vartotojų tai vadina dar viena internetine „nesąmone“.

Kiekvienoje šalyje rąstgula turi savo pavadinimą. Pietų Korėjoje – tai „žaidimas mirusį“, Prancūzijoje – „ant pilvo“, Australijoje – „ekstremalus gulėjimas“. Lietuviai nusprendė, kad toks pozavimas nuotraukai labiausiai primena rąstą, todėl „rąstgulai“ ir „prilipo“ toks pavadinimas. Atrodytų, kad ši veikla – labai paprastas dalykas. Kas nemoka gulėti veidu į žemę? Tačiau pabandykite tiesiai pagulėti ežere, kol jus užfiksuos kamera, ar sugebėti išsitiesti virš laužo. Interneto platybėse – milijonai nuotraukų, kurios stebina žmonių originalumu ir fiziniais sugebėjimais. Žinoma, užsiimant tokiomis pramogomis, reikia būti atsargiems. Naujasis „sportas“ jau pareikalavo aukų. Vienas australas žuvo, kai bandė nusifotografuoti balkone, iškritęs iš septinto aukšto. Dar vienas australas užsitraukė policijos nemalonę ir baudą, kai „rąstguliavo“ ant policijos automobilio stogo. Nepaisant pavojaus, žmonės ir toliau ieško originalesnių vietų, o kartais parenka ir įdomesnius pozavimo objektus, pavyzdžiui, savo augintinius. Lietuvoje jau irgi gyvuoja internetinis tinklapis, kuriame naujovių ištroškę lietuviai gali talpinti rąstgulos nuotraukas [<http://www.diena.lt/naujienos/laisvalaikis/rastgula-smagu-bet-pavojinga-359595>, 2011, *Rąstgula, smagu, bet pavojinga*].

c) „Vos prieš kelias savaites [diena.lt](http://www.diena.lt) pasakojo apie naują pasaulio pamišimą – rąstgulą, kai žmonės fotografuojasi atsigulę rąsto pozicijoje. Bet pasirodo pasaulio gyventojams „išdykavimai“ greitai pabosta ir jie vis prigalvoja naujų pramogų. Dabar internete dalinamasi nuotraukomis, kuriose gyventojai netradicinėse vietose tupi kaip pelėdos. Naują jaunimo aistrą galima pavadinti – pelėdtupa. Pelėdtupos manija jau susirgo daugybė amerikiečių, australų ir britų. Tačiau gerai nuotraukai neužtenka tik įsitaisyti pelėdos pozicijoje. Reikia išsitreniruoti ir specialų pelėdos žvilgsnį – akys žiūri svajingai į tolį. Manoma, kad pelėdtupa prasidėjo vos prieš kelias savaites Australijoje. Vikipedijoje pelėdtupa (angl. *owling*) apibūdinama kaip „Viduramžiuose naudotas terminas avių kontrabandai iš Anglijos į kitą šalį pervežti apibūdinimas“ [<http://www.diena.lt/naujienos/laisvalaikis/peledtupa-rastgulos-nauja-versija-364609>, 2011, *Pelėdtupa – rąstgulos nauja versija*].

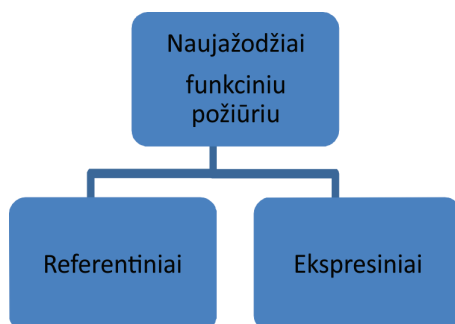
7. Nustatykite, kurie iš pateiktųjų naujųjų darinių yra lietuviški, kurie – hibridiniai, t. y. turintys kitų kalbų elementų (pastaruosius pabraukite). Nurodykite naujųjų darinių pamatinius žodžius.

Naujasis darinys	Lietuviškas	Hibridinis	Pamatinis (-iai) žodis (-žiai)
europatarėjas			
eurolietuvis			
rinkodarininkas			
neorinkodara			
tinklaraštininkas			
ekotinklaraštis			
mikrotinklaraštis			
naujientinklis			
metatinklas			

1.3. Naujažodžiai funkcinio požiūriu: referentiniai ir ekspresiniai

Naujų žodžių kuriamasi ar skolinamasi ne vien iš pragmatinių paskatų. Kalba tarnauja ir emocinėms, estetinėms kalbančiųjų reikmėms. Sparčiai daugėja ne tik anksčiau aptartų naujas realijas įvardijančių skolinų ar pasidarytų naujų žodžių, be kurių neįmanoma išsiversti, pvz.: *internetas*, *tinklapis*, bet ir naujų žodžių, vartojamų tarsi ne iš būtino reikalo, siekiant naujesnės, ekspresyvesnės kalbinės raiškos, pvz.: *boifriendas*, *plepatinklis*, *spoksadėžė* [pl. žr. Girčienė 2005b].

Taigi funkcinio požiūriu naujažodžius galima skirti į dvi pagrindines grupes – **referentinius** (jie dar vadinami *nominatyviniais*, *termininiais*, *būtiniais* ir kt.) ir **ekspresinius** (jie dar vadinami *stilistiniais*, *fakultatyviaisiais* ir kt.) (Cabrė 1999; Mikėlionienė 2000; Offord 2001; Розенталь 2002; Попова 2005; Girčienė 2005a; 2005b; 2006; 2007; 2012; 2012a). Referentiniai, arba būtinieji, naujažodžiai, įvardija naujas realijas, t. y. atlieka referentinę, kitaip informacijos perdavimo, funkciją, o ekspresiniai, arba fakultatyvieji, naujažodžiai į tekstą įtraukiami stilistiniais sumetimais, čia svarbiausia emocinė ekspresinė funkcija, plg.: *ekstranetas*, *sušis*, *tinklaraštis*, *mėsainis* ir *šopingas*, *byrdrinkeris*, *tauškatinklis*, *elitienė* (plg. Girčienė 2005a)². Pabrėžtina, kad naujažodžių funkciniam tipui nustatyti būtinas kontekstas (žr. 5, 6, 9, 10 užduočių naujažodžius) [pl. žr. Girčienė 2005; 2005b; 2012; 2012a].

Apie naujas realijas įvardijančių referentinių naujažodžių, sietinų su visuotine vartoseną, gausą jau kalbėta 1.1 ir 1.2 skyriuose. Šiame skyriuje daugiau dėmesio skiriama ekspresiniams naujažodžiams. Juos anksčiau buvo įprasta vertinti kaip vienkartinus, kontekstinius – bet dabartiniam laikotarpiui būdinga jų plėtra. Tokių naujų žodžių apstu ne tik grožiniuose tekstuose, kaip kad buvo įprasta, bet ir rašytinėje, „eterinėje“, elektroninėje vartosenoje [pl. žr. Girčienė 2012a].

Dažniau šiam reikalui pasitelkiami naujieji dariniai (jie dar vadinami stilistiniais naujadarais), kurie paprastai nesti susiję su naujaisiais skoliniais, pvz.: *spyreivis*, *daugmažis*, *orotizuotas*. Štai keletas jų vartosenos pavyzdžių: ...*tyčiojomės iš šovinizmo, iš vadinamojo megztaberetiškumo* (TV gidas, 2005 12 10: interviu su Algiu Ramanausku); ...*gali <...> čia rasti savo broliją, savų „bendragurkšnių“*, anot tapytojo Vlado Karatajaus („Veidas“, 2005 12 08, Dalia Jazukevičiūtė); ...*taip pradedama baisi žodžudystė ir skaitytojai į rankas tegauna tuščius lapus su daug teksto ženklų* (www.DELFI.lt, 2005 09 08, Agnė Litvinaitė); ...*zuokiada baidžia sunaikinti liberalcentristų sąjungą <...>, diplomdirbys Uspaskichas atrodo kaip šventas „archangelskas“* (www.omni.lt, 2005 11 30); ...*yra kalbos dalykai, kuriuos, jeigu nori diskutuoti, reikia suvokti <...>, ne run-*

² Remiamasi Romano Jakobsono kalbinės komunikacijos funkcijų klasifikacija, kurioje skiriamos šešios pagrindinės funkcijos: referentinė, emotyvinė (šiam leidinyje vartojamas terminas *emocinė ekspresinė*, plg. Jakobsoną: *emotyvinė arba ekspresinė* (2004: 17, 10); Simą Karaliūną (1997: 18, 136 ir t. t.)), metakalbinė, konatyvinė, fatinė, poetinė.

kelologija užsiimti (<http://www.vlkk.lt/diskusijos/tema.1346.1.html>, 2005 07 11, diskusijos dalyvio nuomonė) [pl. žr. Girčienė 2005b].

Taigi ekspresiniai naujieji dariniai, anksčiau buvę būdingi daugiausia meniniams tekstams, vis labiau skverbiasi ir į kitas vartosenos sritis. Visuotiniam tokių naujųjų darinių diskursui vartus atvėrė interaktyvusis internetas, komunikacijos specialistų laikomas pagrindine viešąją bei privačiąją erdves susiejusia naująja medija. Čia gausiai kuriami, diskutuojami ir skleidžiami postmodernybei itin būdingi nauji žodžiai. Pavyzdžiui, būtent internete aptikti naujadarai vyrauja tarp daugiau nei 4000 naujų leksemų apimančioje 2002–2012 m. naujažodžių bazėje sukaupytą daugiau nei 2000 naujųjų darinių, iš kurių per 1000 sudaro stilistiniais laikytini naujadarai, pvz.: *diplomdirbys*, *liaudavalda*, *runkelologija*, *eurokandis*, *nuovagis*, *norma-lomanija*, *šaukštologija*. Tokie naujieji dariniai būdingi ir komunikacinei (diskusijų forumams, straipsnių komentarams ir pan.), ir informacinei (tinklalapiams, tinklaraščių straipsniams ir pan.) interneto erdvei, kurios dalis dubliuoja spausdintinę žiniasklaidą. Specifiniai internetinio ekspresinių naujažodžių diskurso bruožai – masiškumas, interaktyvumas ir jo nulemtos anksčiau vienkartiniais vadintų ekspresyvių leksikos vienetų sklaidos galimybės [pl. žr. Girčienė 2012a].

Kaip jau minėta, esama ir panašiais sumetimais vartojamų ekspresinių naujųjų skolinių, pvz., *kreizi*. Jais, kaip ir minėtais naujaisiais dariniais, taip pat stengiamasi pagyvinti tekstą, suteikti jam tam tikrą, dažnai – aprašomosios nelietuviškos tikrovės, atspalvį, pavyzdžiui: *Etninėse malajų ir kinų bendruomenėse mėnuo po gimdymo, arba „berpantang“, kaip jis vadinamas malajietišškai, yra toks pats svarbus, koks buvo šiuolaikinėse visuomenėse prieš šimtus metų* (www.DELFI.lt, 2004 10).

Riba tarp referentinių ir ekspresinių naujažodžių nėra labai aiški. Kartais, regis, stilistiniais sumetimais pasidarytas naujasis ekspresinis darinys, patekęs į vartoseną, ima ir pradeda plisti – ypač internete. Taip atsitiko, pavyzdžiui, su *purvasklaida*, *laikraštiena*. Šių žodžių galima aptikti daugelyje įvairaus pobūdžio, skirtingų autorių kurtuose tekstuose, pavyzdžiui: *Dabartiniu metu jaunimo ir visų žmonių auklėjimui nemažą įtaką turi bulvarinė žiniasklaida, kurią tinka vadinti purvasklaida*. <...> **Purvasklaida** – tai ta, kuri už pinigus plačiai skleidžia bet kokią melą ir šmeižtą, nešvankynes, vulgarumą, antikultūrą („XXI amžius“, 2005, Nr. 56, Jonas Kairiūkštis); ...įdomu, ar atsiras bent vienas, kas užtartų žiniasklaidą (liaudyje dar **purvasklaida** vadinamą)? (www.tardytojai.lt, 2003; skaitytojo komentaras); „Mažiau negu literatūra“ – tai vėjajaikiškas kalambūras, kandus vienadienių aktualijų nuvainikavimas. „Daugiau negu **laikraštiena**“ – universalesnė kasdienybės refleksija, leidžianti rasti nepasibaigusio galiojimo, užmarščiai besipriešinančių tekstų (Kauno diena, 2004 05 08, Jonas Vabuolas); Štai kodėl Jūsų populiarumas tolydžio didėja, palyginti su oligarchų **laikraštiena** (www.bernardinai.lt, 2005 08 11, skaitytojo komentaras); Jau ir aklas mato, kad mūsų **laikraštienai** baisiai stinga analitinio proto (<http://www.kulturosvertai.lt>, 2002 01 03, Gintaras Beresnevičius). Matyt, šių ekspresyvių, stilistiškai motyvuotų naujųjų darinių autoriai bus taikliai užčiuopę ir įvardiję visuomenei aktualius dalykus. Prie tokių pastaruoju metu vartosenoje plintančių naujadarų greičiausiai reikėtų priskirti ir įvairius daiktavardžio žvaigždė ‘prk. įžymybė, garsenybė’ vedinius, pavyzdžiui, *žvaigždūnas*, *žvaigždukas*, *žvaigždiškumas*: ...potencialus ateities **žvaigždūnas** Diugrajus Skotas („Klaipėda“, 2005 08 16, Aivaras Dočkus); ...vidutinio talento Holivudo **žvaigždukas** Ethanas Hawke’as („Lietuvos žinios“, 1999 11 22, Paulius Virbickas); ...**žvaigždiškumas** tėra spaudos žaislas („Ieva“, 2005 12, interviu su Edita Mildažyte).

Tokių lyg ir „nebūtinų“ naujažodžių, ypač – naujųjų darinių, gausa leistų teigti, kad kalbos vartotojai, atgavę teisę laisvai reikšti savo nuomonę, atsižvelgdami į sparčiai kintančio pasaulio iššūkius, tenkindami saviraiškos poreikį, ieško ir sėkmingai randa naujų kalbinės raiškos priemonių, kitaip tariant – tampa kalbos kūrėjais. Pažymėtina, kad žaismingumas yra laikomas pagrindiniu postmodernybės laikotarpio bruožu (Hassan 2000; Lyotard 2010), o viena iš žaidybinių postmoderno priemonių yra būtent naujažodžiai,

„leidžiantys tylai būti išgirstai“ (Nuyen 1992) (apie stilistiškai konotuojų naujažodžių vartosenos ypatumus žr. 3.2 skyriuje) [pl. žr. Girčienė 2005b; 2012a].

Užduotys

8. Iš pateikto tinklaraščio autorės teksto ir jo komentarų išrinkite naujažodžius. Kuriuos iš jų laikytumėte referentiniais, kuriuos ekspresiniais? Pasvarstykite, kaip ir kodėl jie čia radosi, kaip juos vertina diskurso dalyviai.

Jan. 16th, 2011 at 6:56 PM

[Aštroka](#)

KETURI

„Du kart du – keturi, tamsta, proto neturi!“ – taip vaikystėj dainuodavome. Bet daina ne apie tai. Mano blogui, t. y. tinklaraščiui, o gal labiau asmenraščiui ar durnaraščiui, kaip pavadinsi – taip, šiandien lygiai 4 metai. Bubiliejus nu. Skaitliuoju, kad per 4 metus nutiko: 938 įrašai (jei būčiau pastebėjusi, kad artėja gimtadienis, būčiau pasistengusi pasiekti lygiai 1000 įrašų). Beveik 9 tūkst. gautų komentarų. ... 7 tūkst. pakomentavau pati.

[senis albinas](#) wrote: Jan. 16th, 2011 05:01 pm (UTC)

Sveikinu ir linkiu neprarasti aštrokumo:)

...

[maturegirl](#) wrote: Jan. 16th, 2011 07:50 pm (UTC)

Su tinkladieniu :)

[aštroka](#) wrote: Jan. 16th, 2011 08:07 pm (UTC)

Va, koks tas teisingas žodis! :) ačiū

9. Kokiais naujažodžiais laikytumėte pateiktuosius: referentiniais ar ekspresiniais? Pasitelkę paieškos sistemą *Google*, argumentuokite remdamiesi kontekstu. Nustatykite naujažodžių vartosenos dažnumą.

Naujažodis	Referentinis	Ekspresinis	Naujažodžio dažnumas
žaliavalgis			
drambliaskrydis			
suaugystė			
minedizmas			
valdžiažmogis			
žavadienis			
eurodešrelės			

laikinti			
snukiaknygė			
tortadienis			
spoksadėžė			
naktynės			

10. Raskite tekste pavartotus naujažodžius (atkreipkite dėmesį į metakalbinį naujažodžio komentarą). Remdamiesi kontekstu, pamėginkite nustatyti, kurie iš jų laikytini referentiniais, kurie – ekspresiniais? Ar be konteksto būtumėte priėmę tokį patį sprendimą?

Veganizmas – tai ne tik tam tikras mitybos, bet ir gyvenimo būdas. Veganai atsisako visko, kas iš odos: batų, drabužių, rankinių. Taip pat nelaiko jokių augintinių (nebent būtų išgelbėję juos nuo mirties gatvėje) ir protestuoja prieš netikusį elgesį su gyvūnais: koridą, zoologijos sodus, medicininius tyrimus ir kt. Užkietėję veganai neišvengiamai tampa veganizmo propaguotojais: vartotojus agituoja keisti įpročius, vyriausybės – žemės ūkio ir gyvulininkystės politiką, nes ši tarnauja didelių žemės ūkių verslininkų interesams.

Nusprendžiu kol kas apsiriboti tik mitybos pokyčiais ir pradėdau eksperimentą, kuris galėtų pakeisti mano gyvenimą. Raudonos mėsos nesu valgiusi jau gerą dešimtmetį, tačiau dabar turėsiu atsisakyti ir daugybės kitų produktų. Veganai nevalgo jokio gyvūninės kilmės maisto (mėsos, gyvulinių riebalų, žuvų, jūrų gėrybių, kiaušinių, pieno produktų, medaus ir jo produktų, taip pat tų, kurių sudėtyje yra želatinos). Vištos, žuvys ir krevetės – iki šiol jos nuo mano šakutės nepabėgdavo – galės gyventi ramiai. Valgysiu daržoves, vaisius, riešutus, ryžius, makaronus, grūdus, lęšius. Eksperimento metu vengsiu ir sojų bei jų produktų. Priežastys dvi: miškai, planetos plaučiai, be saiko kertami tam, kad būtų kur sodinti sojas, ir man tai nepatinka. Antra, mama prisakė, kad sojos dažnai būna genetiškai modifikuotos, o tokio frankenšteiniško maisto reikia vengti...

Pirmoji eksperimento diena praeina be fejerverkų: ypatingų pokyčių ar sunkumų nepastebiu, nes viskuo iš anksto pasirūpinau. Antrą išbandau veganams skirtą netikrą sūrį ir netikrą pepperoni dešrą iš „Cheatin“ (žodis kildinamas iš angliško cheat, reiškiančio apgaule) produktų linijos. Ant sveikuoliškos grūdų duonos užkraunu šių apsimetėlių ir kišu į orkaitę. Nekantrauju paragauti, o paragavusi nusiviliu – skonis kaip popieriaus. Dingteli, kad draugai buvo teisūs: gudriau ir teisingiau būtų pasakyti griežtą „ne“ visiems produktams, kurių nusprendžiau atsisakyti, o ne mėginti pakeisti juos neva mažesniais nusikaltėliais. Šturmuoju vietinį turgelį. Iš šio iškeliauju į šviesų rytojų apsikabinusi kelis maišus vaisių ir daržovių.

Su iššūkiu susiduriu išėjusi pietauti. Japonų užkeigoje, kuri iš pradžių atrodo tinkama vieta veganei, paaiškėja, kad galiu valgyti: a) miso sriubą, b) salotas „su be nieko“, c) nieko. Pasirenku salotas. Kolega tuo metu doroja vištieną, o aš slapčia savimi didžiuojuosi.

Entuziastingai studijuojau veganizmo filosofiją ir teoriją. Prisimenu kadaise per BBC matytą dokumentinį filmą apie mokslininkų iškeltą hipotezę, kad mėsa padarė mus protingus – esą žmogui pradėjus valgyti mėsą, ėmė vystytis jo galvos smegenų sandara ir dydis. Visgi kažkas čia ne visai taip: hinduizmas draudžia valgyti karves, islamas – kiaules, o krikščionybė neleidžia imti į burną nieko mėsiska per pasninką. Negirdėjau, kad kas draustų, pavyzdžiui, ryžius penktadieniais arba raugintus kopūstus spalio mėnesį. Galbūt mūsų protėviai šias taisykles sugalvojo, nes kažkaip nejaukiai jautėsi kito kūną valgędami?

Sužinau ir apie mėsizmą (angl. – *carnism*) – vyraujančią mūsų visuomenės ideologiją, grindžiamą įsitikinimu, kad žmogaus organizmui būtinai reikia gauti tam tikrų maisto medžiagų, kurių yra mėsoje. Knygos „Kodėl mylime šunis, valgome kiaules ir dėvime karves“ (angl. „Why we love dogs, eat pigs, and wear cows“) autorė amerikiečių profesorė Melanie Joy tikina, kad mėsą valgome ne dėl fiziologinės būtinybės, o iš įpročio ir nepagrįsto įsitikinimo, kad tai yra normalu. Tik kas mūsų įvairiaspalviame pasaulyje gali būti laikoma norma? ...

Atkeliauja blogažinė: pažįstama vokietė, nesugebėjusi atsisakyti vaišių, veganės priesaiką sulaužė dukart. Bendravimas prie vaišių stalo – mūsų kultūros dalis. Visi juk šiek tiek įsižeidžiame, jei svečias vaišių atsisako – vadinasi, kažkuo neįtikome. Teta skaniausių kepsniukų priruošė? Netikro – o gal ir tikro – zuikio pataisė? Triūsė virtuvėje nuo pat ryto? Dėdė dešrų pripjaustė? Pusbrolis šviežio pieno iš kaimo atvežė? Tai kaip jiems į akis pažiūrėsi atsisakęs tokių gėrybių? Kaip išdrįsi? Įdedu daug valios pastangų, kad nepalūžčiau. Motyvaciją palaikau sau duotu žodžiu priesaiką vykdyti bet kokia kaina. Parduotuvėje pro sūrių ir šokoladų lentynas praeinu kraujuojančia širdimi, bet laikausi. Veganiškas šokoladas yra skanus, sveikesnis, bet ir brangesnis už įprastą. Užtat kaip užkirsčiau žuvienės ar krevečių salotų! Išmokstu saviapgaulės: kai labai užsinoriu, ko negalima, užkremtu ko nors nekasdienio, pavyzdžiui, pistacijų.

Pradedu suprasti, kad neretai kartojamas teiginys „negalėčiau gyventi be to ir ano“ tėra įsikalbėjimas. Galėtum, jei nebūtų lengva ranka pasiekama. Patupdytų negyvenamoje saloje, ir prasimaitintum – rastum ko nors. Pakeitę mąstymą, galime pakeisti ir įpročius, mitybos – taip pat.

Kol smalsumas dar nedingo, įsijautusi skaitau veganistinę propagandą. ... Visgi ar nesu veidmainė? Juk savo odinės rankinės ir odinių batų į nieką nekeisčiau. Jei ką nors suskaustų, man, kaip veganei, kiltų moralinė dilema: gerti neveganišką vaistą ar kęsti skausmą, nes beveik visų vaistų sudėtyje yra gyvūninių komponentų. Tiesa, veganiškų vaistų jau yra, tačiau iki veganinės medicinos dar toli. ...

Mano dėmesys krypta į psichologinius veganizmo aspektus. Be kita ko, veganai nusiteikę ir prieš rūšizmą (angl. *speciesism*, šis naujadaras į Oksfordo anglų kalbos žodyną dar neįrašytas, bet žiniasklaidos vartojamas). Rūšizmas – tai kaip rasizmas: įsivaizdavimas, kad vienos gyvos būtybės yra pranašesnės už kitas, labiau nei kitos nusipelnusios būt mylimos. Už ką balsuotumėte mieliausio gyvūno rinkimuose: už pandą ar už žiurkę? Aš irgi už pandą. Va jums ir rūšizmas. Kodėl šunis ir papūgas globojame ir myluojame, o tolimas jų giminaites kiaules, vištas, ožkas nė nemirktelėję kišame po giljotiną? Kaip sakė Kanados dainininkė k.d.lang, visi mylime gyvūnus, tik kodėl vienus vadiname naminiais, o kitus – vakariene? Žurnalas *Moteris* 2012 Nr. 10, el. versija <http://www.moteris.lt/sveikata/veganes-dienorastis-ar-lengva-atsisakyti-gyvuninio-maisto.d?id=59911221>, *Veganės dienoraštis: ar lengva atsisakyti gyvūninio maisto?*

2. NAUJAŽODŽIAI NORMOS ASPEKTU

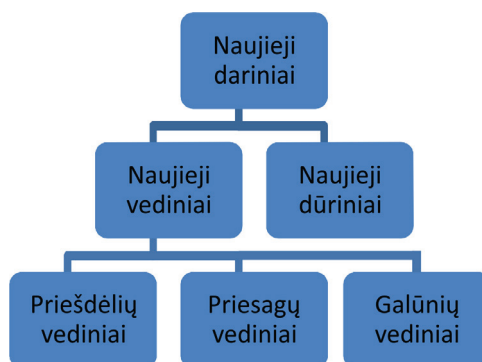
Pagrindinės sąvokos: (tipiškas, netipiškas) naujasis (lietuviškas, hibridinis) darinys: vedinys, dūrinys; pamatinis žodis; darybos reikšmė; darybos motyvacija; darybiniai ryšiai; (norminė) naujojo skolinio raiška; ortografinė, morfologinė adaptacija; raiškos variantai; (norminis, neteiktinas, vengtinas) naujasis skolinys, naujojo skolinio atitikmuo; leksikos variantai.

2.1. Naujųjų darinių tipškumas

Svarstant naujažodžio ir kalbos normų santykį, reikėtų atsižvelgti į tai, koks vieno ar kito naujažodžio vartojimo tikslas, funkcinis tipas, mėginti nustatyti, ar pirmąkart užfiksuotas naujas žodis gali pretenduoti į visuotinę neutraliąją vartoseną, ar tai retesnis, stilistiškai konotuotas reiškinys. Aptartieji emocinę ekspresinę funkciją atliekantys ekspresiniai naujažodžiai, tarp jų ir stilistiniais vadinami naujieji dariniai, paprastai vertinami pagal stilistikos kriterijus (plg. Pikčilingis 1975; Urbutis 1978; BNSNP 2007; Župerka 2001; plačiau apie tai žr. 3 skyriuje). Normiškumas, kalbos sistemos atitikties svarbus naujas realijas įvardijantiems paprastai dažnos vartosenos referentiniais naujažodžiams, tarp jų ir naujesiems dariniams. Šiuo požiūriu pirminiu kriterijumi laikomas **naujųjų darinių tipškumas** (dar vadinamas *sistemiškumu*). Tipiškais dariniais laikomi visi dariniai, sudaryti tiksliai pagal kalbos darybos tipus, o netipiškais – nuo darybos tipų nukrypę dariniai (Urbutis 1978: 278; plačiau žr. 262–279).

Darybos tipas suprantamas kaip bendros grupinės darybos reikšmės, to paties leksinio gramatinio pamatinių žodžių pobūdžio ir vieno darybos formanto vienijamų darinių sudarymo schema. Pavyzdžiui, vienam darybos tipui priklauso visi su priesaga *-umas* iš vardažodžių padaryti ypatybių pavadinimai, pvz.: *gerumas, savarankiškumas, savumas* (Keinys 1999: 45, 107), plg. naujuosius darinius *tinklumas, tinkliškumas* (Girčienė 2011).

Svarstant naujųjų darinių tipškumo klausimus, svarbi ir **darybos būdo** samprata. Paprastai skiriami keturi pagrindiniai lietuvių kalbos žodžių darybos būdai: priešdėlių, priesagų ir galūnių vedyba (dar vadinama *prefiksacija, sufiksacija, fleksinė derivacija*) ir dūryba (*kompozicija*). Pagal juos sudaryti dariniai skiriami į (priešdėlių, priesagų ir galūnių) vedinius ir dūrinius (Urbutis 1978; Keinys 1999: 105, 107), plg. toliau pateiktą naujųjų darinių schemą.

Dariniai – ypatinga žodžių grupė. Tai motyvuoti žodžiai (Urbutis 1978: 56), kurių motyvacija susijusi su jų sandara (Marchand 1974: 173). Tokia motyvacija vadinama **darybos motyvacija**³. Nors jie, kaip ir papras tieji žodžiai, gali būti suvokiami kaip tam tikro garsų komplekso santykis su tam tikra reikšme, skirtingai nuo paprastųjų, jie ir savo reikšme, ir forma remiasi kitu, paprastesnės sandaros žodžiu. Kiekvienas darinys yra dvinaris – turi **darybos pamatą** ir **formantą**. Jo formalioji, kaip ir reikšminė, sandara nėra vientisa: darinys žymi tam tikrą dalyką ar reiškinį ne tiesiogiai, bet per tarpininką, kitą tos kalbos žodį ar kelis žodžius (Ambrazas 1993: 8). Darybos pamato, arba motyvuojančio žodžio, reikšmė tėra vienas iš komponentų, formuojančių struktūriškai motyvuoto žodžio reikšmę. Kitas komponentas – darybos formanto reikšmė, arba tiksliau – formanto funkcija.

Darybos motyvacija – ypatingas žodžio sandaros simptomas – ryškiausias darinio bruožas. Ji yra „kertinis žodžių darybos akmuo“ (Ambrazas 1993: 11). Sinchroniniu aspektu darybos santykiai visų pirma traktuotini kaip struktūrinės-semantinės motyvacijos santykiai (Манучарян 1981: 5). Neįmanoma paaiškinti darinio reikšmės, nesiremiant darybos pamato reikšme (Кубрякова 1980: 93). Tais atvejais, kai žodžio darybinė reikšmė beveik sutampa su jo leksine reikšme, galima sakyti, kad motyvacija formuoja jo reikšmę (pvz.: šokėjas „tas, kuris šoka“). Tačiau dažniausiai motyvacija tik bendrais bruožais padeda nusakyti leksinę žodžio reikšmę, paaiškina, kokios pavadinamų dalykų savybės paimtos pagrindu tiems dalykams pavadinti. Pavyzdžiui, naujojo darinio *spalviklis* darybinė reikšmė „įrankis spalvinti“ leidžia šiuo žodžiu įvardyti bet koki spalvinamąjį įrankį, ne tik „rašiklį su stora spalvota šerdele, kuriuo paryškinama reikalinga teksto vieta“, kuriam pavadinti šis vadinys ir buvo sugalvotas. Vartojant darinį kaip leksikos vienetą, atrodytų, jo motyvacija, iš pačios darinio sandaros išplaukianti reikšmė, turėtų likti šešėlyje. Tačiau, kol darinio motyvacija dar tebėra aiškiai juntama, jo funkcionavimas vis dėlto skiriasi nuo paprastojo žodžio. Žodžio darybos struktūra nurodo jo vartojimo gaires, kliudo leksinei reikšmei išeiti už tam tikrų ribų (Urbutis 1978: 64).

Darybos motyvacija atsiranda dėl dalyko pavadinimo pagal kurį nors požymį. Pavyzdžiui, kaip naujojo skolinio *miusliai* „avižų ir kitų grūdų dribsniai su džiovintais vaisiais ir kt. priedais“ atitikmenys buvo siūlomi įvairios motyvacijos naujieji dariniai: *javainiai*, *grūdainiai*, *vaisgrūdžiai*, *grūdvaisiai*, *košiai*, *brandis*, *driba*, *dribsnienė* ir kt. Įvairavimo ribas apibrėžia turimų požymių skaičius. Paprastai daugiau požymių turi konkretūs daiktai, mažiau – abstrakčios sąvokos. Kadangi požymio pavadinimas sudaro dalyko naujojo pavadinimo atramą, pastarojo sandara ir rodo santykį tarp reikšmės ir požymio. Pavyzdžiui, motyvacija labai svarbi parenkant skoliniui atitikmenį. Nuo jos didžia dalimi priklauso, ar naujasis darinys prigis (apie tai žr. 2.3 skyriuje). Štai vietoj jau minėto skolinio *puzlis* siūloma keletas atitikmenų: *dėstas*, *dėstinis* ir *dėlionė* (LKKN 131–132). Vartosenoje prigijo gana netikėtas priesagos *-(i)onė* vadinys *dėlionė*. Šios priesagos vedinių tradiciškai nėra daug. Jie paprastai daromi iš veiksmazodžių su priesaga *-(i)oti* (LKG 297; DLKG 97), šiuo atveju *dėlioti*. Įdomi šio naujadaro kilmė. Tai vaikų pasiūlytas ir jų pačių išrinktas kaip vienas iš populiariausių šio skolinio atitikmenų. Būtent šis naujasis darinys paplito ir viešojoje rašytinėje vartosenoje, pvz.: *padovanos konstruktorių ir dėlionių* LR 98 02 21; *COSMO tau siūlo kiek suasmenintą dėlionės variantą* Co 99 09; 30 vaikų buvo apdovanoti *dėlionėmis* LR 00 01 08. *Trijų partijų naktinis pasisėdėjimas reiškia ne ką kita, kaip koalicijos prieš Pakso liberalus dėlionę* V 00 03 30; *žaidė dėlionę* R 01 02 15; *nevengiame lyg dėlionę žaisti biblinėmis frazėmis* ŠA 02 03 10. Kodėl vartosenoje paplito būtent šis naujadaras? Viena iš numanomų priežasčių – tinkama motyvacija. Vartosenos pavyzdžiai rodo, kad šis žaidimas siejamas būtent su veiksmazodžiu *dėlioti*, pvz.: *Galiu išsimiegoti, nieko nedaryti – dėlioti*, pavyzdžiui, „*pūzlę*“ R 96 02 10. *Jei negalima keltis, jis skaito, piešia, dėlioja „Puzzle“* LR 96 05 21. Aptariamo naujojo darinio populiarumą

³ Be darybos motyvacijos, skiriamos dar dvi motyvacijos rūšys: fonetinė ir semantinė (Jakaitienė 1980: 25–26; Urbutis 1978: 58).

galima sieti ne tik su tinkamai parinktu darybos pamatu, bet ir darybos formantu. Priesaga *-(i)onė* dažniausiai reiškiamas ilgokai trunkantis veiksmas, taigi šiuo atveju ji labai tinka: *sudėlioti dėlionę* – tai paprastai ilgas ir kruopštus darbas (plačiau žr. Girčienė 2000: 41).

Kaip nevykusį naująjį darinį galima paminėti galūnės vedinį *striksė*, siūlytą vietoj neturinčio lietuviškos raiškos naujojo svetimžodžio *cheerleader* „mergina, šokanti per sporto varžybų pertraukėles ir palaikanti savo komandą“. Naujadaras gana netikėtas, nes tikrieji galūninės darybos veikėjų pavadinimai yra retoki (juos paprastai linkstama darytis su priesagomis) ir dažniausiai turi menkinamąją reikšmę (Keinys 1979: 176). Matyt, jaučiamas ir *striksės* menkinamasis reikšmės atspalvis, nes šis naujasis darinys, nors ir įtrauktas į Sporto terminų žodyną (1996: 533), vartosenoje neplinta (naujame žodyno leidime šio naujojo darinio atsisakyta). Verčiamasi aprašomuoju būdu arba bendros reikšmės žodžiu. Pvz.: *salėse pasirodė savų komandų „palaikymo grupių“ – šokėjų. Pačios dalyvės nori, kad jas vadintų „profesionalių šokėjų trupe“* LR 95 01 06; *per minučių pertraukėles žavėjosi šokėjų lankstumu* R 96 02 03; *Teks rungtis visoje šalyje populiariame publiką įkaitinančių merginų komandų čempionate* TVg 01 02 09. *Ragintojos turėtų padėti* FR 01 02. Kaip rodytų pateikti pavyzdžiai, *striksės* darybinė reikšmė „ta, kuri striksi“ neperteikia pavadinamo objekto esmės. Teikiant atitikmenis svarbu paisyti ne tik funkcionalumo (šiuo atveju trumpas, patogus žodis), bet ir darybinės reikšmės, ypač – pamatinio žodžio semantikos. Motyvuojantį žodį dera parinkti itin preciziškai [pl. žr. Girčienė 2003].

Motyvuotų ir motyvuojančių žodžių asociacijos nėra atsitiktinės. Tai, kad kiekvieno darinio reikšmė remiasi darybos pamato reikšme, leidžia ieškoti bendrų darinių reikšmių, bendrų taisyklių, kurios atskleistų tipiškąs semantines asociacijas tarp motyvuotų ir motyvuojančių žodžių. Egzistuoja analogiškos reikšmės žodžių grupės. Pavyzdžiui, priesagų vedinius *mokytojas*, *rašytojas* ir *vairuotojas* galima apibrėžti kaip „tas, kuris moko“, „tas, kuris rašo“, „tas, kuris vairuoja“, arba apibendrinti – „tas, kuris atlieka pamatiniu veiksmožodžiu įvardytą veiksmą“. Taigi parankiau ir sistemiškiau tirti ne kiekvieną darinį atskirai, bet jungti juos į tam tikras grupes, kuriose tarp motyvuotų ir motyvuojančių žodžių kyla panašių asociacijų. Į tokią grupę pakliūva dariniai, turintys tam tikrą bendrą reikšmę. Tokia grupinė reikšmė kaip tik ir domina žodžių darybą. Tai – **darybos reikšmė** (žr. Urbutis 1978: 53, 144–146; Кубрякова 1980: 91–94). Galima kalbėti apie individualią, tik atskiram dariniui būdingą darybos reikšmę, taip pat apie darybos tipo – visų tą patį formantą turinčių darinių – reikšmę. Visi tos pačios ar artimos reikšmės darybos tipai sudaro **darybos kategoriją**, visi jai priklausantys dariniai turi kategorinę darybos reikšmę.

Darybos kategorijos didžia dalimi lemia konkrečios kalbos darybos sistemos pobūdį: „iškilus reikalui susidaryti naują žodį, praktiškai galima pasinaudoti tikrai tomis darybos reikšmių formavimo išgalėmis, kurias teikia tai kalbai pažįstamos darybos kategorijos. Tokiu būdu darybos kategorijos nurodo bei apibrėžia tas kryptis, kuriomis galima darybiškai plėtoti kalbos žodyną“ (Urbutis 1978: 164). Deja, kuriant naujadarus ne visada to paisoma. Pavyzdžiui, naujajam skoliniui *puzlis* „žaidimas, kai iš kibių dalių reikia sudėlioti paveikslą“ šalia kitų lietuviškų atitikmenų siūlomas ir *dėstinis*. Šį naująjį darinį veikiausiai derėtų priskirti veiksmo rezultatų pavadinimų kategorijai (jai priklauso ir daiktavardžiai, žymintys veiksmo objektą), tačiau jis atsidurtų aptariamąs kategorijos periferijoje. Mat dabartinėje kalboje šios kategorijos vedinių su priesaga *-(t)inis* paprasčiausiai nedaroma. Tiesa, panašios reikšmės priesagos *-(t)inis* vediniai vienur laikomi veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimais (pvz., *megztinis*, *muštinis*), kartu pabrėžiant, kad jie, ypač „negyvų daiktų pavadinimai“, yra artimi veiksmo rezultato bei objekto pavadinimams (LKG 323; DLKG 107), kitur – veiksmo rezultatų pavadinimais (Ambrazas 1993: 96). *Dėstinio* darybos reikšmė „kas skirtas dėti (dėstyti) (objektas) ir kas sudėtas (sudėstytas) (veiksmo rezultatas)“ vis dėlto duotų pagrindą jį priskirti veiksmo rezultatų pavadinimų kategorijai. Svarbi ir formalioji pusė: teigiama, kad dabartinėje

kalboje veiksmožodinės ypatybės turėtojų pavadinimų priesaga *-(t)inis* dedama prie veiksmožodžio bendratis kamieno, pvz., *kinkytinis*, *raliuotinė* (LKG 323; DLKG 107–108). Vadinasi, tipiškas, sistemiškas vedinys turėtų būti *dėstytinis*. Taigi bet kuriuo atveju, ar *dėstinis* būtų laikomas veiksmožodinės ypatybės turėtojo, ar veiksmo rezultato pavadinimu, jis atsiduria kategorijos periferijoje kaip nesistemiškas priesagos *-(t)inis* vedinys. Tas pats pasakytina ir apie naująjį darinį *maistas*, rekomenduotą vartoti vietoj nelietuviško žodžių junginio *junk food* „menkavertis, nesveikas, bet greitai ir paprastai valgomas maistas“, pvz.: mėšainiai, dešrainiai, spraginti kukurūzai ir pan. Jį tenka laikyti netipišku priesagos *-alas* vediniu – vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimu. Visų pirma, ne iš veiksmožodžių padarytų šios priesagos vedinių yra labai nedaug, antra, ir tie patys paprastai santykiauja su būdvardžiais (LKG 357; DLKG 121), pvz.: *baltalas*, *riebalas*. Iš daiktavardžių išvestų – vos vienas kitas: dabartinėje kalboje nebevartojami žodžiai *draugalas* „draugas“, *sniegalas* „didysis kikilis, volungė“ (Skardžius 1996: 173). Taigi daiktavardinį priesagos *-alas* vedinį dabartinėje kalboje galima laikyti unikaliu reiškiniu: netipišku vienišu dariniu, matyt, kalbos mėgėjų pasiūlytu remiantis formalia analogija (plg. *gėralas*, *skaitalas* ir pan.) [pl. žr. Girčienė 2003].

Pažymėtina, kad daugumas naujiesiems skoliniams siūlomų naujaisiais dariniais išreikštų atitikmenų yra tipiški dariniai. Pavyzdžiui, ištyrus 934 1991–2001 metais bendrojoje lietuvių kalbos vartosenoje funkcionavusį ar (ir) tokiai vartosenai teiktą 221 naujųjų skolinių atitikmenį, nustatyta, kad tarp darybinių naujadarų netipiškų, vartosenoje nefunkcionuojančių vedinių esama tik 7 proc. [pl. žr. Girčienė 2005a].

Naujiesiems skolinams siūlomų naujųjų darinių tipiškumą liudija ir naujesni tyrimai. Pavyzdžiui, nustatyta, kad tarp daugiau nei 120 naujųjų darinių, turinčių dėmenį *-(t)inkl-*, kurių dauguma taip pat sietini su naujaisiais skoliniais, vyrauja tipiški visiems darybos būdams atstovaujantys naujadarai, pvz.: *potinklis*, *tinklinukas*, *tinklius*, *žiniatinklis*. Net apie pusę jų sudaro dūriniai, o sudurtinį kamieną turi dar daugiau naujadarų (plačiau žr. Girčienė 2011). Tai greičiausiai lemia komunikaciją lengvinančios tikslesnės nominacijos poreikis, pasireiškiantis siekiu artinti darinio leksinę ir darybos reikšmę – vartosenoje paprastai įsigali naujadarai, kurių garsinis pavidalas yra neklaidinantis ir maksimaliai informatyvus: taip mažinama atminties apkrova, lengvinama naujų žodžių integracija į aktyviosios leksikos fondą (plačiau žr. Girčienė 2005: 54 ir kt.)⁴. Dūrinių, kurie lietuvių kalbai anksčiau nebuvo tokie būdingi, gausa patvirtina pastaraisiais dešimtmečiais stebimą jų gausėjimo polinkį (žr. Keinys 1979: 155; Gaivenis 1980: 31; Mikėlionienė 2000: 10–12, 17; Girčienė 2005: 53–54 ir kt.). Tokie procesai būdingi ir kitoms kalboms (plg. Picone 1996: 15) [pl. žr. Girčienė 2011].

Apibendrintina, kad darybos analizė leidžia nustatyti, ar lietuvių kalbos leksiką papildantys naujieji dariniai yra tipiški, sistemiški [pl. žr. Girčienė 2005a]. Kaip jau minėta, nedaug naujų realiųjų ar sąvokų susiformuoja grynai lietuviškoje dirvoje (plg. Gaivenis 1980: 31), taigi naujai sudarytais dariniais paprastai keičiami naujieji skoliniai. Taigi žodžių daryba neabejotinai tebelieka svarbi kito naujažodžių radimosi būdo – skolinimosi proceso – atsvara [pl. žr. Girčienė 2005].

⁴ Vartojant darinį kaip leksikos vienetą, atrodytų, jo motyvacija, iš pačios darinio sandaros išplaukianti reikšmė, turėtų likti šešėlyje (plg. Gaivenis 1996: 31). Tačiau dariniai yra antriniai nominaciniai vienetai, kuriuose užfiksuota informacija ne tik apie tam tikrą tikrovės objektą, bet ir apie tam tikrus santykius, egzistuojančius tarp tikrovės dalykų bei juos pavadinančių žodžių (Jakaitienė 1988: 24, 92). Kol darinio motyvacija dar tebėra aiškiai juntama, jo funkcionavimas vis dėlto skiriasi nuo paprastojo žodžio. Žodžio darybos struktūra nurodo jo vartojimo gaires, kliudo leksinei reikšmei išeiti už tam tikrų ribų (Urbutis 1978: 56–64). Iš įvairių leksikos variantų vartosenoje paprastai įsigali tie, kurių garsinis pavidalas yra neklaidinantis ir maksimaliai informatyvus (plg. Urbutis 1978: 63–65; Haugenas 1994: 23; Skardžius 1997: 79–80; Girčienė 2005: 107–127).

Užduotys

11. Pastarąjį dešimtmetį vartosenoje pasirodė per 120 naujažodžių – naujųjų darinių, turinčių šaknį (-) *tinkl-* (angl. *network*). Dalį iš jų matote šioje užduotyje. Iš pateiktųjų bendrašaknių žodžių išrinkite priešdėlių, priesagų bei galūnių vedinius ir dūrinius. Nustatykite naujųjų darinių darybos pamatą, formantą, tipiškumą (prireikus galite pasiremti literatūros sąrašo pozicija: Girčienė 2011; ten rasite ir visų tokių naujųjų darinių sąrašą). Apie du trečdaliai visų naujųjų darinių su šaknimi (-) *tinkl-* turi sudurtinį kamieną. Pasvarstykite, kodėl šiuolaikiniams kalbos vartotojams tokie priimtini dūriniai (atkreipkite dėmesį į darybos motyvaciją)? Kodėl, jūsų nuomone, kai kurie pateiktieji naujieji dariniai pažymėti šypsniukais?

Tinklalapis, **betinkl**is, **tinkl**araštis, **tinkl**ažmogis, **potinkl**is, **žiniatinkl**is, **tinkl**aveika, **tinkl**ius, **plepa-****tinkl**is☺, **tinkl**atarša, **tinkl**ija, **tinkl**aknygė, **tinkl**(i)uoti, **tinkl**apailaikis☺, **tinkl**akūra, **tinkl**išius, **tinkl**alaidė, **tinkl**inėti, **tinkl**adraugis.

12. Nustatykite pateiktųjų naujųjų darinių darybos ryšius ir tipiškumą. Surašykite į atskirus stulpelius priešdėlių, priesagų vedinius bei dūrinius (prireikus galite pasiremti literatūros sąrašo pozicija: Girčienė 2011). Kurie iš naujųjų darinių yra hibridiniai?

Tinklaž**mogis**, tinklažmogiškas, tinkl(i)uoti, tinkl(i)avimas, tinklinėti, tinklinėtojas, tinklaveika, tinklaveikininkas, tinklaveikinis, tinklalapis, tinklalapynas, tinklalapiškas, tinklalapinti, tinklaraštis, mikrotinklaraštis, supertinklaraštis, tinklaraštininkas, tinklaraštiškas, tinklaraštija, tinklaraštynas, tinklaraščiauti, mikrotinklaraštis, tinklaraštininkauti, tinklaraštiškai, tinklaraščiavimas, mikrotinklaraštininkas.

13. Raskite 10 užduoties tekste pavartotus hibridinius naujuosius darinius. Nustatykite jų darybinius ryšius. Kurie iš naujųjų darinių yra sukurti kaip naujųjų skolinių atitikmenys?
14. Iš 6 užduoties tekstų išrinkite darybiniais ryšiais susijusius naujuosius darinius. Nurodykite jų darybos pamatus ir darybos formantus.
15. Raskite tekstuose pavartotus naujuosius darinius, nustatykite jų darybos ryšius, tipiškumą, santykį su naujaisiais skoliniais.

- a) Žaliavalgiai – tai tie, kurie atsisako termiškai apdoroto maisto ir viską valgo tokiu pavidalu, koks jis natūraliai yra gamtoje (anglų kalboje toks maistas vadinamas *raw food*). Pasak žaliavalgystės teorijos, tik toks maistas yra gyvas ir organizmui teikia maksimaliai naudos. Kepdami, virdami, troškindami tik gadiname maisto produktus, žudome juose esančias naudingąsias medžiagas. Žaliavalgystės žinovų manymu, teorija, kad žmogui gyvybiškai svarbu valgyti sriubos ar kito šilto maisto, yra visiškai nepagrįsta. Jų nuomone, sriuba – visiškai bevertis skystis, o jei dar verdate pramoniniu būdu užaugintos mėsos nuovire, galimas daiktas, netgi nuodingas. Ištyrę tokią sriubą, greičiausiai iš tikrųjų aptiktumėte joje hormonų ar kitokių cheminių medžiagų likučių. Dažniausiai manoma, kad žaliavalgiai būna vien tik vegetarai. Iš tiesų tarp jų esama ir tokių, kurie valgo žuvies ir jūrų gėrybių, netgi šiek tiek mėsos (tik žaliu pavidalu). Visgi dau-

giausia žaliavalių iš tiesų yra vegetarai arba veganai, kurie paprastai maitinasi vaisiais, daržovėmis ir įvairiais soduose, daržuose bei pievose augančiais žalumynais. Žaliavalių virtuvė bene pati ekologiškiausia ir ekonomiškiausia, kokią tik galima įsivaizduoti. Gaminti žaliavališkius patiekalus nereikia nei keptuvių, nei troškintuvų. Taigi nereikalinga nei viryklė, nei orkaitė. Galima išsiversti su keliais dubenimis ir maisto smulkintuve (to pakanka pradedantiesiems) [<http://www.15min.lt/ji24/straipsnis/virtuve/virtuves-gidas/patyrinekime-gyvojo-maisto-virtuve-549-218234#ixzz2ChHAoWCA>, 2012].

- b) Kaip teisingai žaliavaliuoti? ... Nusprendžiau tapti monožaliavaliu (Monožaliavaliai valgo vienu metu vieną produktą su nieko nemaišydami – kaip gyvūnai :) ... Yra parduotuvės, kur galima visko nusipirkti ir laiko žaliavališkiems receptams bandyti. ... Pereidamas į žaliavalių ... bandžiau būti monožaliavaliu, bet iš karto nepavyko. ... Tada žaliavališki receptai labai padėjo ... Kol turime žalumynų, valgau ne tiek monovalgiškai, kiek, kaip viena draugė sakė – stereovalgiškai. ... jei jūs jau kurį laiką žaliavaliaujate, jums tikrai patiks. ... Monožaliavaliudamas nepersivalgau ir ... jaučiuosi sotus. Dabar suprantu knygos „Raw Secrets“ autorių, kuris rašo apie žaliavalių klaidas [<http://www.zaliavaliai.lt/dienorastis/kaipteisingaizaliavaliuoti>, 2011].

2.2. Naujųjų skolinių raiškos variantiškumas

Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno duomenimis, didžiąją dalį – 59 proc. – 1991–1996 m. naujosios leksikos sudaro skoliniai (Mikelionienė 2000: 144–145). Skolinių, kurių, manoma, lietuvių kalboje tradiciškai būdavę vos keli procentai (Vaicekauskienė 2000: 207), gausa ir funkcinė įvairovė neabejotinai žymi naują skolinimosi etapą [pl. žr. Girčienė 2007].

Naujesiems skoliniams būdingas didelis raiškos variantiškumas (žr. Mikelionienė 2000: 25; Girčienė 2006; Vaicekauskienė 2007: 159). Tai natūralus skolinimosi proceso ir apskritai kalbos vartosenos reiškinys (Vaicekauskienė 2007: 177). Pavyzdžiui, vienas naujasis skolinys gali turėti per dešimt vartosenoje funkcionuojančių raiškos variantų, pvz.: *kapučinas, kapučino, kapucinas, kapucino, kappucino, kapuccino, cappuccino, capucino, cappuccinno, cappucino, cappuccino* ('espresas su trupučiu specialia įranga įplakto karšto pieno', it. *cappuccino*) [pl. žr. Girčienė 2008a].

Ilgą laiką nesant aiškių naujųjų skolinių vertinimo kriterijų, ypač sunku buvo tekstų rengėjams – kūrėjams, vertėjams, redaktoriams, stilistams ir kt., turintiems čia ir dabar nuspręsti, kaip elgtis su vienu ar kitu vartosenos ir (ar) norminimo tradicijos neturinčiu naujuoju skoliniu: vartoti skolinį ar ieškoti atitikmens; kaip (ar) adaptuoti skolinį ir pan.? Saugantis pažeisti bendrąją kalbos gryninimo nuostatą (jei įmanoma, skolinio vengiama, ieškoma atitikmens), neatsižvelgiant į skolinimosi priežastis, tarsi rodant, kad (kol kas) atitikmens neturima, net ir viešojoje rašytinėje kalboje masiškai imta vartoti grafiškai – kabutėmis ar kursyvu – išskirtus ortografiškai ir morfologiškai neadaptuotus naujuosius skolinius, o akiai prie jų įpratus – ir neprisidengtus išskirtine grafika.

Bendrieji naujųjų skolinių norminimo principai (toliau BNSNK: <http://www.vlkk.lt/lit/88922>), kuriuose pateikiama normintinių naujųjų skolinių atrankos apibrėžtis, išskirti du galimi jų **norminimo būdai** – norminimas 1) **adaptuojant** ir 2) keičiant atitikmeniu – VLKK patvirtinti tik 2007 m. vasario mėn. (BNSNK 2007). Jais remiantis, prie lietuvių kalbos sistemos prisitaikę – **ortografiškai ir morfologiškai** adaptuoti – atitikmenų neturintys skoliniai laikomi norminiais, o neadaptuoti naujieji skoliniai laikomi nenorminiais,

išskyrus nekaitomiems tarptautiniams žodžiams įprastus baigmenis turintys naujieji skoliniai, pavyzdžiui: *aikido* ‘japonų savigynos rūšis’ (BNSNK 2007). Taigi nemaža dalis naujųjų skolinių, dažnai – įvairių sričių terminų, perėję vartosenos ir kodifikacijos filtrus, papildė bendrinės lietuvių kalbos žodyną, pavyzdžiui: *internetas*, *modemas* (komp.); *lobizmas*, *reitingas* (polit.); *euras*, *faktoringas* (ekon.); *aikido*, *taiči* (sport.), *pita*, *sušis* (kul.). Jie dažniausiai įvardija (iš dalies) naujas realijas, užpildo žodyno spragas – yra pasiskolinti dėl designatinių (poreikis įvardyti naujas realijas ir sąvokas) ir semantinių (poreikis išryškinti reikšmės skirtumus, kai naujos ir senos sąvokos turinys sutampa tik iš dalies) priežasčių, o tekste atlieka referentinę – informacijos perdavimo – funkciją (plačiau žr. Vaicekauskienė 2004: 35, 38, 40–49).

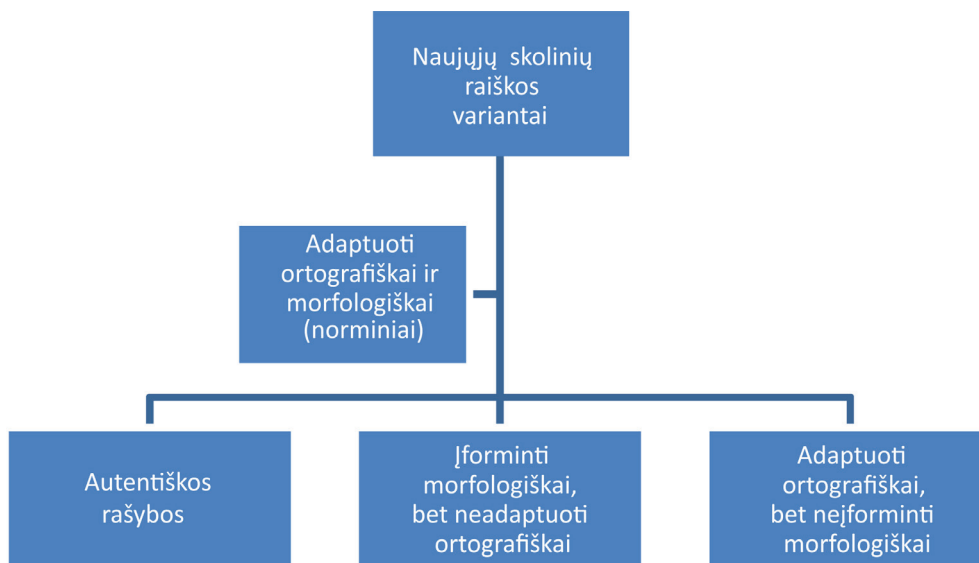
Tokių skolinių norminimas baigiasi tinkamiausios lietuviškos **perrašos** paieška, plg. vartosenoje aptinkamus to paties skolinio, įvardijančio nacionalinį japonų patiekalą iš žuvies, ryžių ir kt. produktų, raiškos variantus *sushi*, *sushy*, *sush'i*, *sushis*, *suši* ir norminę – ortografiškai bei morfologiškai adaptuotą formą **sušis**; žr. KP 2002: 67; http://www.vlkk.lt/konsultacijos/konsultacija.6929_1.html), pvz.:

- ◇ Tai vegetariškas **sushi**, o omletas yra saldus, todėl dažnai šis **sushi** valgomas kaip desertas (www.delfi.lt, 2007-08-17).
- ◇ Yra tik vienas geras **sushy** baras (www.animezona.net/forum/archive/index.php/t-574.html, 2006-12-27).
- ◇ Valio **sush'iams** (www.dieta.lt/.../rodyti-tema/konferencija/musu-dietorasciai/tema/gal-galit-patarti/puslapis/101/?cat_uid=9, 2007-06).
- ◇ Myliu gyvenimą <...> draugus, šeimą, **sushj**, salotas, gyvūnus (www.starchat.lt/profile.html?id=182610, 2007-03-11).
- ◇ Nors Vakarų restoranuose daugiau paplitę **suši** rinkiniai, tikrasis **suši** turi būti gaminamas prie kliento *akių* (lt.wikipedia.org/wiki/Sušis).
- ◇ Mums tradicinė Japonija – sakės, **sušio** ir geišų šalis (LŽ, 2007-09-21).

Ne tik vartosenos, bet ir kalbos informacinių, norminamųjų šaltinių nelygumai (plg. *suši*, žr. TŽŽ 2001: 714) rodytų tokią paiešką esant ne visuomet paprastą, o neadaptuotas formas vartosenai gana įprastas [pl. žr. Girčienė 2007].

Dažniausiai raiškos variantų skaičius svyruoja nuo vieno iki penkių, pvz.: *pesto* (‘bazilikų ir kt. padažas’, it. *pesto*); *grapa*, *grappa* (‘vynuogių degtinė’, it. *grappa*); *tiramisas*, *tiramissu*, *tiramisu* (‘maskarponės, espresso ir kt. desertas’, it. *tiramisù* < *tirami su* ‘pakelk mane’); *latė*, *lattė*, *late*, *latte* (‘espresas su daug specialia įranga įplakto karšto pieno’, it. (*caffè*) *latte*, trumpinys *caffelatte*); *ravioliai*, *ravijoliai*, *ravijoli*, *raviolli*, *ravioli* (‘makaronų tešlos keturkampiai virtiniai su mėsos ar kt. įdaru’, it. *ravioli*). Kai kurios formos yra retos, atsitiktinės, bet visuomet esama bent kelių realiai konkuruojančių vieno ir to paties svetimžodžio raiškos variantų; dažniausiai tai esti originalo ir viena ar kelios sulietuvintos formos.

Vartosenoje aptinkamus naujuosius skolinius pagal prisitaikymo prie lietuvių kalbos sistemos laipsnį galima skirti į keturias grupes: 1) **autentiškos rašybos**, pvz.: **cannelloni**, *canneloni*, *canelloni*, *caneloni* (‘stambūs, dideli makaronų tešlos vamzdeliai, įdaromi sūriu, faršu ar pan., ppr. kepami orkaitėje’, it. *cannelloni*); 2) įformintus morfologiškai, bet neadaptuotus ortografiškai, pvz.: *canelloniai*; 3) adaptuotus ortografiškai, bet neiformintus morfologiškai, pvz.: *kaneloni*; 4) **adaptuotus ortografiškai ir morfologiškai**, pvz.: **kaneloniai** (plg. Girčienė, Liutkevičienė 2007: 110–111). Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, kartais vienai grupei galima priskirti keletą to paties pavadinimo raiškos variantų.

Daugiausia variantų paprastai galima priskirti autentiškos (1) rašybos grupei, pvz.: **mozzarella**, *mozzarella*, *mozarella*, *mozarrella*, *moccarella*, *mocarella*, *mocarrella* (‘minkštas, baltas itališkas buivolių ar karvių pieno sūris’, it. *mozzarella*):

- ◇ Supjaustykite pomidorus bei *mozzarella* **sūrį** riekelėmis ir sudėkite į lėkštę ratu (www.manovirtuve.com);
- ◇ 200g **Mozzarela** sūrio (www.manovirtuve.com);
- ◇ Sūris „**Mozarella**“ yra gaminamas pagal tikrąsias šalies tradicijas ir pasižymi išskirtiniu skoniu (<http://www.meniu.lt>);
- ◇ „**Mozarrella**“ sūrio ir pomidorų salotos su pesto padažu (www.delfi.lt);
- ◇ Ant kiekvienos picos dedama po 5 **Moccarella** sūrio riekeles (<http://www.gardu.lt>);
- ◇ Žuvies apkepukas: 4 rutuliukai **mocarella** (www.dieta.lt);
- ◇ **Mocarrella** – tai fantastiška (www.naturele.lt).

Dažnai variantiškumas būdingas ir (4) ortografiškai bei morfologiškai adaptuotiems svetimžodžiams, pvz.: *mocarela*, *modzarela*, *mozarela*:

- ◇ Daržovės, šviežia lašiša, krevetės, **mocarelos sūris**, **pievagrybiai**, **alyvos** (restorano „Da Antonio“ valgiaraštis);
- ◇ Pagal struktūrą sūriai būna švieži, brandinti (naminės grietinėlės, **modzarelos** ir rikotos sūris), minkšti (www.virejai.lt);
- ◇ 250 g **mozarelos** sūrio (<http://www.sintagma.lt>).

Beje, apie morfoliginį adaptavimą kartais galima spręsti tik iš konteksto, plg. *salotos su mocarela* ir *mocarela* sūrio salotos; *dabar juos virsiu ir valgysiu su mozzarella* ir šaltai rūkytas *kumpis su mozzarella* sūriu.

Pažymėtina, kad minėtosios morfologiškai ir ortografiškai adaptuotos naujųjų skolinių formos nėra vieninteliai variantai – vartosenoje jos kol kas konkuruoja su kitomis – nekaitomomis, ortografiškai neadaptuotomis formomis (žr. anksčiau pateiktus pavyzdžius). Dauguma naujųjų skolinių, pasiskolintų dėl

designatinių ir semantinių priežasčių, raiškos variantų randasi mėginant perteikti, dažnai su klaidomis (plg. pajuodintą ir kitus 1 grupei priskirtinus pavyzdžius), autentišką svetimžodžio rašybą (kartais raiškos variantų esama ir skolinančioje kalboje) arba ieškant tinkamiausios sulietuvintos raiškos (plg. Girčienė, Liutkevičienė 2007: 110).

Raiškos variantiškumas priklauso nuo skolinio pasirodymo lietuviškuose tekstuose laiko (t. y. vartojimo tradicijos) bei intensyvumo, susijusio su įvardijamos realijos aktualumu kalbos vartotojams, ir skolinio ortografijos. Iš pradžių vartosenoje skolinys dažnai pasirodo nepakeistos, autentiškos, raiškos. Kaip matyti iš anksčiau pateiktų pavyzdžių, sudėtingesnės (lietuvių kalbos vartotojo akimis) ortografijos skoliniais būdingi ir klaidingi originalo raiškos variantai. Mėginant perteikti skolinio tarimą, ima rasti ortografiškai adaptuotų formų. Jų kiekis taip pat labai priklauso nuo skolinio ortografijos – kuo ji 'svetimesnė' lietuvių kalbai, tuo daugiau variantų. Nelygu svetimžodžio baigmuo, kai kurios tokios formos gana greitai arba iškart priskiriamos tam tikrai kaitybės paradigmui. Tai tipiškas reiškinys – skolinimosi procesui įprasta formos kaita dažnai (bet nebūtinai) vyksta ortografijos ir morfologijos konvergencijos kryptimi (Vaicekauskienė 2007: 159). Pažymėtina, kad minėtoji autentiška ortografija neužkerta kelio adaptuoti naujuosius skolinius morfologiškai – toks polinkis būdingas ir kitiems naujesiems svetimžodžiams (plačiau žr. Vaicekauskienė 2007: 183).

Pastebėta, kad redaguojamai viešajai rašytinei vartosenai (literatūra, spauda, informacinė interneto erdvė) būdingiausios ortografiškai ir morfologiškai adaptuotos vartosenos (ir norminimo) tradiciją turinčių skolinių formos arba grafiškai išskirtos autentiškos neturinčių vartosenos (ir norminimo) tradicijos svetimžodžių raiškos formos (pastaraisiais metais, po 2007 m. paskelbtų BNSNP neadaptuota raiška nyksta. Kaip tarpinis galutinio prisitaikymo prie lietuvių kalbos sistemos variantas čia aptinkamos ir ortografiškai adaptuotos, bet morfologiškai neįformintos skolinių raiškos formos. Bet ilgainiui dauguma jų iš viešosios vartosenos paprastai išnyksta.

Autentiška privačioji rašytinė vartoseną (ją reprezentuoja komunikacinė interneto erdvė) margesnė. Čia, žinoma, galima aptikti ir minėtųjų viešajai vartosenai būdingų naujųjų skolinių raiškos variantų, t. y. ortografiškai bei morfologiškai adaptuotų ir autentiškos raiškos, tik pastarųjų nelinkstama grafiškai skirti, be to, čia dažniau ir vienos, ir kitos formos pateikiamos su klaidomis. O štai ortografiškai neadaptuotas, bet morfologiškai įformintas skolinių raiškos formas bent jau kol kas galima laikyti būtent privačiosios vartosenos variantais, nebūdingais viešajai vartosenai. Tai rodo ir kiekybiniai duomenys: morfologiškai adaptuoti, bet ortografiškai neįforminti naujųjų svetimžodžių raiškos variantai yra patys rečiausi.

Pastebėti skirtumai leistų daryti prielaidą, kad (dažniausiai) kalbos redaktorių prižiūrime viešojoje rašytinėje vartosenoje iš esmės stengiamasi laikytis tradicijų – ortografiškai ir morfologiškai adaptuoti naujuosius skolinius [pl. žr. Girčienė 2008a].

Šiuo metu, be *Bendruosiuose naujųjų skolinių norminimo kriterijuose* nurodyto adaptavimo kaip vieno iš skolinio norminimo principo, jau esama ir konkrečių naujųjų skolinių raiškos variantus pristatančių sąrašų (2010: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=385140&p_query=&p_tr2=; 2011: <http://www.vlkk.lt/lit/97210>).

Užduotys

16. Remdamiesi kalbos norminamaisiais šaltiniais (www.vlkk.lt/konsultacijos, http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=385140&p_query=&p_tr2= ir kt. ir kt.), nustatykite, kuris iš paryš-

kintųjų vieno ir to paties valgius ar jų priedus įvardijančio pavadinimo raiškos variantų laikomas norminiu. Argumentuokite. Suskirstykite raiškos variantus pagal 2.2 teorinėje dalyje pateiktą schemą.

Naujojo skolinio raiškos variantai	Ortografiškai ir morfologiškai adaptuota forma	Adaptuota morfologiškai, bet ortografiškai neįforminta forma	Ortografiškai įforminta, bet morfologiškai neadaptuota forma	Originalo forma
Focaccia, fokačija, fokačia, fokača				
Gaspačis, gaspa-cho, gazpačo, gazpacho, gaspačas, gazpach'as				
Sašimi, sashimi, sachimi, sašimis, sashimi's				
Wasabi, vasabi, wasabiai, wasabi'ai				

17. Raskite tekste pavartotas neadaptuotas skolinių formas. Remdamiesi teorine poskyrio medžiaga, pasvarstykite, kodėl jos išskirtos kabutėmis. Remdamiesi kalbos norminamaisiais šaltiniais, nustatykite, kokios būtų norminės – morfologiškai ir ortografiškai adaptuotos – jų raiškos formos (tekste pateikiamos be jokios išskirtinės grafikos, t. y. paprastu šriftu, be kabučių, mažosiomis raidėmis: plačiau žr. teorinį įvadą ir literatūros sąrašo pozicijas Girčienė 2005; 2007).

Paprastiau turbūt nebūna. „Bruschetta“ – vienas paprasčiausių, bet ... ir skaniausių itališkos virtuvės užkandžių. Sumuštinis būtų kaip sumuštinis, bet yra kelios pagrindinės taisyklės, kaip jis ruošiamas. Visų pirma duona turi būti paskrudinta ant grotelių, virš žarijų arba sausoje keptuvėje. Antra – duonos riekelės turi būti lengvai patrintos česnaku. Trečia – viena riekės pusė turi būti patepta kokybišku, aukščiausios klasės, alyvuogių aliejumi. Tiesą sakant, tai jau ir yra gatavas užkandis, daugiau nieko galime ir nedėti. Taip ir prasidėjo šio užkandžio istorija. Paprasčiausia paskrudintos duonos riekė su česnaku, aliejumi, druskyte ir pipiriukais buvo neturtingų italų užkandis. Pagrindas išliko toks pat, bet dabar „Bruschetta“ paruošimo būdų yra labai daug. Populiariausi – su pomidorais ir bazilikais, mocarela sūriu, vytintu kumpiu, svogūnais, mėsyte ir taip toliau. Žodžiu, tinka beveik viskas, kas būdinga itališkam skoniui. „Bruschetta“ užkandžiams gaminti tinkamiausia yra itališka duonytė „ciabatta“ – su plona traškia plutele, viduje minkšta ir puri, labai porėta. Žinot, ką reiškia pavadinimas „ciabatta“? Skamba panašiai kaip žodis „čebatai“... Kad nenukryptume nuo itališkos temos, sūrį irgi paėmiau itališką – „Mozzarella“. Labai gerai Lietuvoje šis sūris prigijo. Šis sūris masinėje gamyboje paprastai gaminamas iš karvių pieno. Ne tik pas mus, visame pasaulyje, Italijoje irgi. Tačiau originali itališka „Mozzarella“ gaminama iš vandeninių buivolų pieno. Koks skonis? Iš esmės panašus. Karvių pieno „Mozzarella“ – lengvesnė, buivolų – riebesnė, skalesnio, sunkesnio skonio. Bet koku atveju šis sūris skanus tik tada, kai jis yra labai šviežias, todėl dažniausiai laikomas skysty-

je – pasukose ar sūryme. Kai nusiperkat ir atidarot pakuotę, tai stenkitės sūrį suvartoti tą pačią dieną. Kiek pastovėjęs jis ima džiūti ir praranda šviežio pieno skonį. Italai „Mozzarellą“ dažniausiai naudoja salotoms arba deda ant picų ar sumuštinų... [http://receptai.iki.lt, 2010].

18. Remdamiesi kalbos norminamaisiais šaltiniais (www.vlkk.lt/konsultacijos, http://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.main ir kt.), iš paryškintųjų vartosenoje funkcionuojančių vieno ir to paties naujojo svetimžodžio raiškos formų išrinkite norminę. Pasvarstykite kiekvienos grupės variantų radimosi priežastis. Kaip manote, kodėl kai kuriuose sakiniuose skoliniai išskirti grafiškai?

a) 0,5 kg ricotos sūrio (arba varškės). Tikrai būtų skaniau su Ricotos sūriu. *Didesnį „savojos“ lapą ištepame „Ricota“ sūriu, dedame saulėje džiovintus pomidorus. Ricotta – baltos spalvos, grūdėtos konsistencijos itališkas varškės sūris, gaminamas iš avių ar karvių pieno išrūgų, tinka su muskatiniu bei „Sauvignon Blanc“ rūšiniu vynu. Tradiciškai rikota – minkštas, vientisas, drėgnas, baltas, truputį salstelėjęs sūris – daroma iš išrūgų, kurios kaitinamos susitraukia panašiai kaip kiaušinio baltymai, kartais pilama ir pieno, tada sūris būna kietesnis ir kvapesnis; pardavinėjama šviežia, todėl ją privalote greitai suvartoti. Kitame dubenyje suplakite ricotta sūrį, kiaušinių trynius ir cukrų iki vientisos masės. Į varškę panašus rikota sūris ten kainuoja apie 4 EUR/kg. Paprastai įdaromi įvairiais produktais (pvz., Rikota sūrio, kedro riešutėlių ir špinatų mišiniu). Rikotą tiekite su vaisiais ar medumi, siūlykite desertui, vartokite įdarui, kepdami pyragus, ar sumaišykite su aštraus skonio minkštais sūriais ir gautu mišiniu pagardinkite makaronus.*

b) *Švieži minkštieji sūriai*: nešatelis ir kt. Nešalėlį galima valgyti šviežią su vaisiais ar dėti į pyragus su sūriu, putėsius. Skoniui ir išvaizda nešatelis panašus į grietinėlės sūrį, tik yra minkštesnis, drėgnesnis ir ne toks riebus. Taip pat į sąrašą įtrauktos Mortadella Bologna itališkos dešrelės, Queijo São Jorge portugališkas sūris, o išbraukta Stilton, Neufchatel, Danablu. Nešatelio sūris: *šviežias, nebrandinamas, minkštas, baltas karvių pieno sūris*. Tiekėjas, tiekiantis neufchatel. Sūriai, nokstantys su baltais mikroskopiniais grybais ir gleivėmis – Miunsterio, Nešatelio, mėgėjų ir kt.

19. Pateiktame tekste vartojama keletas naujaisiais skoliniais įvardytų valgių ir gėrimų pavadinimų. Pasvarstykite: a) kodėl ne visi skoliniai yra adaptuoti; b) kodėl kai kurie skoliniai išskirti kursyvu; c) ar nevienoda grafika neardo teksto vientisumo; d) kaip paryškintieji skoliniai vertintini kalbos normų požiūriu; e) ar pastebite mėginimų vengti skolinio ir ieškoti jam aprašomojo atitikmens; f) kaip šį tekstą dabartiniu laiku redaguotumėte Jūs? Atkreipkite dėmesį ne tik į adaptuotą norminę naujojo skolinio raiškos formą, bet ir grafinį neutralumą (plačiau žr. teorinį įvadą ir literatūros sąrašo pozicijas Girčienė 2005; 2007).

Ar tai ne gulbės pieno skonis? Ne – *cannoli* įdaras gaminamas iš tepamojo grūdėtosios varškės (*ricotta*) arba maskarponės sūrio ir paslepiamas tešlos vamzdyje... *Paskutinis puodelis kavos. Išmokome užsisakyti jos neversdami padavėjų baisėtis: po sočių pietų – jokios kavos su pienu, tik espresso, geriausiai – su sambuka (anyžių skonio likeris), kad akyse prašviesėtų... Sambuka atgaivina jausmus... [Moteris, 2008 07].*

20. Kurią iš pateiktųjų vartosenoje funkcionuojančių muzikos stilius įvardijančių naujųjų skolinių raiškos formų rinktumėtės kaip norminę? Argumentuokite. Pasitikrinkite kalbos norminamuosiuose šaltiniuose (www.vlkk.lt/konsultacijos; http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=385140&p_query=&p_tr2= ir kt.).

Honky tonkas, honky tonk'as, honky's, honky tonk, honkitonkas; jazz rokas, jazzrock'as, džiazrokas, jazz rock; rockabilly, rokabilis, rockabillis, rockabilly's; bluegrass'as, bluegrass, bliugrasas.

2.3. Naujųjų skolinių ir naujaisiais dariniais išreikštų jų atitikmenų konkurencija

Socialiniai, kultūriniai, ekonominiai ir kt. įvairiakalbių tautų ryšiai sudaro sąlygas kalbiniam kontaktams. Vienas iš kalbinių kontaktų padarinių – leksikos skoliniai. Įvairių kalbų politika skolintos leksikos atžvilgiu nevienoda. Vienose kalbose (pvz.: anglų, danų, italų) skolinių plitimas nevaržomas, kitose (pvz.: prancūzų, čekų) – skolinių stengiamasi atsisakyti arba bent jau riboti jų vartojimą. Čia daliai skolinių ieškoma atitikmenų (ekvivalentų): kuriama (dažnai – remiantis šaltinio motyvacija) vienažodžių naujadarų, sudėtinių pavadinimų, modifikuojamos senų žodžių reikšmės. Leksikos gryninimas yra vadinamas *purizmu*. Teigiama, kad lingvistinis purizmas būdingas daugiau nei keturiasdešimties kalbų atstovams (Thody 1995: 47). Skiriamas kraštutinis purizmas (atsisakoma visų skolinių) ir nuosaikysis purizmas, kai, remiantis tam tikrais atrankos kriterijais, atsisakoma dalies skolinių. Lietuvių kalbą galima laikyti pastarojo atstove. Taigi, remiantis penkių šimtmečių leksikos gryninimo tradicijomis (žr. Girčienė 2003), naujųjų skolinių plitimą lietuvių kalboje, kaip ir kai kuriose kitose Europos kalbose, pvz.: prancūzų, vokiečių, čekų, slovākų, bulgarų, latvių, tradiciškai stengiamasi riboti (plačiau žr. Ammon 1994: 1; Trucho 1994: 23–24; Clyne 1995: 209; Thody 1995: 2–3, 9–20; Picone 1996: 30; Barbour 2000: 77–80, 206, 219; Offord 2001: 63). Daliai jų iešokoma atitikmenų [pl. žr. Girčienė 2005a].

Kaip teigiama *Bendruosiuose skolinių norminimo principuose*, duomenys norminamosioms rekomendacijoms renkami iš viešosios rašytinės vartosenos. Specifinės vartosenos žodžiai (žargonybės, profesionalizmai, specialieji terminai), nepretenduojantys į viešąją vartoseną, normintinais naujaisiais skoliniais nelaiški. Keliose didžiosiose (anglų, vokiečių, prancūzų, rusų) kalbose vartojami naujieji skoliniai, forma priderinti prie lietuvių kalbos rašybos ir morfologijos sistemos, yra naujieji tarptautiniai žodžiai, todėl laikomi norminiais, pavyzdžiui: *britpopas*, *parmezanas*, *gnočiai*, *karambola*. Tačiau, atsiradus tinkamų lietuviškų jų atitikmenų, vartojimo rekomendacijose pirmenybė teiktina pastariesiems. Iš klasikinių kalbų šaknų sudaryti skoliniai, ypač jei lietuvių kalboje jau esama tarptautinių žodžių žodynuose fiksuotų žodžių su ta pačia šaknimi, normos požiūriu vertinami taip pat kaip naujieji tarptautiniai žodžiai, pavyzdžiui: *interaktyvus*, *videoartas*, *performansas*, *aromaterapija*. Normos požiūriu nevertinami ir į norminamąsias rekomendacijas netraukiami dėl stilistinių ar sociopsichologinių priežasčių vartojami skoliniai, kuriais siekiama stilistinio poveikio ar kurie rodo tam tikrą socialinę vartotojo tapatybę (<http://www.vlkk.lt/lit/88922>).

Naujųjų skolinių atitikmenys atsiranda keliais skirtingais būdais: 1) įvedamas naujas ženklas – darybinis naujadaras ar naujas sudėtinis pavadinimas – naujuoju skoliniu reiškiamai naujai realijai žymėti, pvz.: *puzlis* – *dėlionė*, *baneris* – *kaičioji reklama*; 2) jau turimas ženklas panaudojamas naujai realijai žymėti – t. y. nauja reikšmė reiškiamą kalboje jau egzistavusia forma, arba kitaip – semantiniu naujadaru, pvz., (*veb*) *saitas* – *svetainė*; 3) dėl transnominacijos arba dalinės transnominacijos atsiradęs naujas ženklas (dubli-

katinis ar sinoniminis skolinys), žymintis (sąlygiškai) seną realiją, keičiamas (sąlygiškai) senu ženklu, t. y. kanoniniu žodžiu, pvz.: *vykendas – savaitgalis; ofisas – raštinė, biuras, kontora* (žr. Заботкина 1989: 15, 106; Mathiot, Rissel 1996: 127) [pl. žr. Girčienė 2005a]. Taigi atitikmenų naujiesiems skoliniams tradiciškai ieškoma lietuvių kalbos leksikos fonde arba kuriami naujieji dariniai. Kitaip tariant, naujieji skoliniai gali būti keičiami įprastiniais lietuvių kalbos žodžiais, kartais (kiek) modifikavus jo reikšmę, iš tokių žodžių sudarytais keliažodžiais sudėtiniais pavadinimais, taip pat – naujai sukurtais žodžiais. Kaip pavyzdį galima pateikti skolinio *miusliai* atitikmenis *dribsniai, sausi pusryčiai, javainiai*: *Tačiau javainiai, vadinami ir sausais pusryčiais, dar mums mažai žinomi LR 1995 11 02. „AXA Müsli“ dribsniai visada suteiks Jums energijos lengvai ir greitai V 1998 10 15* [pl. žr. Girčienė 2006a].

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, vartosenoje kurį laiką galima aptikti keletą vieno ir to paties skolinio atitikmenų. Tai natūralu – juk žodžio, tinkamo pakeisti skolinį, ieško visa kalbinė bendruomenė: įvairiausių tekstų kūrėjai, vertėjai, redaktoriai, interneto naršytojai, kalbinių konkursų dalyviai, terminus kuria atitinkamų sričių specialistai. Vidutiniškai vienam skoliniui pasiūloma apie keturis atitikmenis, bet yra turinčių dešimt ir daugiau atitikmenų. Aišku, ne visi pasiūlytieji skolinių atitikmenys patenka į vartoseną. Pavyzdžiui, minėtam skoliniui *miusliai* žurnalo „Gimtoji kalba“ konkurso „Ieškokime žodžių“ dalyviai yra pasiūlę daugybę kitokių lietuviškų atitikmenų: *brandis, driba, dribsnienė, dribvaisiai, džiuė, grūdainiai, grūdvaisiai, košiai, vaisgrūdžiai* ir kt.

Iš esamų vieno skolinio atitikmenų pasirenkami priimtinausi. Pavyzdžiui, iš tam pačiam konkursui pasiūlytų skolinio *bodis* atitikmenų *nirtė, nirteliai, nirtukai, trumpė, trumpučiai, liemkelnės, aptemptė, smauktis, smauktinis, glaudis, glaustinis, glaustinukas, glaustinukė* reklamos agentūros atstovas pasirinko pastarąjį. Na o reklama atliko savo funkcijas – vartotojams pristatė ne tik prekę, bet ir naująjį, lietuvišką, jos pavadinimą *glaustinukė*.

Skoliniai iš vartosenos stumiami pamažu. Dažnai pirmąkart vartojant vieną ar kitą skolinio atitikmenį aiškumo sumetimais pateikiamas ir pats skolinys, kartais – neadaptuotas, pvz.: *Tai glaustinukė (body) LR 1996 08 21. Medvilninės baltos ir juodos spalvos ilgomis rankovėmis glaustinukės („body“) su nėrinuotais įsiuvais LR 1996 12 14.*

Kadangi dauguma skolinių turi ne po vieną atitikmenį, dažnai konkuruoja ne tik skolintas su lietuvišku, bet ir keli lietuviški vienos ir tos pačios realijos pavadinimai. Sakykim, tik pasirodžiusiam Lietuvoje žaidimui, iš pradžių vadintam *pūzle, puzliu* (angl. *puzzle*), vėliau mėginta ieškoti lietuviško pavadinimo. Iš pasiūlytų atitikmenų *dėlionė, kibučiai, kibukai, mozaika, dėstinis, dėstas, dėstukas, dėstinys, dėliotinis, keblas, keblukas, lopinėliai, lopukai, mįsliukas, painė, skiautinis, sudėtinis, sudėtukas, skiautelės, vaizdaskiautės* į vartoseną pateko ir keletą metų dėl paties tinkamiausiojo „vardo“ varžėsi keli lietuviški – *dėlionė, kibučiai, kibukai* – ir mums įprastas tarptautinis žodis *mozaika*, pvz.: *Mėgstantys tapyti ir žaisti dėlionę (Puzzle) vaikai šiandien ir rytoj turėtų apsilankyti žaislų parduotuvėse „Pepė“ LR 1996 09 06. Mozaika (puzzle) atsirado taip pat kaip mokymosi priemonė Nm 1998 06. Šokoladinis kiaušinis su kibučiais. Viduje „Puzzle“ (kibukai) (IKI) RL 2000 04.* Šiuo metu jau drąsiai galima skelbti „nugalėtoją“ – vaikų naujadarą *dėlionė*. Šis žodis ne šiaip sau vartojamas, juo mėgaujasi. Štai keletas rašytinės vartosenos pavyzdžių: *Mokslininkai suprato, kaip įvairūs šios dėlionės kibukai – vandenyno srovės, vėjai ir liūtys – sukimba tarpusavy V 1998 01 29. Trijų partijų naktinis pasisėdėjimas reiškia ne ką kita, kaip koalicijos prieš Pakso liberalus dėlionę V 2000 03 30. Sugebame įsileisti kultūrinius krikščionybės ženklus, nevengiame lyg dėlionė žaisti biblinėmis frazėmis ŠA 2001 03 10.*

Kas lemia naujųjų skolinių ir jų atitikmenų konkurencinės kovos baigtį? Ištyrus naujųjų skolinių ir jų atitikmenų vartoseną nustatyta keletas veiksnių, nuo kurių priklauso lietuviško varianto įsigalėjimas ar atmetimas. Vieni iš jų labiau siejasi su leksikos variantų integracija į kalbos sistemą (t. y. leksikalizacijos procesu),

taigi juos tikslingiausiai vadinti lingvistiniais, kiti labiau susiję su leksikos variantų plitimu visuomenėje ir jos reakcijos ypatumais (t. y. socializacijos procesu), todėl jie laikytini ekstralingvistiniais.

Vienu iš pagrindinių veiksnių, nuo kurio priklauso atitikmenų integracija į lietuvių kalbos leksikos fondą, laikytinas jų *s i s t e m i š k u m a s* – gebėjimas eiti reikiamu tam tikros sistemos vienetu (darybos grandinės nariu)⁵. Kad naujas žodis galėtų tinkamai funkcionuoti, su ta pačia šaknimi skolinama ar daromasi, ko labiausiai reikia: daikto ar reiškinių pavadinimas; veiksmo pavadinimas; veiksmo atlikėjo pavadinimas; daikto ar veiksmo ypatybės pavadinimas ir kt., pvz.: *sponsorius* → *sponsorystė*; *sponsoriavimas* ← *sponsoriauti* / *rėmėjas*, *parama*, *rėmimas* ← *remti* (*rėmė*).

Labai svarbus ir skolinių dubletų *m o t y v a c i j o s t a i k l u m a s*. Atitikmenų atveju svarbiausia laikytina darybos motyvacija – žodžio struktūros ypatybė, leidžianti suvokti reikšmės ir garsinio pavidalo santykį. Iš įvairių teikinių vartosenoje paprastai išigali tie atitikmenys, kurių garsinis pavidalas yra neklaidinantis ir maksimaliai informatyvus: taip mažinama atminties apkrova, palengvinama naujų žodžių bei sudėtinių pavadinimų integracija į aktyviosios leksikos fondą. Minėtojo skolinio *puzlis* atitikmens *dėlionė* populiarumą taip pat galima aiškinti tinkama motyvacija. Vartosenos pavyzdžiai rodo, kad šis žaidimas siejamas būtent su veiksmožodžiu *dėlioti*, pvz.: *Bus labai sunku sudėlioti savo nutapytą „Puzzle“* D 1995 01 06. *Galiu išsimiegoti, nieko nedaryti – dėlioti*, pavyzdžiui, „*pūzlę*“ R 1996 02 10. *Jei negalima keltis, jis skaito, piešia, dėlioja „Puzzle“* LR 1996 05 21. *Rugsėjo 6–7 dienomis čia vyksta šventė „Sudėliok savo svajonių „Puzzle“* LR 1996 09 06. Šio naujadaro populiarumą galima sieti ne tik su tinkamai parinktu darybos pamatu, bet ir darybos formantu. Priesaga *-(i)onė* dažniausiai reiškia ilgokai trunkantį veiksmą, taigi šiuo atveju ji tikrai tinkama: *sudėlioti dėlionę* – ilgas ir kruopštus darbas (nelygu *dėlionės* sudedamųjų dalių skaičius) (plačiau žr. 2.1 skyrių).

Atitikmenų konkurencingumas taip pat sietinas su *d i s t i n k t y v u m u*. Kartais kaip naujųjų skolinių atitikmenys pavartojami (siūloni vartoti) bendrinės kalbos žodžiai ar jų junginiai – sudėtiniai pavadinimai, įvardijantys kitą tai pačiai vartosenos sričiai būdingą realiją. Pavyzdžiui, naujasis skolinys *lazanija* ‘patiekalas iš plačių miltinės tešlos lakštų, keptų su įvairiu – mėsos, sūrio, daržovių ir pan. įdaru’ kai kurių siūlomas keisti atitikmeniu *lakštinių apkepas*. Bet pastarasis žodžių junginys jau užimtas: *lakštiniais* Lietuvoje nuo seno įprasta vadinti ‘juostelių pavidalo makaronus’ (DLKŽ), na o jų apkepą – *lakštinių apkepu*.

Vienu iš veiksnių, turinčių įtakos atitikmens prigijimui ar atmetimui, laikytinas *d a r u m a s* – tinkamumas kurti naujiems, semantiškai ir formaliai nuo atitikmens priklausomiems žodžiams ar nominatyviniams jų junginiams (sudėtiniais pavadinimams). Štai iš skolinio *menedžmentas* atitikmens *vadyba* pasidarytas bendrašaknio skolinio *menedžeris* atitiksmu *vadybininkas*, iš pastarojo – *vadybininkavimas*, *vadybininkiškai* ir kt.

Kaip vienas iš svarbiausių ekstralingvistinių veiksnių minėtinas *a t i t i k m e n s p a s i ū l y m o g r e i t i s*. Idealiausia, kai į viešąją rašytinę vartoseną skolinys nespėja įsiskverbti – jam iškart pavyksta rasti tinkamą atitikmenį. Taip atsitiko su skolinio *brauseris* atitikmeniu *naršyklė*. Deja, dėl įvairių, dažniausiai objektyvių, priežasčių išvis neįsileisti skolinio į viešąją rašytinę vartoseną beveik neįmanoma: reikia ištirti jo reikšmę, darybinį lizdą – šiuos dalykus kaip tik ir atskleidžia vartosenos analizė.

Įtakos skolinių ir jų atitikmenų konkurencijai turi ir *n o m i n u o j a m o s r e a l i j o s a k t u a l u m a s*. Kuo dažniau vienas ar kitas pavadinimas bus matomas greičiausiai į kalbinius pokyčius reaguojančiuose svarbiausiuose periodiniuose leidiniuose, tuo greičiau jis plis į rašytinės žiniasklaidos periferiją. Ne

⁵ Šiuo atveju sistemiškumas suprantamas gana siaurai, plg. sistemišku laikomas kalbos reiškinys, atitinkantis kalbos sistemą (žr. Girdenis, Pupkis 1996: 4). Terminologijoje sistemiškumas paprastai apibrėžiamas kaip terminų klasifikacijos ar skirstymo nuoseklumas bei darnumas.

veltui kaip vienas iš greičiausiai vartosenoje įsitvirtinusių naujos realijos lietuviškų pavadinimų minėtinas būtent naujadaras žiniasklaida, pakeitęs *mass-media*.

Dar vienas ekstralingvistinis veiksnys, darantis poveikį naujųjų skolinių ir jų atitikmenų konkurencinei kovai, natūralus priešiškus, bet kokioms (ypač oficialiai diegiamoms), tarp jų ir kalbinėms, naujųjų. Jis, savaime suprantama, veikia skolinių naudai. Kol ieškoma atitikmenų, prie skolinių priprantama, ir lietuviški variantai (ypač paplitusių, daugumai kalbos vartotojų pažįstamų realių pavadinimai, išreikšti naujadarais) beveik visuomet dalies visuomenės sutinkami priešišškai. Štai keletas dabar jau įprasto naujadaro *mėsainis*, pakeitusio skolinį *hamburgeris*, ankstyvosios vartosenos pavyzdžių su metakalbiniais komentarais: *Deja, apetitas jums dings vos atsivertus meniu, mat vietoje minėto „hamburgerio“ ten puikuo-*
sis neaiškos kilmės pavadinimas: „mėsainis“. Pasisekė tiems, kurie domisi naujausiais kalbininkų pokštais – ir žinok, kad „*hamburgeris*“ ir „*mėsainis*“ – tai vienas ir tas pats Nj 1996 10 17. Restorano savininkas diplomatiškai pasakė gerbių lietuvių kalbininkų sumanymą pagrindinį „Mc Donald’s“ patiekalą pavadinti „*mėsainiu*“. Tačiau kai buvo pasiūlyta pasivaišinti *mėsainiais*, šis pavadinimas prajuokino ir patį savininką, ir spaudos atstovus LR 1996 08 01. Tiesiog nenoriu, kad televizija taptų savotišku „McDonald“ restoranu: kiekviena žemės taškelyje tie patys *hamburgeriai*, pardon, *mėsainiai* 7MD 1997 04 18. Taip į tuomet naują žodį reaguota prieš dešimtmetį. Na o šiuo metu *mėsainis* jau yra įsigalėjęs viešojoje – tiek rašytinėje, tiek ir sakytinėje – vartosenoje [pl. žr. Girčienė 2006a].

Kalbos vartotojų nuomonę apie naujažodžių – naujųjų skolinių ir naujaisiais dariniais išreikštų jų atitikmenų – konkurenciją pastaruoju metu labai gerai atskleidžia interaktyvusis internetas. Globalusis tinklas atvėrė kelią viešoms kalbinės bendruomenės diskusijoms, sudemokratino ir pagreitino naujųjų skolinių atitikmenų paieškos bei leksikos variantų konkurencijos, socializacijos ir leksikalizacijos procesus. Būtent todėl informacinė ir ypač komunikacinė interneto⁶ erdvė yra ypač tinkama norint atskleisti kalbos vartotojų požiūrį į vadinamuosius ypatingus žodžius – naujažodžius, dar (iki galo) neįsitvirtinusių vartosenoje ir kalbos sistemoje, dažnai tarpusavyje konkuruojančius. Kalbos vartotojų internete pateiktų metakalbinių komentarų, kurių objektas žiniatinklio realijas įvardijantys naujažodžiai – naujieji dariniai su elementu (-) *tinkl-* ir įvairiašakniai dubletiniai naujieji skoliniai bei kiti sinoniminiai jų atitikmenys, kokybinės analizės rezultatai liudija metakalbinius komentarus esant neabejotinai svarbų internetinio naujažodžių diskurso elementą, atskleidžiantį leksikos pokyčių svarbą kalbinei bendruomenei, jos siekį aktyviai dalyvauti kalbos kūrimo procese. Metakalbiniais komentarais dažniausiai palydimi visuomenei svarbias interneto realijas įvardijantys referentinę funkciją atliekantys aktualesni naujažodžiai – dėl skolinių norminimo tradicijos radęsi dažnesnės vartosenos leksikos konkurentai: naujieji skoliniai ir naujaisiais dariniais išreikšti lietuviški jų atitikmenys, pvz., *blògas / tinklaraštis* (pastarasis ir jo dariniai šiuo metu iš viešosios vartosenos jau yra išstūmę skolinius su šankini *blog-*, žr. Girčienė 2008).

Komunikacinėje interneto erdvėje aptinkamuose teigiamo vertinimo metakalbiniuose komentaruose pabrėžiamas naujaisiais dariniais išreikštų skolinių atitikmenų lietuviškumas; kokybiškumas, tinkamumas sąvokai įvardyti: aiški darybos motyvacija, skoliniui analogiška semantinė apimtis, sis-

⁶ Internetas, atsižvelgiant į paplitimą, pasaulio komunikacijos specialistų laikomas pagrindine, atskira naująja medija. Jos išskirtiniai bruožai: privačiosios ir viešosios erdvės funkcijos, interaktyvumas, daug didesnė galimybė auditorijai atlikti siuntėjo vaidmenį – internetas niekam nepriklauso, nėra kontroliuojamas ir prižiūrimas iš vieno centro. Pradedant vadinamuoju antrosios kartos internetu (*web 2.0*), čia sudarytos daugiakryptės komunikacijos sąlygos. Vienas iš naujųjų interneto bruožų – didelės, su niekuo anksčiau nepalyginamos galimybės auditorijai dalyvauti kuriant ir skleidžiant pranešimus – yra svarbiausia pastarojo meto interneto ir apskritai naujųjų medijų raidos tendencija, įvardijama *socialinių medijų* (visas jų turinys yra sukurtas vartotojų) terminu (plačiau žr. Nevinskaitė 2012 ir kt.).

temiškumas – analogija su kitais *tinkl-* elementą turinčiais dariniais, darybos tipiškumas, ekonomiškumas; estetiškumas: skambumas, gražumas; paplitimas vartosenoje, pvz.:

- ◇ Dar, rodos, buvo ir trumpesnis variantas [nei *interneto dienoraštis*] – tinklaraštis [kom. 2005].
- ◇ Tinklaraštis yra raštas tinkle, o jį rašo žmogus, esantis, tinkle. Žmogus rašantis tinkle yra tinklaraštininkas. Iš lietuvių verčiam į anglų: tinklaraštininkas=blogger [kom. 2007].
- ◇ Web log iš anglų – tinklo raštas, taigi tinklaraštis. Parduotuvėje dirba pardavėjai, kirpykloje kerpa kirpėjai, o tinklaraštį rašo tinklaraštininkai [kom. 2008].
- ◇ Lengvai išsisprendžia problema blogger – tinklaraštininkas, blogosphere – tinklaraščiai [kom. 2008].
- ◇ Tai [oficialiai] dar nenusprendė? Juk visa media jau naudoja tinklaraštininkas [kom. 2008].
- ◇ Aš už tinklaraštis, tinklaraščio autorius, tinklaraštininkas. Gražu, lietuviška, skambu [kom. 2009].
- ◇ Aš už. Anksčiau kai LT buvo Tarybų sąjungos dalis, daug žodžių naujai sužinotiems ar išrastiems dalykams perėmė iš rusų kalbos. Dabar atseit persivertė į vakarų kultūros siekėjus žodžius skolinamės iš anglų. Kaip sakant, „anksčiau rusenom, dabar anglėjam“. Lietuvybė ir naujadarai nėra blogai. Jie stiprina kalbą ir kultūrinį identitetą. Taigi *jamam* tą „tinklaraštį“ ir „tinklaraštininką“ [kom. 2009].
- ◇ Tinklaraštis yra labai gražus ir normalus lietuviškas žodis, kuris nors ir neįteisintas, vis dažniau naudojamas. ... Be to, jei kliūva tinklaraštis, tai turėtų kliūti ir tinklalapis, kodėl visi masiškai nerašo websaitas? [kom. 2009].
- ◇ Tinklavietė – labai geras žodis, lietuviškas ... ankstesnis žodis – svetainė – buvo paremtas poliseimija, todėl aiškumo sumetimais reikėdavo pridėti interneto svetainė, o tai jau nelietuviškas žodis, ... tinklavietę sudaro atskiri tinklalapiai, puiku [kom. 2007].
- ◇ Tinklavietė normalus sudurtinis žodis – piliavietė, ... turgavietė, vasarvietė, kirtavietė [kom. 2007].
- ◇ Ateityje „nikneimą“ stengsiuosi keisti į [lietuvišką] „tinklavardis“ [kom. 2008].
- ◇ Tiek žiniatinklis, tiek tinklalapis lietuviškai puikiai skamba [kom. 2009].
- ◇ Sveikinu visus su gimusius daug parankesniu žodžiu: Žiniatinklis persikrikštijo į SAITYNĄ. Žr.: <http://www.vlkk.lt/lit/88519> [kom. 2009].
- ◇ O man labai gražu saitynas ir mano įstaigoje mes jį jau pradedam vartoti:) [kom. 2009].
- ◇ Sąmoningai neišsijungiau į diskusiją, norėjau leisti naujadarui [saitynas] ramiai manyje pagyventi, kad pažiūrėčiau, ar susigyvensime. Dabar sakau: Tai LABAI VYKĖS, LAIKE SUBRENDEŲ NAUJADARAS. Be abejo, jis turi savo AUTORIŲ, kažkas pirmas pasakė: eureka [kom. 2009].
- ◇ Dūzgės gali ir neprigyti, o va tinklinukas visai geras [*netbuko*] pakaitalas [kom. 2011].
- ◇ Tinklavardis yra „nick’as“. Manau tas aišku ... Gyvenu Lietuvoje, kalbu lietuviškai ir reiškiu savo mintis lietuviškai ... Tinklaraštis, tinklavardis tai normalios, suprantamos sąvokos [kom. 2012]⁷.

Komunikacinėje interneto erdvėje aptinkamuose neigiamo vertinimo metakalbiniuose komentaruose, atvirkščiai, nurodomas atitikmenimis einančių naujųjų darinių estetikos trūkumas – gremėzdiškumas ir pan.; svarstomas kokybiškumas, tinkamumas sąvokai įvardyti: ekonomiškumo trūkumas, neaiški darybos

⁷ Metakalbinių vienetų su ilgateksčiais naujažodžių vertinamaisiais MK, vengiant galimai blaškomo išskirtinės grafikos poveikio, paprastai išskiriami tik aktualūs naujažodžiai.

motyvacija, nesistemiškumas, skoliniui neadekvati semantinė apimtis, perteklinė lietuviškų variantų sinonimija, pvz.:

- ◇ Kompiuterį, skirtą naršyti internete, anglų kalba vadinamą „netbook“ keičia žodis „tinklinukas“ ... Tinklinukas ir kavavirys neįsispraudžia gremėzdai [kom. 2009].
- ◇ Dūzgės geras žodis ir tikriausiai prigis, o tinklinukas – ne [kom. 2011].
- ◇ Va „tinklaraštininkas“ jau nekas – pirmiausia dėl to, kad labai ilgas ir nepatogus ištarti. Nebent trumpintume jį iki „tinklarašio“. Rašantis tinklaraštį – tinklarašys [kom. 2009].
- ◇ VLKK siūlo: „Galimi žodžio „blogas“ pakaitai: interneto (ne internetinis) dienoraštis, tinklaraštis, asmenraštis ar kt.“ Internetinis dienoraštis dar dar (nors ir ilgokas), tačiau asmenraštis, kad ir apibūdina kas yra „blog“, kitą vertus nenusako pilnai, jog tinklaraštis egzistuoja internete..., taip pat ... sudaro prielaidą nuomonei, jog asmenraštis – kažkas asmeniško ir konfidencialaus, tuo tarpu tinklaraščiai nukreipti į sociumą [kom. 2009].
- ◇ O tai yra viešai ir oficialiai patvirtinta, kad blogas yra tinklaraštis? Nes jei taip, tai blogerio pavadinimas taip pat turi būti susijęs su tinklaraščiu. Negi bus mintrašys, po to patį bloginimą kaip procesą pavadinsim dienoraštinimu ir pan. [kom. 2008].
- ◇ „Siuntinukas“ VS podcast'ai. Manau ... neatitinka esmės, tai visų pirma radijo laida, o ne medžiaga persiuntimui [kom. 2008].
- ◇ „Saitynas“ gal ir neblogas, bet neužmirškime, kad jau kurį laiką gyvavo „žiniatinklis“ ir su tuo terminu pasirodė ne vienas žodynėlis, straipsnis ir knyga, jau nekalbant apie internetą. Įvedus naują terminą vėl kuriama painiava, pavyzdžiui aš nežinau kaip elgtis oficialioje komunikacijoje. Jei pavartosiu „saitynas“, daugeliui tai bus naujas terminas ir galiu likti nesuprastas, jei vartosiu „žiniatinklis“, VLKK požiūriu naudosis neteisingą terminą. Todėl esu ne prieš terminą, o prieš kuriamą painiavą, kuri apsunkina komunikaciją [kom. 2009].
- ◇ Saitynas per daug primena anglišką tos srities terminą „site“ ... Žodyje „saitynas“ visas dėmesys atrodo skirtas ryšiams, o mazgai, saistomi objektai tarytum pamiršti (visai priešingai, nei angl. „sites“) [kom. 2010].

Apibendrinant pasakytina, kad interneto realijas įvardijantys naujažodžiai – ir naujieji skoliniai, ir kaip jų atitikmenys siūlomi naujieji dariniai – sulaukia tiek teigiamų, tiek neigiamų kalbos vartotojų vertinimų. Vertės aptariamieji metakalbiniai komentarai rodo kalbos vartotojams esant svarbų naujažodžio lietuviškumą, motyvacijos aiškumą, ekonomiškumą, estetiškumą, vartojamumą ir kt. [plačiau žr. Girčienė 2012]

Žiniatinklio realijas įvardijančių naujažodžių vertę nusakančių metakalbinių komentarų analizė liudija, kad kalbos vartotojų nurodomi lietuviškų variantų privalumai ir trūkumai iš esmės atitinka *Bendruosiuose naujųjų skolinių norminimo principuose*, kurie parengti remiantis nuodugniais naujųjų skolinių ir jų atitikmenų vartosenos tyrimais (Girčienė 2005; Vaicekauskienė 2007), pateiktus atitikmenų vertinimo kriterijus: naujojo skolinio atitikmuo turėtų būti sistemiškas, darus, ekonomiškas, aiškos motyvacijos, jo reikšmė – adekvati skolinio reikšmei (plačiau žr. <http://www.vlkk.lt/lit/88922>). Tik toks naujažodis turi galimybių realiai prigyti, tapti tikru žodžiu, t. y. iš pasyviojo leksikos fondo pereiti į aktyvųjį. Taigi metakalbinių komentarų tyrimas dar kartą patvirtino tai, kad kalbos vartotojai kaip visuma iš daugybės naujovių neabejotinai geba pasirinkti visuomeniškai tikslingiausias, funkcionaliausias (plg. Girčienė 2005: 126–127).

Konkrečius skolintus ir lietuviškus naujosios leksikos konkurentus aptariantys metakalbiniai komentarai atskleidžia ir kalbos vartotojų požiūrį į naujųjų skolinių norminimą apskritai. Nors esama ir naujažodžio

lietuviškumą laikančiųjų savaimine vertybe, ir apskritai nepritariančiųjų lietuviškų atitikmenų paieškai, vis dėlto akivaizdu, kad naujažodžių diskursui būdingesni lietuviškų variantų kokybės, o ne reikalingumo klausimai. Ryškus internetinio naujažodžių diskurso dalyvių pateikiamų metakalbinių komentarų motyvas – asmeninės iniciatyvos ir atsakomybės už žodyno kūrimą prisiėmimas, vartosenos – kalbos vartotojų visumos – kaip leksikos variantų konkurencijai lemtingo vaidmens suvokimas. Interaktyviame tinkle vadinamasis kalbos vartotojas tampa savo indėlį suvokiančiu, jo poveikį stebėti galinčiu aktyviu kalbos kūrėju [pl. žr. Girčienė 2012].

Užduotys

21. Iš dešiniojo stulpelio parinkite kairiajame stulpelyje surašytiems skoliniams teikiamus atitikmenis. Prireikus galite pasitikslinti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos kalbos konsultacijų banke (www.vlkk.lt/konsultacijos) ar kituose šaltiniuose (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=385140&p_query=&p_tr2=, <http://www.vlkk.lt/lit/97210> ir kt.). Pasitelkę paieškos sistemą *Google*, nustatykite leksikos variantų vartojamumą. Remdamiesi teoriniu įvadu, pasvarstykite naujaisiais dariniais išreikštų atitikmenų motyvacijos parinktį ir galimybę plisti vartosenoje.

Skolinys	Atitikmenys
plailistas	šonaslydis
driftas	grojaraštis
kuskusas	pipirkrieniai
rizotas	kruopainiai
vasabiai	kavavirys
aftepa(r)tis	sulėktuvės, sąspietis
barista	daugiaryžis
flašmobas	pratęstuvės, povakaris

22. Raskite 6 ir 10 užduočių tekstuose vietoj skolino žodžio įsivestus naujuosius darinius. Pasvarstykite jų darybos motyvacijos parinktį ir galimybę plisti vartosenoje. Nustatykite vartosenos dažnumą.
23. Remdamiesi VLKK svetainės diskusijų erdvėje ir tinklaraštininkų anketose (žr. literatūros sąrašo poziciją Girčienė 2008) pateiktais kalbos vartotojų metakalbais komentarais, pasvarstykite naujaisiais dariniais su elementu *tinklarašt-* išreikštų atitikmenų tinkamumą pakeisti naujuosius skolinius su šaknimi *blog-*. Palyginkite kalbos vartotojų leksikos variantams keliamus ir *Bendruosiuose naujųjų skolinių norminimo principuose* (<http://www.vlkk.lt/lit/88922>) pateikiamus atitikmenų vertinimo kriterijus. Taip pat remkitės ir 2.3 skyriaus teorine medžiaga.

◊ **Web log** iš anglų – tinklo raštas, taigi **tinklaraštis**. Parduotuvėje dirba pardavėjai, kirpykloje kerpa kirpėjai, o **tinklaraštį** rašo **tinklaraštininkai**.

- ◇ **Internetinis dienoraštis** dar dar (nors ir ilgokas), tačiau **asmenraštis**, kad ir apibūdina kas yra „**blog**“, kita vertus, nenusako pilnai, jog **tinklaraštis** egzistuoja internete, taip pat šis terminas sudaro prielaidą nuomonei, jog **asmenraštis** - kažkas asmeniško ir konfidencialaus, tuo tarpu **tinklaraščiai** nukreipti į sociumą. Lieka **tinklaraštis**.
- ◇ Klausėt neatidžiai - Donskis pavadino **blogą dienoraščiu**, bet bekalbant paaiškėjo, kad toks pavadinimas nelabai tikęs, nes **dienoraštis** yra intymus reikalas, o **blogas** yra atviras **dienoraštis**, t. y. nelabai nuoširdus, **blogovas** rašo žinodamas, kad jį skaitys visi.
- ◇ **Tinklaraštis** yra informacijos šaltinis, lygiai kaip ir laikraštis. **Tinklaraščiai**, kaip ir laikraščiai, turi savo savininkus, autorius, bendradarbius. Vieni **tinklaraščiai** nuo kitų skiriasi savo paskirtimi ir kokybe. Vieni **tinklaraščių autoriai** rašo kaip žurnalistai, kiti kaip analitikai, treči – apžvalgininkai. O kai kurie **tinklaraščių autoriai** rašo paprasčiausias blevyzgas, deja.
- ◇ Man atrodo, kad tinkamiausias „**blog**“ pakaitalas yra „**tinklaraštis**“. Visai geras žodis. O va „**tinklaraštininkas**“ jau nekas - pirmiausia dėl to, kad labai ilgas ir nepatogus ištarti. Nebent trumpintume jį iki „**tinklarašio**“. Rašantis **tinklaraštį** – **tinklarašys**. Ne visai logiška, bet gal geriau taip, nes tų begalinių -ininkų žmonės vis tiek nevartos, vėl mirtinai kariauti reikės.
- ◇ Savo autoritetinga nuomone pareiškiu, kad iš temos autoriaus pasiūlytų atitikmenų geriausias yra: **tinklaraštininkas** (nuo **tinklaraštis**)
- ◇ Esu girdėjęs, kad kalba – tai sistema. **Blogas, blogeris, blogsfera, blogorama, blogferma**.

...

- ◇ **Tinklaraštis** yra pats informatyviausias pavadinimas, atitinkantis angl. „blog“ reikšmę (mat šis kilo nuo žodžių web (tinklas) ir log (šiuo atveju – chronologine tvarka išdėstyti įrašai, tarp informatikų dažnai vadinami tiesiog *logais*).
- ◇ Vartoju variantą **tinklaraštis**, nes **blogas** yra sulietuvintas angliškas žodis, o **interneto dienoraštis** neatitinka **tinklaraščių** esmės.
- ◇ Vartoju „**tinklaraštis**“, nes „**blogas**“ pernelyg angliškas žodis, „**interneto dienoraštis**“ ne visai tiksliai nusako esmę.
- ◇ Na, kas rašo **dienoraščius** internete, viešai? Ne..
- ◇ Mano **blogas** nėra **dienoraštis**, šiek tiek kitokia forma pildomas. Tai **fotoblogas** ir negalėčiau pasakyti, kad tai, ką aš darau, galėtų vadintis **dienoraštis**. Gal pastaruoju metu sugalvotas terminas **tinklaraštis** ir galėtų būt vartojamas.
- ◇ Tiksliausiai apibūdina žmogaus veiklą: t. y. **tinklaraštininkas** yra tas, kuris **rašo tinklaraštį**. Be to, skamba itin gražiai.
- ◇ Natūralu, kad žmogus, kuris **rašo tinklaraštį**, turi būti vadinamas **tinklaraštininku**.
- ◇ Vartoju variantą **tinklaraščio autorius**, nes **blogeris** yra sulietuvintas angliškas žodis, o **tinklaraštininkas** per ilgas ir per painus.
- ◇ **Rašyti tinklaraštį** – vienintelis pakenčiamai skambantis iš visų variantų, teisingai atspindi mintį.

24. Naudodamiesi *Ekonomikos terminų žodynu, Kalbos konsultacijų banku, Kalbos praktikos patarimai. Kn. 4. Leksika: skolinių vartojimas* ir kt.), nustatykite, ar pateiktieji naujaisiais skoliniais ir naujaisiais dariniais išreikšti ekonomikos terminai yra teiktini bendrinei kalbai. Jei neteiktini arba vengtini, nurodykite teiktinus terminų variantus. Jei esama, raskite pateiktiesiems naujažodžiams esamų sinonimų. Nustatykite jų santykį su norma.

Ženklo dara, barkodas, vadybininkas, dileris, rinkodara, merčandaizingas, rinkotyra, prekydėsta, bren-
dingas, tarpuskaity, kliringas, forvardas, svopas.

25. Remdamiesi Valstybinės lietuvių kalbos komisijos kalbos konsultacijų banku (www.vlkk.lt/konsultacijos), Enciklopediniu kompiuterijos žodynu (<http://www.likit.lt/term/enc.html>) ar kitais šaltiniais (http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=385140&p_query=&p_tr2=, literatūros sąrašo *pozicija* Girčienė 2008 ir kt.), pasitelkę paieškos sistemą *Google*, iš lentelėje pateiktų leksikos variantų išrinkite tuos, kuriuos vartotomėte rengdami (redaguodami) dalykinio pobūdžio tekstą. Pasirinkimą argumentuokite (remkitės 2.3 teorinėje dalyje pateikta informacija).

Skolinys (aplietuvintas sinonimas)	Atitikmuo su <i>tinklarašt-</i>	Kiti atitikmenys
blògas (veblogas)	tinklaraštis	interneto dienoraštis, asmenraštis
blogeris (blògintojas, blogovas, blogūnas, blògietis)	tinklaraštininkas, tinklaraščio autorius, tinklarašys	(interneto) dienoraštininkas, (interneto) dienoraščio rašytojas, interneto asmenraštininkas
blòginti (blòguoti)	rašyti (pildyti) tinklaraštį, tinklaraštininkauti, tinklaraščiauti	rašyti interneto dienoraštį
blogingas (blòginimas, blògavimas, blogeravimas)	tinklaraščio rašymas	interneto dienoraščio rašymas
blog(o)sfera	tinklaraštija	interneto dienoraščių visuma
blogrolas	tinklaraščių sąrašas	interneto dienoraščių sąrašas
blogorama	tinklaraščių apžvalga	interneto dienoraščių apžvalga
audioblogas	garso, garsinis tinklaraštis	garsinis interneto dienoraštis, internetinis garso dienoraštis
fotoblogas (flogas)	fototinklaraštis, nuotraukų tinklaraštis	fotodienoraštis
moblogas	judrusis, mobilusis tinklaraštis	mobilusis interneto dienoraštis
videoblogas (vblogas, vlogas)	vaizdo tinklaraštis, videotinklaraštis	vaizdaraštis, internetinis vaizdo dienoraštis

26. Raskite tekste vartojamą vengiant naujojo skolinio atsiradusį naująjį darinį. Patikrinkite jo vartosenos dažnumą ir sritis.

Kelionių akademija ir Nardymo akademija turi visiems mūsų keliautojams ypatingą dovaną!

Visiems įsigijusiems poilsines keliones į Egiptą ir egzotines šalis dovanojame nemokamas paviršinio nardymo arba, kitaip ir juokingai, vamzdeliavimo (angl. snorkelling) pamokas Vilniuje ir Šiauliuose. Kad nereikėtų gaišti laiko ir juokingai atrodyti įlipus į egzotišką vandens telkinį ir stengiantis įžiūrėti visas grožybes, išmokite to Lietuvoje.

Vamzdeliavimas – pats lengviausias ir pigiausias būdas pažinti povandeninį pasaulį natūralioje aplinkoje, nereikalaujantis specialaus pasiruošimo, sudėtingos įrangos, todėl tinkantis net ir mažiausiems smalsuoliams.

Nardymo specialistai siūlo išmokti mėgautis šia nesudėtinga pramoga ir pagyvinti vasarą povandeniniais nuotykiomis! O galbūt ruošiatės išvykti poilsinei kelionei į šiltuosius kraštus? Tuomet vamzdeliavimas Jums turėtų būti dar aktualesnis – išnaudokite progą pasigėrėti spalvotaisiais koralais, egzotiška povandenine gyvūnija ir augmenija, kad kelionė taptų dar įspūdingesnė [<http://www.kelioniuakademija.lt/vamzdeliavimas>, 2012, Paviršinio nardymo pamokos - nemokamai!].

3. NAUJAŽODŽIAI STILIAUS ASPEKTU

Pagrindinės sąvokos: (stilistiškai neutralus, konotuotas) naujasis darinys, naujasis skolinys; stilistiškai motyvuota antinorma.

3.1. Stilistiškai neutralūs ir stilistiškai konotuoti naujažodžiai

Jau minėta, kad intensyvūs politiniai, ekonominiai, socialiniai, kultūriniai ir kiti procesai, sparti naujų technologijų plėtra skatina itin staigius lietuvių kalbos žodyno pokyčius. Taip pat ir tai, kad postmodernizmo laikmečiu sparčiai daugėja ne tik naujas realijas įvardijančių naujažodžių, be kurių neįmanoma išsiversti, bet ir neologizmų, vartojamų ne iš būtinio reikalo, o siekiant naujesnės, ekspresyvesnės kalbinės raiškos. Pagal tai skiriami funkciniai referentinių (dar vadinamų *nominatyviniais, termininiais, būtinaisiais*) ir ekspresinių (dar vadinamų *stilistiniais, fakultatyviaisiais*) naujažodžių tipai pristatyti 2.3 skyriuje. Referentiniai naujažodžiai įvardija naujas realijas, t. y. atlieka referentinę, kitaip informacijos perdavimo, funkciją, o ekspresiniai naujažodžiai į tekstą įtraukiami stilistiniais sumetimais, čia svarbiausia emocinė ekspresinė funkcija (plačiau žr. 2.3 skyrių). **Referentiniai** naujažodžiai sietini su **stilistiniu neutralumu**, o **ekspresiniai** esti **stilistiškai žymėti**, arba **konotuoti**, teksto elementai. Referentiniai naujažodžiai paklūsta kalbos kultūros, o stilistiniai – stilistikos normoms. Bet riba tarp referentinių ir ekspresinių naujažodžių nėra labai aiški – naujažodžių funkcinis tipas atsiskleidžia kontekste (plačiau žr. 2.3 skyrių).

Užduotys

27. Iš pateiktų tekstų išrinkite naujažodžius. Pasvarstykite, kodėl jie čia radosi, kaip juos vertina diskurso dalyviai. Kuriuos naujažodžius vertintumėte kaip stilistiškai konotuosus? Atkreipkite dėmesį į metakalbinius naujažodžių komentarus, vartosenos sferą (informacinę bei komunikacinę interneto erdves) ir raidą.

[<http://www.dabartizmas.lt/>, EŽIO reklama, 2011]

Būk dabartistas! Rėk dabartizmą! Kurk dabartizmą!

2011-02-27: Turbūt jau pastebėjote kampaniją “Dabartizmas”. Jei ne, pažiūrėkite: dabartizmas.lt. ...baniuose, Google Adwords, etc. Kampaniją organizuoja reklamos agentūra Milk. Gal kas žinote, ką reklamuoja? :) ...

[2011-03-10 10:15](#) *internetinis_vyras* sako: Ežys “Dabartizmas” – (angl. Diesel “Be stupid”)

2011-04-04 12:19

“dabartizmas” - kas čia per žodžiai? Durnizmas, sakyčiau

2011-04-03 10:51: Visais laikais dabartizmas buvo smerkiamas net laikomas nusikalstamu, nes tai neatsakingas č...gyvenimas šia diena, nesirūpinant savo, artimųjų, tautos, ir žmonijos ateitim. Net nereikia aiškinti apie ŽALIŲJŲ antagonizmą dabartistams.

2012-01-16: gyvenk ta akimirka ir megaukis *dabartizmu*.

[Rapolo blogas; kovo 1, 2011]

DABARTIZMAS apraiškos

Pradėjau stebėti [DABARTIZMO](#) apraiškas. [Milk Agency](#) (galbūt) kampanija, kuri sulaukia vis daugiau dėmesio ir *like`ų feisbuko* sistemoje. Taip pat pasidalinti *dabartizmu* galima ir twitter.com sistemoje (kol kas negaliu rasti skaičiaus kiek šia nuoroda pasidalino). Niekas nežino, niekas nenumano, tik visi spėlioja. Kuo visą tai pasibaigs, artimiausiu metu sužinosim

Kol kas pateiksiu tik statistinius duomenis iš *feisbuko* ir kelis faktus apie *dabartizmo* apraiškas:

[2011-02-28, 23:17] – *dabartizmo* nuoroda pasidalino 1817 vartotojai.

[2011-03-01, 22:22] - *dabartizmo* nuoroda pasidalino 3228 vartotojai]. (Skaičius pastoviai auga)

[2011-03-01] – per dieną mano bloge apsilankė 157 195 (per parą) vartotojai ir 92 131 kartą peržiūrėjo įrašą [Kas tas DABARTIZMAS?](#) ieškodami raktinių žodžių *dabartizmas*, *dabartistai*, *milk agency* ir kt.

[2011-03-02, 14:48] – *dabartizmo* nuoroda pasidalino 3667 vartotojai.

[2011-03-02] prie *dabartizmas fan* puslapio *feisbuke* prisijungė 21 žmogus ir 7 žmonės nuo 03-01 dienos.

Laukiu kampanijos pabaigos ir skaičių

[2011-03-03, 18:23] – *dabartizmo* nuoroda pasidalino 4639 vartotojai.

[2011-03-04, 13:23] – *dabartizmo* nuoroda pasidalino 5033 5441 (per parą) vartotojai.

Naujausia naujiena, puslapis [dabartizmas.lt](#) pagaliau įgavo pavidalą ir tapo EŽYS reklama (pirmieji komentarai *dabartizmo* tema buvo teisingi: vartotojas [praeivis](#) pastebėjo, kad tai Ežys reklama, o mano pastebėjimu, kad turėsime būti MOKŪS).

O puslapis gan interaktyvus: galima tapti dabartistu į laukelį įrašius savo vardą ir pavardę (tapau 10 – uoju dabartistu).

[2011-08-17, moteris.lt]

Dabartistai bėga nuo atsakomybės, planuotojai – nuo gyvenimo

Dabartizmo sąvoką sukūrė reklama. O gal tiesiog genialiai užčiuopė tai, kuo jau seniai pulsuojame?.. Internetė dabartistų puslapis turi beveik 60 tūkst. sekėjų, tačiau tai – tik lašas jūroje, nes jų yra kur kas daugiau.

Dabartizmas aprėpia viską – nuo vaiko kaprizų: „Noriu dabaaaar!!!“ (juos reklaminiame vaizdo klipe atspindi pakvaišusi būgną mušanti beždžionėlė), iki siautulingos nesibaigiančios šventės. „Mes esame dabartistai. Ir tu esi vienas iš mūsų. Tu neklausi: „Kas, jeigu?..“ Sakai: „Kas dabar?“ Atidėlioji nebent atidėlojimą. Darai dabar, paskui galvoji. Tu nelauki švenčių, šventi dabar. Bagažinėje neturi atsarginio rato, nes dabar ir taip veža. Nes rytoj yra kitais metais, nes vėliau yra per vėlai. Nes dabar yra tik dabar. Skleisk dabar. Būk dabar. Dabar. Dabar. Dabar.“

Jų manifestas atrodo visai nekaltas, tačiau dauguma jį išgirdusiųjų kažkodėl susierzina. Gal todėl, kad jau žino, ką reiškia važinėti be atsarginio rato? Visi esame patyrę dabarties palaimą. Kai sulaikome kvapą apstulbintos per naktį kieme pražydušios vyšnios grožio; kai nutirpstame iš malonumo glausdamos savo vaiką, rankytėmis apšivijusį mums apie kaklą, ar kai pasimylėjusios ilsimės padėjusios galvą mylimajam ant

krūtinės. Tai akimirka, kai neplanuoji ateities ir nesikremti dėl praeities, kai laikas srūva per tave nežeisdamas ir negąsdindamas, o tu jautiesi tarsi ištirpusi erdvėje ir nori tik vieno – kad tai tęstųsi amžinai.

Žmonės visada domino ta akimirka, kurią jie gyvena, – sako filosofas Vytautas Rubavičius. – Tai ypatingas gyvenimo pilnatvės išgyvenimas, jo prasmės suvokimas. Sustabdyta akimirka tarsi paneigia laiką, leidžia būti čia ir kartu išeiti už buvimo ribų, pajusti amžinybės dvelksmą. Krikščionys tai junta kaip Dievo malonę, praktikuojantieji dženą – kaip nirvaną ir pan.

28. Raskite tekstuose pavartotus naujažodžius (atkreipkite dėmesį į metakalbinį naujažodžio komentarą – apie šį reiškinį plačiau žr. literatūros sąrašo poziciją Girčienė 2012). Kuriuos iš jų laikytumėt stilistiškai neutraliais, kuriuos – konotuotais? Ar be konteksto būtumėte priėmę tokį patį sprendimą?

a) Pirmoje straipsnio dalyje teoriškai pagrindžiamos sąvokos – suaugystė ir besimokantis suaugusysis. Kitoje straipsnio dalyje atskleidžiama besimokančių suaugusiųjų: sociodemografinės charakteristikos (lytis, amžius, gimtoji kalba, šeimos statusas); ekonominis statusas ir pajamų dydis (pagrindinė veikla, ekonomikos sektorius, pajamos); edukacinės karjeros nuoseklumas (respondentų judėjimo švietimo lygmenimis kryptis, edukacinės karjeros pertraukos trukmė, „nubyrėjimo“ mastas). ... 1. Suaugystės samprata Suaugystė – žmogaus gyvenimo periodas po jaunystės, apibūdinamas remiantis šešiomis pagrindinėmis charakteristikomis (Onuškin, Ogariov, 1995; Demetrio, 1997):

1. chronologinis amžius;
2. psichofiziologinė branda;
3. socialinė branda;
4. pilietinis – teisinis veiklos gebėjimas;
5. ekonominis savarankiškumas;
6. dalyvavimas profesinėje veikloje.

P. Jarvio (1987) nuomone, „suaugusiojo“ sąvoka žymi socialinį statusą, o ne biologinį amžių, kadangi suaugystė yra tuomet, kai individai traktuojami kitų atsižvelgiant į jų socialinį subrendimą ir kai jie patys mano pasiekę šį statusą [www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/sd/archyvas/dwn.php?id=274323, 2009].

b) Šiandien norėčiau pakomentuoti trumpą vakarykštį [Delfi.Tv](http://delfi.lt) reportažą apie labai aktualią ir mano tyrinėjamą temą – besikeičiančias perėjimo į suaugystę tendencijas.

Psichoterapeutas dr. Eugenijus Laurinaitis sako, kad šiuolaikiniai žmonės paaugliais išlieka net iki 27 metų. ... Negalėjau nepakomentuoti šio reportažo, nes nesutinku su pagrindiniu jo akcentu, kad ilgesnis perėjimas į suaugystę yra užsitęsusi/prailgėjusi paauglystė, o šį laikotarpį patiriantys žmonės – paaugliai arba „vyresnis paauglių luomas/sluoksnis“, „paauglių karta“ (psichoterapeutas net nelinkęs jų vadinti jaunuoliais) [http://sociologai.lt/2012/ar-tikrai-siuolaikiniai-zmones-paaugliais-islieka-net-iki-27-metu/, 2012]

c) Kuo skiriasi vaikas nuo suaugusio; kada baigiasi vaikystė ir prasideda „suaugystė“? Gal tikrovės suvokimu? Vaikai labai lengvai pereina nuo realybės prie žaidimo ir atgal, ir abu būviai jiems tarsi vienodai tikri. O suaugę taip sunkiai išsijudina į žaidimą ir tokiu būdu apsunkina savo gyvenimus. Kažkur esu girdėjęs, kad vaikystė baigiasi tada, kai tampa nebesvarbu, ar žiemą sniegas limpa ar ne. Tikriausiai, kai tai tampa vėl svarbu, vaikystė sugrįžta... [http://tekantisvanduoblogspot.com/2011/01/mes-isbegome-i-kiema.html, 2011, Mes išbėgome į kiemą...]

29. Raskite tekstuose pavartotus naujažodžius. Kuriuos iš jų laikytumėt stilistiškai neutraliais, kuriuos – konotuotais? Atkreipkite dėmesį į išskirtinę naujažodžių grafiką, pasvarstykite jos motyvuotumą (apie tai plačiau žr. literatūros sąrašo pozicijas: Girčienė 2005; 2012a).

Dažnam *naujalietuviui* labai svarbi socialinė padėtis. Tokį snobą atpažinsi iš to, kaip jis bendraus su esančiais aukščiau ir žemiau jo. Pirmuosius jis garbins, antruosius — niekins. Naujajam snobui žmones lengviausia atskirti pagal pinigus ir gyvenimo prabangą. Mat kitokio autoriteto jis ir neturi. ... Pats primityviausias snobizmas — žmones skirstyti pagal pinigus. Naujosios visuomenės snobai, susikrovę turtus iš kokios nors cigarečių kontrabandos, kuria naująją aukštuomenę. ... Toks naujalietuvis — gardus pašaipos kąsnelis intelektualiajam snobui. ... Neįmanoma žaisti snobiškų žaidimų vienam. Reikia supratingų žmonių draugijos, nes be palaikymo komandos snobas bus tik niurzglys. Todėl tenka pakšėti į abu skruostus net toms, kurių nekenti: “Super atrodai!” Naujoji aukštuomenė buriasi į uždaras bendruomenes, draugauja, mezga ryšius tik su savo luomo žmonėmis ir lankosi tik ten, kur žino būsiant svarbių personų...

Moliuskas ant stalo

Lašišos karpačio su parmezano drožlėmis ragavai? Snobas gurmanas neprašys klausimo išversti, net jei patiekalo nebūtų nė uostęs. ... Pasak Gintaro Beresnevičiaus, gurmanas snobas — tas, kuris valgo tik leisgyvius arba slidžius padarus: austres, sraigės, sliekus, ikrus, šlapias pupas, silkę, lašinius. Ir užsigeria šampanais bei kalvadosu. Tiesa, o kaip ančiuvis? Tai antis ar žuvis?

Atspėti etiketę iš pirmo žvilgsnio

Jei išmanai savo sritį, visi kiti irgi gali būti mulkia. Net butiko pardavėja gali jaustis tikra aristokratė. Mat ji čiupinėja vardines sukneles ir “Prada” skiria nuo “Gucci” — turi juk teisę jaustis aukščiau už pirkėją. ...

Dvaras, pilnas vaiduoklių

...Kadaise prestižo reikalas buvo sūkurinė vonia, dabar prireikė apkerpėjusių dvarų su visais vaiduokliais. Jei tavo namų neįrengė dizaineris, negali jų rodyti žurnaluose ir vedžioti po juos svečių tarsi po Luvrą. O kaipgi feng shui? Juk visas Holivudas dėl jo pamišęs. Ir dar dėl jogos. Vadinasi, reikėtų iš Kinijos parsivežti siauraakį specialistą, kad ant sienų pakabintų drakonų ir pasakytų, kurgi pagaliau dėti lovą...

Semestras Oksforde

Jauti skirtumą: studijuoji Anglijoje ar pedagoginiame universitete? Esi teisininkė ar būsima darželio auklėtoja? Jei tu — snobė, privalėsi studijuoti teisę ir viešuosius ryšius, nors esi linkusi į geodeziją.

Viena mano draugė, kuri studijuoja teisę, į paskaitas vaikšto išsipusčiusi tarsi per Paryžiaus mados savaitę. Kai klausiu, ar turi kokį vaikiną, paniūra: “Jokio šanso. Juk mano tėvai — tik gydytojai. Ir dar Utenoje. Vadinasi, esu runkelis. Blyn. Reikėjo studijuoti Žemės ūkio akademijoje. Ten berna dar taip nesugadinti”. Snobas — didmiesčių paukštis, niekinantis provincialus ir paprastus darbininkus: trečia karta nuo žagrės, runkeliai — jis nieku gyvu neves merginos iš kaimo, kuri, neduokdie, dar kalba tarmiškai...

Nieko neturėti

Tautiniams snobams neprošal susipažinti su amerikietiškuoju savo atitikmeniu. Čia sąvoka “snobas” neturi nieko bendra su pižoniškumu. Snobas JAV yra labai išsilavinusi, sudėtinga asmenybė, maištaujanti prieš masinį skonį ir materialiąją vartotojišką kultūrą. Tiesa, tokių pamažu atsiranda ir pas mus.

Snobu galima vadinti žaliųjų atstovą, kuris klausdamas ar moralu būti svetimame kailyje? ...

Snobu tapti labai lengva! Pakanka pavydėti to, kas tau nepasiekama. Taip tėvai bamba ant jaunimo, namų šeimininkės — ant karjerisčių, o pėstieji nekenčia prabangių automobilių, nes jais važinėjasi tik pižonai. Snobų galime sutikti visur, netgi troleibuse. Ir visiškai nesvarbu, kiek uždirbi, — svarbiau, kaip mąstai. Dieve, Dieve, ar pavyks rasti ne snobų?

Istorijos ironija

Snobas didžiuojasi esąs išskirtinis. Istorija kikeną: savo nekilmingumą?

Kadaise Škotijoje žodis „snab“ reiškė tiesiog batsiuvio profesiją. Jo prasmę pakeitė anglai. Oksfordo ir Kembridžo universitetuose studentų byloje atsirado santrumpa „snob“, kilusi iš lotyniškos frazės „sine nobilitate“ — „nekilmingas“.

Vėliau pasipūtę studentai snobais pradėjo vadinti nebaigusiuosius mokslų. Kadangi universiteto studijos atverdavo kelią į aukštuomenę, snobai atkakliai rengėsi susitikimui su aristokratija: slėpdami savo žemą kilmę, anglai kruopščiai imitavo tikrųjų aristokratų kalbą bei elgesio manieras.

Žodį „snobas“ išpopuliarino anglų rašytojas Williamas Makepeace Thackeray „Snobų knygoje“. Čia snobizmas buvo atvertas kaip nenatūralus elgesys, svetimų manierų mėgdžiojimas, nugirstų frazių kartojimas, nenuoširdus žavėjimasis sau nelabai suprantamais dalykais [<http://gyvenimas.delfi.lt/career/snobizmas-ypatingos-svarbos-personu-korpusas.d?id=16415433>, 2009].

3.2. Stilistiškai konotuotų naujažodžių vartosenos ypatumai

Stilistiniais sumetimais į tekstą gali būti įtraukiami ir naujieji dariniai, ir naujieji skoliniai. Vertinant tokius ekspresinius naujažodžius būtina atsižvelgti į tai, kad stilistiškai konotuotiems neologizms labai svarbi emocinė ekspresinė funkcija. Ekspresiją dažnai suteikia būtent tam tikras tokių naujažodžių „nenormiškumas“, nebūtinumas. Pavyzdžiui, lietuviškų atitikmenų išstumti skoliniai į viešąją rašytinę vartoseną kartais sugrąžinami kaip ekspresyvūs, stilistiškai žymėti teksto elementai, arba kitaip – aktualizuojama stilistiškai motyvuota antinorma, pvz.:

- ◇ Ko laukiu? Na... Sutarties romanui „už penkis tūkstančius“. Ir daug laiškų – *svogūnų*! Kam man tas **e-mail** (ŠA, 2001-04-14, Jurgis Kunčinas).
- ◇ Poetu gali ir nebūti, bet **s p o n s o r i u m** būt privalai! (ŠA, 2001-04-14, Jurgis Kunčinas).
- ◇ Vynas – tai išminties gėrimas, o ką daro lietuviai? Spiritas, vanduo ar sultys, dažai, kvapai ir dėl vaizdo – truputėlis pirktinio vyno... greita ir pigu.... amerikoniškų „**hamburgerių**“ įvaizdis? (GS, 2001-03, skaitytojo laiškas).

Tokių skolinių santykis su norma aiškus – tai motyvuota antinorma. Skoliniai, į lietuvių kalbą atėję kaip naujų realijų pavadinimai, iš pradžių bendrinės kalbos tekstuose atlikdavę referentinę funkciją, vėliau, įgiję neutraliai vartosenai įprastų lietuviškų atitikmenų, pasitelkiami kaip stilistiškai žymėti ppr. privačiosios, dažnai **žargoninės vartosenos** elementai, atlieka ekspresinę funkciją – jais siekiama pagyvinti tekstą.

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, teksto autoriai stilistiškai žymėtus skolinius paprastai išskiria grafiškai – kabutėmis, kursyvu, retintu šriftu. Išskirtinę grafiką galima interpretuoti įvairiai. Galbūt taip norima atkreipti skaitytojo dėmesį, siekiama teksto adresatą įtraukti į kalbinį žaidimą. Vis dėlto neatmestina ir kita išskirtinės grafikos radimosi priežastis: nors iš tekstų ir kontekstų aišku, kad bendrinės kalbos normų nepaisoma motyvuotai, tačiau jų autoriai (redaktoriai?) išskirtinę grafiką galėjo pasitelkti ir saugodamiesi galimo kalbos normų pažeidimo (ypač tai pasakytina apie kabučių vartojimo atvejus). Tokią prielaidą leidžia daryti bendras vartosenos polinkis grafiškai skirti naujuosius skolinius, ypač vartojimo metu neturinčius kodifikuotos normos (plačiau žr. Girčienė 2005).

Galima išskirti dar vieną viešojoje rašytinėje vartosenoje aptinkamų naujųjų skolinių grupę – vienetinius, kontekstinius skolinius (dažnai egzotizmus, citatas), kurie paprastai nespėja papulti nei į normintųjų akiratį, nei į aktyvųjį bendrinės kalbos leksikos fondą, pvz.:

- ◇ Floridos klubai nuo mūsiškių, žinoma, skiriasi <...>, prie durų – narkotikus pardavinėjantys „**ruberiai**“ – taip populiariai ten vadinami juodaodžiai (www.ore.lt, 2001-07-15, interviu su DJ Mindaugu Bačiliūnu).
- ◇ Poezija, kaip ir visi kiti menai jau tapo arba tuoj pat taps nežymia šou biznio dalimi. To verslo, kuris skirtas poilsiui, atsipalaidavimui, šiaip laiko praleidimui, **entertainment'ui** (www.tekstai.lt, 2004-05-27, Darius Pocevičius).
- ◇ Savivaliauti gali tik nusipelnę lietuviški „**popstarai**“, o jie išlieka pakankamai rimti ir nuobodūs. Maitina mus sausa informacija apie nuveiktus darbus ir, jei paišdykauja, tai labai santūriai. O mes norim skandalų, bet jų beveik nėra (www.DELFI.lt, 2006-03, Pop Krytikas).
- ◇ Visi šalies gyventojai – ir vyrai, ir moterys – dėvi plačius, ilgus sijonus „**loundži**“ (*Novaturo* bukletas, 2006–2007).
- ◇ Vadinasi, prekiniai mainai rinkos sąlygomis, bent jau vertinant tai iš tradicinės ekonominės teorijos pozicijų, visuomet bus grindžiami jėgos logika – arba tu mane, arba aš tave. Vis giliau besiskverbiantys prekiniai santykiai reikš, kad net intymiausiose gyvenimo sferose visuomet bus nevykėlių – **looser'ių** (www.DELFI.lt, 2007-07-25, Andrius Bielskis).

Tokie skoliniai į tekstą įsivedami ne (tiek) iš poreikio įvardyti naują realiją, kiek iš noro pasakyti kitaip, stilistiškai ekspresyviai, išreikšti socialinę tapatybę, taigi siekiant naujesnės, ekspresyvesnės, madingesnės kalbinės raiškos. Tai paprastai esti skoliniai, atsiradę dėl stilistinių (poreikis pagyvinti kalbą, sukelti stilistinį efektą) ar sociopsichologinių priežasčių (poreikis pademonstruoti kitos kultūros išmanymą, tapatinimąsi su ja, reikšti socialinės grupės identitetą). Jiems būdingos jau minėtos ekspresinė, socialinė, metalingvistinė funkcijos – raiškos svetimumas yra vienas pagrindinių aptariamųjų svetimžodžių vartojimo motyvų (plačiau žr. Vaicekauskienė 2004: 50–54). Tokius skolinius funkcinio požiūriu sąlygiškai galima būtų vadinti fakultatyviaisiais – jiems paieškojus dažnai galima būtų rasti esamų formalių atitikmenų.

Nors pavienių mėginimų norminti tokius skolinius esama (pavyzdžiui, galima rasti patarimų jaunimo žargonizmus *kreizi* (*crazy*), *cool* keisti lietuviškais atitikmenimis)⁸, bet dabartinėse kalbos politikos priemonėse linkstama brėžti aiškią ribą tarp kalbos kultūros ir stilistikos: „Normos požiūriu nevertinami dėl stilistinių ar sociopsichologinių priežasčių vartojami skoliniai, kuriais siekiama stilistinio poveikio ar kurie rodo tam tikrą socialinę vartotojo tapatybę [išskirta J. G.]“ (BNSNK 2007). Atkreiptinas dėmesys, kad dėl stilistinių ar sociopsichologinių priežasčių kalboje randasi tik apie penktadalį skolinių: daugumos (77 proc.) naujųjų svetimžodžių skolinimosi priežastys yra designatinės ir semantinės – jie įvardija (iš dalies) naujas realijas. Skirtingas skolinimosi priežasčių pobūdis laikytinas savotiška skolinių, „kurie tam tikromis sąlygomis galėtų veikti mūsų kalbos sistemą“ ir „sistemai praktiškai nepavojingų žodžių“ takoskyra (Vaicekauskienė 2004: 61).

Minėtuosius skolinius, kurie, natūralu, būdami savotišku svetimos kultūros išmanymo rodikliu, dažniau nei būtinieji vartojami neadaptuoti arba tik iš dalies sulietuvinti (pavyzdžiui, paliekama originali raiška, bet (po apostrofo) pridedama galūnė), tekste taip pat linkstama grafiškai išskirti. Išskirtinė grafika ir šiuo atveju

⁸ Plačiau žr. Vaicekauskienė 2004: 62 ir t. t.

gali būti vartojama kaip tam tikras ženklas adresatui, įspėjantis apie netipiską teksto elementą, padedantis atkoduoti tekstą, kaip galimybė paryškinti skolinto naujažodžio teikiamą stilistinį efektą, bet taip pat ir kaip priedanga, saugantis galimo bendrinės kalbos normų pažeidimo. Ar tokiais atvejais tekstų rengėjai turėtų nerimauti, dangstyti išskirtine grafika? Ir ar tokia apsauga paveiki? [pl. žr. Girčienė 2007].

Stilistiškai konotuoti ekspresiniai naujieji dariniai paprastai kelia mažiau „norminių“ klausimų, jais tekstuose žaidžiama drąsiau, jie rečiau maskuojami išskirtine grafika (plg. 2.3). Kaip pavyzdį galima pateikti politikos diskursui priskirtinų ekspresinių naujųjų darinių, arba kitaip stilistinių naujadarų, gausą, pvz.: *pak-sogėitas, uspaschėjimas, grybukubilius*. Jų priskaičiuojama net per 300. Kitas ekspresinių naujadarų skvarbos pavyzdys galėtų būti naujieji dariniai su dėmeniu *euro-*, pvz.: *euronuobodybė, eurolengvumas, eurokūdikis*, sudarantys beveik pusę visų tokių darinių (per 300): *Pirmasis „eurokūdikis“, pasaulį išvydęs Vilniaus miesto universitetinėje ligoninėje gegužės 1-ąją, minutę po vidurnakčio, susilaukė išskirtinio užsienio reikalų ministro socialliberalo Antano Valionio dėmesio*. Pagrindinis stilistinių naujadarų konotacinės reikšmės elementas yra emociniai atspalviai (Župerka 2001), sietini su naujadarų daryba, jų netipiskumu, bet geriausiai stilistinių naujadarų atspalvius atskleidžia kontekstas [pl. žr. Girčienė 2012a]. Kaip jau minėta, žaismingumas, kartu ir naujažodžiai, yra vienas iš svarbių postmorenybės bruožų. Anot Lyotard'o (Lyotard 2010), nuolat kuriami posakiai, žodžiai ir prasmės, skatinantys kalbos raidą..., teikia didelį džiaugsmą (plačiau žr. 1.3 poskyrį).

Užduotys

30. Raskite tekste pavartotus stilistiškai konotuotus – ekspresinius – naujažodžius. Pasvarstykite jų radimosi priežastis, emocinius atspalvius, poveikį tekstui.

Nors užsimušk! Eurotinginiai mano, kad jeigu jie dirbs NET keturiasdešimt valandų per savaitę (kaip ir dauguma tų šalių, kurioms jie atstovauja, piliečių), tai bus neregėtas negirdėtas skandalas; net apiplėšimas – juos, tuos tinginius, kažkas ims ir apiplėš. Smagūs eurotinginiai, – nors užmušk!

Anksčiau žinojau tik vieną konditerinį patiekalą, vadinamą tinginiu. Tai kažkoks saldinių, vadinamų irisais (ar „kis-kis“), ir kiekvienos šeimnininkės fantazijų hibridas. Anksčiau žinojau tik vieną gyvulį (ar žvėriūkštį, laipiojantį Pietų Amerikos medžiais), vadinamą tinginiu – dvipirščiu ar tripirščiu. Lietuvai – su visom keturiom – įmynus į ES, pažinau dar vieną chrestomatinių tinginių rūšį – eurotinginius; šitie, rupūžės, yra tinginiai ne iš virtuvės ir ne iš atogrąžų miško – jie originalūs ir organizuoti, turi net savo profesines sąjungas, kurios juos saugo nuo „pervargimo“, nuo mūsų, tų, kurie šituos rupūžes iškelia, išrenka ir pasiunčia tingėti ar net veltėdžiauti už visos Europos mokesčių mokėtojų pinigus, – ir, patikėkit, už labai gražius ir didelius pinigus. Tokios direktyvos. (Nedirbkim po 40 val. per savaitę.)

Tinginių lizdas

ES profsąjungos vienija apie 50 tūkst. tarnautojų. Kai kam atrodo, jog gana smagu, kad jų TIEK. Bet... kai spintoj per daug kandžių, arba jas „išpurški“, arba keiti jų suėstą aprangą. Mes (Lietuva) nuo savęs (atsiprašant) pasiuntėme tik tryliką jų; plius dar vieną tokį (bet, kiek teko suprasti, nelabai koki) komisarą. Kitos, didesnės šalys, ir „kandžių“, ir pan. komisarų ant visos eurogalvos numetė dar daugiau. Tik, maloningieji piliečiai, nemanykit, kad kokia nors eurokandis ar koks nors eurokomas ima ir pats vienas dulka ar dulkinasi briuseliuose – aplink jį visuomet blaškosi būrelis kitas padėjėjų, patarėjų, referentų ar šiaip pinigraužių; ar... visiškai šiaip bedulkstančių ir besidulkinančių. Beje, už jūsų ir mūsų visų „babkes“. Tokios direktyvos. (Netingėkim po 40 val. per savaitę.)

Kiaušinis iš lizdo

Kartais, beje, mums iš tinginių sukurpto lizdo nukrinta vienas kitas kiaušinis. Šalims - ir dorai tinginiams, ir dorai tratinančioms pinigų - praktiškai pagal tėvonijos (ES) pavyzdžius (tokioms kaip kelios graikijos) - gerai paprotestavus ir padaužius savo miesteliuose langus, dažniausiai iš eurodangaus nukrinta ne vienas kitas kiaušinis, o visa šimtamilijardinė dėtis. Bet mes, lietuviai, - ir mažiukai, ir nedrąsūs; gal net per daug nuolankūs savo skausmui ir skurdui - mes tylim. Todėl krintantis ant MŪSŲ eurokiaušinis labai dažnai būna iki akmens kietai virtas ir visuomet pataiko mums į galvas; kad ne tik tylėtume, bet ir nekvėpuotume; kaip mirę, - kokie BEVEIK ir esam. Tiesa, kartais mirkčiojam, - bet tai nėra akys; tai tiesiog tik tokios direktyvos. (Neveltėdžiaukim po 40 val. per savaitę.)...

Vietoj direktyvos

...ir apskritai, jeigu mes, euroklerikai, pajudinsime ne tik didįjį pirštą, jūs, euroubagai, mums mokėsite ne tik už tariamus viršvalandžius, bet ir už realius sapnus; perduok, pone Algirdai Š. (cha cha - na, ir pavardės raidė!), TAI savo šalies pacientams; atsiprašau, piliečiams... (Parašas, deja, neišskaitomas.) [www.respublika.lt/lt/naujienos, 2011].

31. Kokį poveikį tekstui ir adresatui gali turėti stilistiškai pasitelktas ekspresyvus naujasis darinys?

PILDYK NAKTYNĖS, arba, kitaip tariant, lenktynės naktį – tai orientacinis žaidimas visiems smalsiems, sumaniems ir išradingiems Lietuvos studentams, kurie savo energiją skiria mėgindami išspręsti neišnarpliojamus galvosūkius ar iškoduoti neiššifruojamus kodus.

Jei toks esi – neprašauk progos sudalyvauti PILDYK Naktynėse. Jau dabar gali morališkai ruoštis ieškoti atsakymų ten, kur jų niekas niekuomet neieškotų [http://www.naktynes.lt/, 2010, *Apie PILDYK Naktynes*].

32. Kodėl, Jūsų manymu, reklamoje pavartotas stilistiškai konotuotas naujasis darinys? Koks numanomas poveikis adresatui?

Milijonuok savo blakstienas

Norinčioms, kad jų blakstienos atrodytų milijoną kartų didesnės ir idealiai nudažytos [2012, <http://www.douglas.lt/katalogas/l-or-al-paris-volume-million-lashes-excess-mascara/>]

33. Pasinaudokite paieškos sistema *Google* ir sužinokite, ką reklamuoja naujasis darinys *sirgalizacija*. Nustatykite jo vartosenos dažnumą.

34. Sukurkite reklaminį tekstą pasirinktam produktui su tam specialiai savo sukurtu naujuoju dariniu (naujaisiais dariniais).

35. Raskite tekste pavartotus stilistiškai konotuotus – ekspresinius – naujažodžius. Pasvarstykite jų radimosi priežastis, emocinius atspalvius, poveikį tekstui.

...Kaip galėtume apibūdinti referendumo ir atstovaujamosios demokratijos santykį? Mano supratimu, idealiame politiniame pasaulyje referendumas ir atstovaujamoji demokratija turėtų sugyventi kaip toje sero Paulo McCartney ir Stevie Wonderio dainoje „Juodmedis ir dramblio kaulas“: nelyg fortepijone, šonas prie šono, tobuloje harmonijoje – na, kažkas panašaus į laimingą santuoką.

Ir iš tiesų – tokių sugyvenimo pavyzdžių yra. Kiekvienas, prabilęs apie referendumus, tiesiog negali nepaminėti narsios kalnų valstybės – Šveicarijos. Ten žmonės tiesiogiai reiškia valią ne tik dėl tokių tikrai ginčytinų ir kultūriškai jautrių temų, pavyzdžiui, minaretų statybos, bet ir, tarkim, ar reikia nustatyti fiksuotąją knygų kainą (įsivaizduojate, koks triukšmas kiltų dėl tokio referendumo Lietuvoje? „Laisvarinkiai“ užjuoktų negyvai)? Arba – kiek regione gali būti vasarnamių? Ir panašiai. O kur dar įvairūs referendumai kantonų lygiu (pavyzdžiui, ar reikia Ciuriche steigti sekso aikšteles, kad jose pelningo elgesio merginos galėtų ramiai rinktis klientus?). Šveicarijos referendumo kultūra negali nesizavėti, kaip ir visu jų šalies paradoksaliu. O juk kadaise tai buvo karų plėšomas kraštas ir geriausių Europos karo samdinių ugdykla. Tad gal referendumo kultūrą galima išugdyti?

Sunku kalbėti apie tokį ugdymą, kai Lietuvoje referendumų būta vos kelių. Bet dabar darosi panašu, kad mūsųose kuo toliau, tuo labiau referendumai pradedami matyti kaip panacėja nuo atstovaujamosios demokratijos trūkumų, kaip toji vienintelė tikroji demokratija, tas vox populi, vox dei (iš lot. k. – liaudies balsas, dievų balsas. O juk tikėtina, kad romėnai šį posakį vartojo ironiškai, – mat Romos plebsą reikėjo kaip nors numaldyti ir patenkinti, paprastai duona ir žaidimais. O kai jau gavo duonos ir žaidimų, gali ir voxpopulinti, dažniausiai – duonos ir žaidimų dalintojo naudai, ir kažkaip nepamenu, kad labai būtų į plebso interesus atsižvelgiama...).

Taigi, dabar mūsųose referendumas suprantamas ne kaip Šveicarijoje, ne kaip atstovaujamosios demokratijos papildymas, o turbūt labiau kaip Romoje. Nes (kai kurios) apačios nebenori gyventi pagal tai, ką viršūs stumia!..

Vox populi vs. vox experti. Gera, priimkime mums dabar aiškiai siūlomą poliarizaciją: tauta nuo sprendimo nušalinta, viską sprendžia tingus, nekompetentingas, korumpuotas (... – trūkstamą įrašykite patys) Seimas, sistema, klanas (... – trūkstama įrašykite patys). Bet čia susiduriame ne tik su tokia, mano supratimu, dirbtine opozicija. Čia apskritai susiduriame su socialine opozicija, mano stebėjimais, ji buvo sukonstruota Rolando Pakso nušalinimo metu: būtent tuomet kažkas apibūdino R. Pakso priešininkus kaip elitą (o gal antipaksininkai save tokiais pasiskyrė – kas dabar atsimins...), o R. Pakso šalininkai tuomet tą žodį ėmė plačiai vartoti ironiškai. Paskui „elitu“ tapo ir vieno gausiai iliustruoto nuotraukomis žurnalo gyventojai – galiausiai pačios sąvokos tikrosios prasmės nebeliko... Bet vis tiek – kad ir kurią sąvokos „elitas“ prasmę imtume, aišku tai, jog referendumas yra populiarinamas kaip tikrasis tautos balsas, o politinės partijos – tai balso uzurpatorės. Kol kas nesiginčykime su šia nuomone, ją tiesiog išgirskime. ... Teisininkas Tada Žukas, beje, gyvenantis Šveicarijoje – iš viso nusiteikęs radikalai. Jo manymu, tam tikro klausimo biudžetinis įvertinimas turi automatiškai nuspręsti referendumą, ir, žinoma, kuo sumanymas valstybei brangesnis, tuo jis labiau „referendabilus“. Pagaliau, per radiją girdėjau istoriko Vygando Vareikio komentarą – jeigu teisingai supratau, jam buvo pikčiausia dėl emocinio momento: na, kaip valdžia gali spręsti neatsiklaususi, kodėl ji mus įžeidinėja?! Taigi, mažinti verta dar ir dėl to, kad būtų paglostyta tautos savimeilė... Neretai pabaksojama ir į kaimynų praktiką – štai Vengrijos naujojoje Konstitucijoje (o Vengrijoje gyvena 10 milijonų!) – referendumui reikia tik 100 tūkstančių, o nuo 200 tūkstančių parašu – referendumas privalomas! [*Verslo klasė*, 2012 10, *Negi tautos balsas į dangų eina*].

LITERATŪRA

- AMBRAZAS, S. 1993: *Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmažodiniai vediniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- AMMON, U. 1994: The Present Dominances of English in Europe. With an Outlook on Possible Solution to the European Language Problems. – *Sociolinguistica* 8, 1–14.
- BARBOUR, S. 2000: *Language and Nationalism in Europe*, Oxford: Oxford University Press.
- BNSNP 2007 – *Bendrieji naujųjų skolinių norminimo principai*. Prieiga per internetą <<http://www.vlkk.lt/lit/88922>>.
- CABRÉ, M. T. 1999: *Terminology: Theory, Methods and Applications*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- CLYNE, M. 1995: *The German Language in a Changing Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- DLKG 1994 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- GAIVENIS, K. 1980: Naujadarai ir naujažodžiai. – *Mokslas ir gyvenimas* 2, 31.
- GAIVENIS, K. 1987: *Margas žodžių pasaulis*, Vilnius: Mokslas.
- GAIVENIS, K. 1996: Kalbiniai ir loginiai terminų reikalavimai. – *Terminologija* 3, 26–38.
- GIRČIENĖ, J. 2003: Žodžio reikšmė leksikologijos ir žodžių darybos požiūriu. – *Žmogus ir žodis* 1(5), 21–29.
- GIRČIENĖ, J. 2005: Neologizmų integracija į tekstą. – *Žmogus ir žodis* 1(7), 78–82. Prieiga per internetą <<http://www.biblioteka.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/didaktinelingvistika/2005/girciene.pdf>>.
- GIRČIENĖ, J. 2005a: *Naujųjų skolinių atitikmenys: struktūra ir vartosena*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- GIRČIENĖ, J. 2005b: Naujažodžių radimosi priežastys ir vartojimo ypatumai. – *Gimtoji kalba* 12, 7–10.
- GIRČIENĖ, J. 2006: Verstinės literatūros naujažodžiai. – *Kalbos kultūra* 79, 74–90. Prieiga per internetą <<http://archive.minfolit.lt/arch/2501/2817.pdf>>.
- GIRČIENĖ, J. 2006a: Naujieji skoliniai ir jų atitikmenys. – *Gimtasis žodis* 6, 2–7.
- GIRČIENĖ, J. 2007: Naujųjų skolinių vartosena: kalbos kultūros ir stilistikos takoskyra. – *Kalbos kultūra*, 80, 143–152.
- GIRČIENĖ J., LIUTKEVIČIENĖ D. 2007: Sūrių pavadinimų vartosena ir norma. – *Kalbos kultūra* 80, 110–122.
- GIRČIENĖ, J. 2008: Naujieji svetimžodžiai su šaknimi *blog-* ir jų atitikmenys. – *Kalbos kultūra*. 81, 50–64.
- GIRČIENĖ, J. 2008a: Italų kulinarijos svetimžodžiai. – *Kalbos kultūra* 81, 192–205.
- GIRČIENĖ, J. 2011: Naujažodžiai su dėmeniu *(-)tinkl-*. – *Kalbos kultūra*, 84, 165–177.
- GIRČIENĖ, J. 2012: Metakalbiniai komentarai kaip internetinio naujažodžių diskurso elementas. – *Lituanistica*. Prieiga per internetą <http://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/lituanistica/article/view/2361>.
- GIRČIENĖ, J. 2012a: Stilistiniai naujadarai internete. – *Stilistika šiuolaikinio mokslo ir globalizacijos kontekste*. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Prieiga per internetą http://www.flf.vu.lt/assets/files/Stojantiesiems/Tezes_STILISTIKA-1.pdf
- HASSAN, I. 2001: *From Postmodernism to Postmodernity: the Local/Global Context*. Prieiga per internetą http://www.ihabhassan.com/postmodernism_to_postmodernity.htm.
- HAUGENAS, E. 1994: Kalbotyra ir kalbos planavimas. – *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*, Vilnius: Gimtoji kalba.
- Hjelmslev, L. 1995: *Kalba. Įvadas*, Vilnius: Baltos lankos.

- JAKAITIENĖ, E. 1980: *Lietuvių kalbos leksikologija*, Vilnius: Mokslo.
- JAKAITIENĖ, E. 1988: *Leksinė semantika*, Vilnius: Mokslo.
- JAKAITIENĖ, E. 2010: *Leksikologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- JAKOBSON, R. 2004: Lingvistika ir poetika. *Baltos lankos* 18/19, 5–49.
- KARALIŪNAS, S. 1997: *Kalba ir visuomenė. Psichosociologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- KEINYS, S. 1979: Galūninė terminų daryba. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 19, 155–183.
- KEINYS, S. 1984: Lietuvių kalbos hibridai (sąvoka, rūšys ir normiškumas). – *Lietuvos TSR Mokslo Akademijos darbai* 3(88), A serija, 113–124.
- KEINYS, S. 1999: *Bendrinės lietuvių kalbos žodžių daryba*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- KP 2002 – *Kalbos patarimai*. Kn. 1: *Gramatinės formos ir jų vartojimas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LYOTARD, J. F. 2010: *Postmodernus būvis*. Vilnius: Baltos lankos.
- LKG 1965 – *Lietuvių kalbos gramatika* 1, Vilnius: Mintis.
- LKK 1998 – *Lietuvių kalbos komisijos nutarimai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- MACIENĖ, J., ŽUPERKA, K. 2007: Kalbinės raidos švelninimo komentarų vartojimas. – *Filologija* 12, 55–65.
- MARCHAND, H. 1974: *Synchronic Analysis and Word-formation / Studies in Syntax and Word-formation: Selected Articles by Hans Marchand / ed. by Dieter Kastovsky*, München.
- MATHIOT, M., RISSEL, D. 1996: Lexicon and Word Formation. – *Contact linguistics* 1 (HSH 12.1), 124–130.
- MIKELIONIENĖ, J. 2000: *Naujoji lietuvių kalbos leksika* (daktaro disertacija), Kaunas.
- MIKELIONIENĖ, J. 2000a: Šiuolaikiniai metodai kalbos naujovėms tirti. – *Darbai ir dienos*, 24, 65–88.
- NEVINSKAITĖ, L. 2012: *Šiuolaikinės medijos ir masinės komunikacijos teorijos*. Vilnius: Petro ofsetas.
- NUYEN, A. T. 1992: The Role of Rhetorical Devices in Postmodernist Discourse. – *Philosophy & Rhetoric* 25 (2), 183–194.
- OFFORD, M. 2001: *French Words: Past, Present and Future*. Clevedon etc.: Multilingual Matters.
- PALIONIS, J. 1995: *Lietuvių rašomosios kalbos istorija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- PALIONIS, J. 1999: *Kalbos mokslo pradmenys*, Vilnius: Jandrija.
- PICONE, M. 1996: *Anglicisms, Neologisms and Dynamic French*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- PIKČILINGIS, J. 1975: *Lietuvių kalbos stilistika* 2, Vilnius: Mintis.
- SKARDŽIUS, P. 1997: Bendrinė kalba ir jos vartojimas. 7. Tarmybės, naujadarai ir svetimybės. – *Rinktiniai raštai* 2, 76–85, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- THODY, P. 1995: *Le Français: Forbidden English, Forbidden American – Law, Politics and Language in Contemporary France*, London: Athlone.
- TRUCHO, C. 1994: La France, l'anglais, le français at l'Europe. – *Sociolinguistica* 8, Tübingen, 15–25.
- URBUTIS, V. 1978: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslo.
- URBUTIS, V. 2009: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: MELI.
- VAICEKAUSKIENĖ, L. 2000: Lietuvių kalbos leksikos gryninimo tradicija ir dabarties tendencijos. – *Acta Linguistica Lithuanica / Lietuvių kalbotyros klausimai* 42, 200–208.
- VAICEKAUSKIENĖ, L. 2004: *Naujųjų lietuvių kalbos svetimžodžių norminimo teorija ir praktika* (daktaro disertacija), Vilnius.

- VAICEKAUSKIENĖ, L. 2007: *Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai: kalbos politika ir vartoseną*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- ŽUPERKA, K. 2001: *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- ДАНИЛЕНКО, П. В. 1977: *Русская терминология: Опыт лингвистического описания*, Москва: Наука.
- КУБРЯКОВА, Е. С. 1980: *Семантика производного слова*, Москва: Наука.
- МАНУЧАРЯН, Р. С. 1981: *Словообразовательные значения и формы в русском и армянском языках*, Ереван: Луйс.
- СУПЕРАНСКАЯ, А., ПОДОЛЬСКАЯ, Н., ВАСИЛЬЕВА, Н. 1989: *Общая терминология: Вопросы теории*, Москва: Наука.
- ЗАБОТКИНА, В. 1989: *Новая лексика современного английского языка*. Москва: Высшая школа.
- ПОПОВА, Т., РАЦИБУРСКАЯ, Л., ГУГУНАВА, Д. 2005: *Неология и неография современного русского языка*, Москва: Наука.
- РОЗЕНТАЛЬ, Д. Э., ГОЛУБ, И. Б., ТЕЛЕНКОВА, М. А. 2002: Современный русский язык. Prieiga per internetą <http://www.grammar.ru/>.

Jurgita Girčienė

Naujoji lietuvių kalbos leksika: teorija ir praktika: metodinė priemonė. Vilnius: leidykla „Edukologija“, 2012. 53 p.

ISSN 2335-240X

ISBN 978-9955-20-825-9

Elektroninis leidinys yra 2008 m. išleistos praktiniam darbui su studentais skirtos spausdintinės metodinės priemonės *Naujoji lietuvių kalbos leksika (1990–2007)* tąsa. Tai teoriniais neologijos pagrindų skaitiniais papildyta metodinė priemonė, kurios praktinės užduotys apima 2008–2012 m. naujosios leksikos vartoseną.

Leidinys skiriamas LEU ir kitų aukštųjų mokyklų lituanistams, kitiems filologams, ypač vertėjams bei redaktoriams, norintiems pagilinti su neologijos problematika vienaip ar kitaip besisiekiančių mokslo sričių – leksikologijos, žodžių darybos, stilistikos, kalbos kultūros žinias bei teksto redagavimo ir tvarkybos įgūdžius, taip pat kitų specialybių studentams, siekiantiems geriau susipažinti su naująja specialybės – kompiuterijos, kulinarijos, ekonomikos, muzikos ir kt. – leksika.

Redagavo *Jurga Latvėnaitė*
Maketavo *Laura Petrauskienė*
CD viršelio autorė *Dalia Raicevičiūtė*

SL 605. Tir. 50 egz. Užsak. Nr. 13-028
Išleido leidykla „Edukologija“, T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius
Tel. +370 5 233 3593, el. p. leidykla@leu.lt
www.edukologija.lt